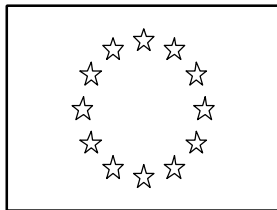

Tietoa Irakin, Iranin, entisen Jugoslavian ja Somalian koulutusjärjestelmistä

Julkaisu on syntynyt opetushallituksen ja työministeriön
yhteistyönä Euroopan unionin rahoittamassa
Maahanmuuttajat työelämään –hankkeessa

Opetushallituksen moniste 15/ 2000

ISBN 952-13-0908-3

ISSN 1237-6590

SISÄLLYS

1. Esipuhe.....	1
2. Kuinka ulkomailla suoritettut korkeakoulututkinnot saadaan tunnustettua Suomessa.....	3
3. Kuvaus Irakin koulutusjärjestelmästä.....	5
4. Kuvaus Iranin koulutusjärjestelmästä.....	33
5. Kuvaus entisen Jugoslavian koulutusjärjestelmästä	71
6. Kuvaus Somalian koulutusjärjestelmästä.....	97

LIITTEET: Kuinka ulkomailla suoritettut korkeakoulututkinnot saadaan tunnustettua Suomessa, käännökset:

Liite 1	ruotsi
Liite 2	englanti
Liite 3	ranska
Liite 4	venäjä
Liite 5	serbokroatia
Liite 6	somali
Liite 7	arabia
Liite 8	persia

1. Johdannoksi

Työministeriön maahanmuuttotimiilla on ollut vuosien 1999–2000 aikana käynnissä Maahanmuuttajat työelämään -projekti (MATE), jossa on tarkasteltu laajasti maahanmuuttajia työmarkkinoilla. Yksi MATE:n viidestä alahankkeesta koski koulutus- ja ammattitietoja, joita työvoimatoimistojen käytössä oli maahanmuuttajataustaisista asiakkaista. Hankkeen tarkoituksena on ollut käydä läpi maahanmuuttajien työnhakutietoja ja selvittää, miten tiedot heidän kielitaidostaan, muualla hankitusta koulutuksesta ja työhistoriasta on viety työvoimatoimistojen työnhakutietoihin ja miten käytäntöjä voitaisiin yhdenmukaistaa. Kädessä oleva opas on syntynyt Opetushallituksen ja työministeriön yhteistyönä osana tätä hanketta.

Jo hankkeen alkuvaiheessa todettiin, että työvoimatoimistojen maahanmuuttajia palveleva henkilöstö tekee varsin vaativaa selvitystyötä ja asiakkaan työllistymisen kannalta ratkaisevia arvioita hänen koulutustietoistaan ilman, että henkilöstöllä on käytössään juuri ollenkaan suomenkielistä, helposti luettavaa tietoa maahanmuuttajien lähtömaiden koulutusjärjestelmistä. Tällainen taustatieto, vaikka se ei antaisikaan selkeitä vastauksia kaikkiin kysymyksiin, auttaisi osaltaan työvoimaneuvoja ja ammatinvalintapsykologeja orientoitumaan asiakkaan taustoihin ja arvioimaan hänen koulutuksensa ja ammattitaitonsa soveltuvuutta suomalaisilla työmarkkinoilla.

Tällaisen tiedon lisäämiseksi käynnistettiin käsikirja -hanke, jonka lopputuotos tämä opas on. Sitä voidaan käyttää kaikissa niissä tilanteissa, joissa joudutaan arvioimaan asianomaisista maista tulevien koulutusta. Työvoimatoimistojen henkilöstön lisäksi opas soveltuu myös kaikkien maahanmuuttajia kouluttavien tahojen käyttöön.

Opas sisältää Opetushallituksen ohjeet menettelytavoista, joilla tutkinnot voidaan saada rinnastetuksi ja neuvon miten menetellä silloin, jos hakijalta puuttuvat todistukset koulutuksesta kokonaan. Ohjeet on käännetty myös yleisimmille Suomessa asuvien maahanmuuttajien käyttämille kielille. Käännökset ovat oppaan liiteosassa, josta ne voidaan kopioida myös asiakkaalle. Opetushallitukseen tulneiden yhteydenottojen perusteella työhallinnon virkailijoilla ja heidän maahanmuuttaja-asiakkaillaan on paljon kysymyksiä, jotka koskevat lähtömaissa hankitun koulutuksen tuottamaa kelpoisuutta Suomessa.

Maahanmuuttajat haluavat ennen muuta tietää tutkintojensa rinnastamismahdollisuuksista. Työvoimatoimistojen virkailijat tarvitsevat sen lisäksi tietoa asiakkaidensa lähtömaiden koulutusjärjestelmistä, lähdeeteoksista sekä siitä, miten menetellä, kun asiakkaalla ei ole lainkaan dokumentteja koulutuksesta. Työvoimaneuvojen lisäksi myös työvoimatoimistojen tietopalvelun virkailijat tarvitsevat lisätietoa maahanmuuttajien koulutustaustoista, jotta he voisivat ohjata asiakkaitaan oikeanlaiseen koulutukseen. Toivomme, että tästä oppaasta on hyötyä myös työvoimatoimistojen tietopalveluille.

Iranin, Irakin, Somalian ja entisen Jugoslavian koulutusjärjestelmien kuvaukset

Oppaan keskeisintä sisältöä ovat kuvaukset Iranin, Irakin, Somalian ja entisen Jugoslavian koulutusjärjestelmistä. Kuvaukset on lyhentänyt ja kääntänyt **Virpi Nurmela** englanninkielisistä alkuperäisteoksista, jotka on julkaissut Tanskan pakolaisneuvosto (The Danish Refugee Council) vuosina 1998–1999. Kuvaukset julkaistiin Tanskassa osana EU:n rahoittamaa projektia, jonka tarkoituksena oli edesauttaa pakolaisten työllistymistä Euroopan unionin maissa. *Ensiarvoisen tärkeänä tekijänä maahanmuuttajien työllistymisessä pidettiin heidän kotimaassaan saamansa koulutuksen arvioimista ja tunnustamista*, mikä tietenkin edellytti koulutusjärjestelmien tuntemista.

Mukaan on valittu maat, joista Euroopan unioniin saapuu tai on saapunut eniten pakolaisia/maahanmuuttajia. Kunkin maan koulutusjärjestelmän kuvauksesta on vastannut yksittäinen tutkija tai tutkijaryhmä. Tietoa on kerätty tarjolla olevista kirjallisista lähteistä, instituutiosta sekä myös kohdemaassa koulutuksen saaneilta yksittäisiltä henkilöiltä. Kaikista kohdemaista tiedonkeruu ei ole ollut helppoa, sillä ajankohtaista tai luotettavaa tietoa ei välttämättä ollut saatavilla. Erityisen vaikea tilanne on ollut sisällissotaa jo kymmenen vuotta käyneen Somalian kohdalla.

Teosten tekijät sekä alkuperäinen tuottaja vastaavat oppaissa esitetystä tiedosta ja tulkinnoista. Tekstissä esiintyvät mielipiteet ja kannanotot pohjautuvat tanskalaisten tutkijoiden tekstiin eivätkä siten edusta Opetushallituksen eikä liioin työministeriön kantoja.

Tähän sisällytetyt tekstit ovat alkuperäisteksteistä huomattavasti lyhennettyjä. Koulutusjärjestelmien kuvausten ja koulutuksen historian ohella käännökset sisältävät lyhyen kuvauksen kohdemaasta, sen historiasta, taloudesta sekä merkittävimmistä erityispiirteistä. Yhteiskunnan kuvauksen tarkoituksena on auttaa oppaan käyttäjää hahmottamaan koulutus osana maan laajempaa historiallista ja poliittista kehitystä. Koulutuksen kuvauksissa pääpaino on toisen asteen sekä korkea-asteen koulutuksissa.

Käännöksiin on sisällytetty kaikki alkuperäisessä tekstissä olevat kohdemaan kielellä esitetyt termit, esim. koulutusasteet ja niiden päättötodistusten nimet. Lisäksi kunkin maan osion lopusta löytyy kohdemaan kielen sanasto suomenkielisin selityksineen. Osassa käännettäviä oppaita kohdemaan kielisiä termejä oli käytetty äärimmäisen niukasti tai termit olivat ainoastaan englanninkielisinä. Tällöin käännökseen otettiin mukaan englanninkielinen termi.

Tutkinnot ja ammattinimikkeet on jätetty käännökseen pitkälti joko alkuperäiskielisinä tai englanninkielisinä, sillä niiden suomentaminen sisältäisi jo tulkinnan. Useissa lähtöteksteissä korkea-asteen tutkinnoista käytettiin nimityksiä Bachelor's tai Master's degree. Tutkintojen nimikkeiden perusteella ei voi kuitenkaan suoraan päätellä niiden vastaavuuksia suomalaisiin korkeakoulututkintoihin. Jos suomenkielistä termiä on käytetty, sekään ei välttämättä tarkoita, että tutkinto olisi suoraan verrattavissa suomalaiseen vastaavaan tutkintoon. Hallinnollisten elinten ja oppilaitosten suomenkieliset käännökset eivät ole virallisia, ainoastaan suuntaa-antavia. Tämän johdosta niidenkin yhteyteen on useimmiten jätetty lähtötekstin englanninkielinen termi.

Jokaisen maan koulutusjärjestelmä on esitetty myös graafisesti. Se antaa maan koulutuksesta hyvän yleiskuvan, mutta kaikki poikkeukset eivät siitä käy ilmi. Kaavioiden laidoissa on oppilaan/opiskelijan ikä sekä opiskelun kesto vuosina. Molemmat ovat ohjeellisia ja saattavat poiketa huomattavastikin maan yleisestä käytännöstä. Kaavion oikeaan laitaan on käännösvaiheessa lisätty oppilaitosten jakautuminen maan koulutusasteisiin sekä niiden ohjeellinen verrattavuus suomalaisiin koulutusasteisiin.

Lämpimät kiitokset kaikille oppaiden parissa ahkeroineille, etenkin huolellista käännös- ja toimitustyötä tehneelle Virpi Nurmelalle sekä Euroopan unionin komissiolle, jolta rahoitus tämän oppaan tekemiseksi on saatu.

Maahanmuuttajat työelämään -projekti
Työministeriö, toimeenpano-osasto

Tarja Rantala
projektipäällikkö

Marketta Saarinen

Miten ulkomailla suoritettut korkeakoulututkinnot saadaan tunnustettua Suomessa

Henkilöt, joilla on ulkomailla suoritettu korkeakoulututkinto, voivat hakea tutkintonsa tunnustamista Opetushallitukselta. Menettely perustuu kahteen eri lakiin, joista toinen koskee Euroopan unionin tai Euroopan talousalueen maan kansalaisten jossakin muussa EU/ETA-maassa kuin Suomessa suorittamia tutkintoja. Toinen laki, jonka piiriin kuuluvat kaikki muut tutkinnot, on laki ulkomailla suoritettujen korkeakouluopintojen tuottamasta virkakelpoisuudesta (531/1986). Seuraavassa kuvataan vain tämän jälkimmäisen lain, ns.ulkomaanopintolain, mukaisia menettelyjä.

Milloin rinnastamispäätös tarvitaan

Sen jälkeen, kun ulkomailla suoritettu tutkinto on rinnastettu edellä mainitun ulkomaanopintolain perusteella, se tuottaa saman kelpoisuuden virkaan tai toimeen kuin ne Suomessa suoritettut korkeakouluopinnot, joihin kyseinen tutkinto on rinnastettu. Rinnastamispäätös voidaan joissakin tapauksissa antaa myös ehdollisena, niin että kelpoisuuden saamiseksi on vielä suoritettava päätöksessä mainitut lisäopinnot.

Ulkomailla korkeakoulututkinnon suorittanut tarvitsee rinnastamispäätöksen, mikäli hän aikoo hakea Suomessa sellaista virkaa tai tehtävää, jonka kelpoisuusvaatimuksena on jokin korkeakoulututkinto. Jos ulkomailla korkeakouluopintoja suorittanut haluaa jatkaa opintojaan Suomessa, hänen ei tarvitse hakea päätöstä Opetushallitukselta. Korkeakoulut päättävät itse opiskelijoidensa aikaisempien opintojen hyväksilukemisesta ja perustutkinnon antamasta jatko-opintokelpoisuudesta. Rinnastamispäätöstä ei tarvita myöskään silloin, jos hakee yksityisen työnantajan palvelukseen. Rinnastamispäätöksestä voi kuitenkin olla apua työpaikan saannissa silloin, jos työhönottaja ei tunne hakijan ulkomaista tutkintoa. Kaikilla ulkomailla korkeakoulututkinnon suorittaneilla on kuitenkin oikeus hakea rinnastamispäätöstä siitä riippumatta, mihin he päätöstä aikovat käyttää.

Mistä päätöstä haetaan

Rinnastamispäätöstä haetaan Opetushallitukselta. Hakemuslomakkeita ohjeineen on saatavissa Opetushallituksen kirjaamosta (PL 380, 00530 Helsinki, puh (09) 774 775) sekä ammattikorkeakouluista, yliopistoista, työvoimatoimistoista ja Kansainvälisen henkilövaihdon keskuksen CIMOn tietopalvelusta. Hakulomakkeet ja ohjeet löytyvät myös osoitteesta www.oph.fi/tutkintojentunnustaminen.

Päätöksen hinta on 1 000 mk. Se lähetetään hakijalle tai tämän Suomessa asuvalle yhdyshenkilölle postiennakolla.

Henkilö, joka haluaa ammatinharjoittamisoikeuden, ei hae päätöstä Opetushallitukselta. Oikeuden harjoittaa ammattia ulkomaisen tutkinnon perusteella myöntää se viranomainen, joka muutoinkin Suomessa myöntää ammatinharjoittamisoikeuden. Esimerkiksi terveydenhuollon ammateissa ammatinharjoittamisoikeutta haetaan Terveydenhuollon oikeusturvakeskuksesta.

Tarvittavat asiapaperit

Hakijan pitää toimittaa alkuperäisestä tutkintotodistuksesta ja sen liitteistä Opetushallitukselle Suomessa viralliseksi todistetut jäljennökset. Lisäksi tarvitaan Suomessa laillistetun virallisen kääntäjän tekemä käännös tutkintotodistuksesta ja sen liitteistä. Käännöstä ei tarvita silloin, jos tutkintotodistus on annettu jollakin pohjoismaisella kielellä tai englannin, saksan tai ranskan kielellä.

Pakolaiset eivät ole aina pystyneet ottamaan mukaansa tutkintotodistustaan. Päätöksentekoon tarvitaan kuitenkin tutkintotodistus tai muu vastaava dokumentti, jolla tutkinnon suorittaminen todennetaan. Jos tilanne lähtömaassa antaa mahdollisuuden, hakijan kannattaa yrittää hankkia sieltä uusi tutkintotodistus tai muu virallinen asiapaperi, jolla tutkinnon suorittaminen voidaan todentaa.

Millaisia tutkintoja voidaan rinnastaa

Ulkomaanopintolain mukaan voidaan rinnastaa vain korkeakoulututkintoja. Korkeakoulututkinnon täytyy olla sellainen, että se tunnustetaan lähtömaassaan eli sen täytyy kuulua lähtömaan viralliseen koulutusjärjestelmään.

Tutkinto rinnastetaan ensisijaisesti suomalaiseen ammattikorkeakoulututkintoon, alempaan tai ylempään korkeakoulututkintoon, jatkotutkintona suoritettavaan lisensiaatin tutkintoon tai tohtorin tutkintoon. Vastaavuus todetaan tutkinnon tason perusteella vertaamalla tutkintojen laajuutta ja vaativuutta. Jos vastaavista tutkinnoista ei ole aikaisemmin annettu päätöksiä, Opetushallitus voi pyytää lausuntoa yliopistosta. Ulkomaanopintolain mukaan rinnastettavista tohtorin tutkinnoista pyydetään yleensä aina yliopiston lausunnot.

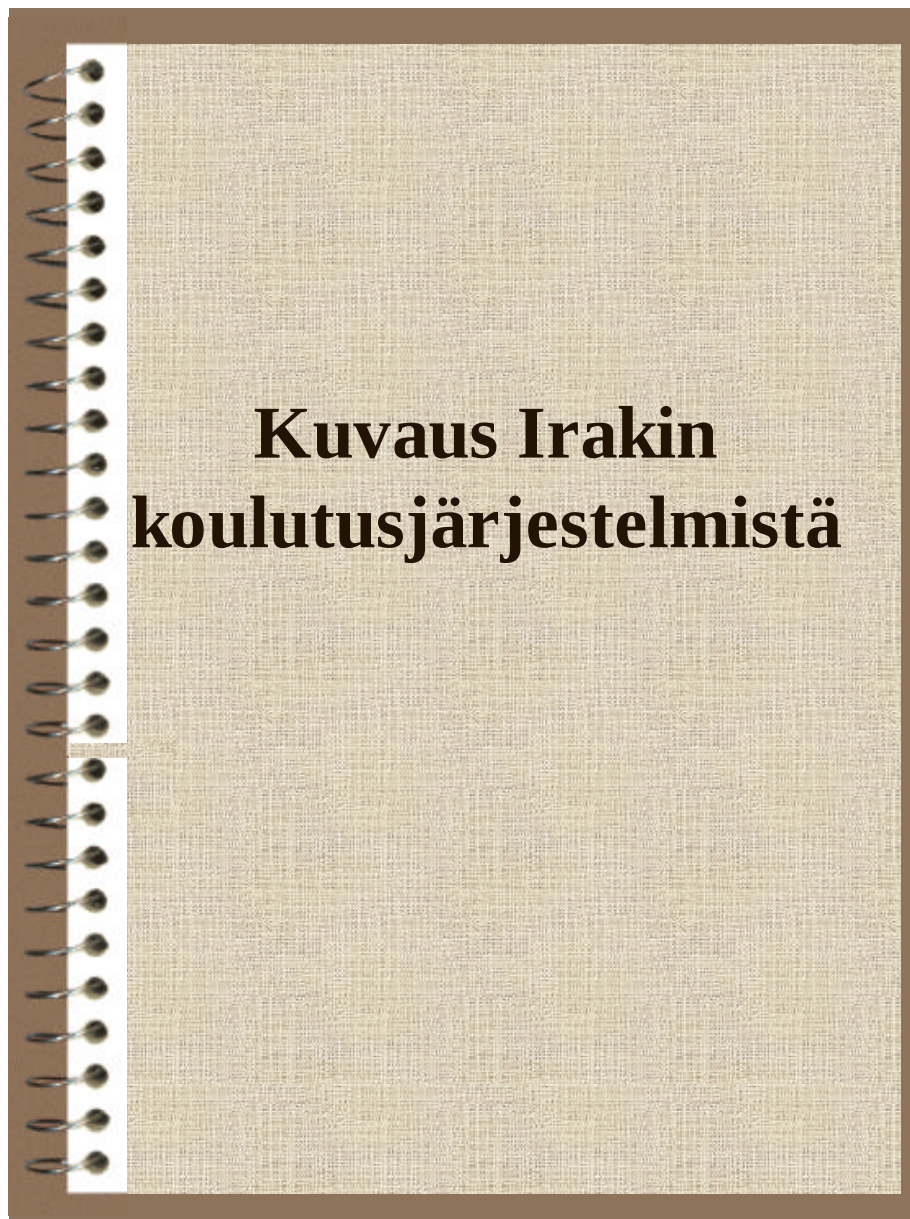
Vertailulausunnot

Jos ulkomailla suoritettu tutkinto ei ole korkeakoulututkinto, sen suorittaja voi halutessaan hakea Opetushallitukselta lausuntoa, jossa tutkintoa verrataan lähinnä vastaaviin suomalaisiin tutkintoihin. Opetushallituksen lausunto on luonteeltaan viranomaisen asiantuntijalausunto, joka ei tuota virkakelpoisuutta. Siitä voi kuitenkin olla hyötyä työhön tai jatko-opintoihin hakeutumisessa. Vertailulausunto maksaa 500 mk. Lisäksi tulee arvonlisävero. Jos viranomainen joutuu lausuntoa varten hankkimaan runsaasti lisätietoja ja tekemään lisäselvityksiä, on lausunnon hinta 1000 mk + alv.

Lausuntoa pyydetään kirjallisesti. Pyyntökirjeestä pitää käydä ilmi, mihin tarkoitukseen lausuntoa tarvitaan. Lausuntoa varten tarvitaan Suomessa virallisesti oikeaksi todistetut tutkintotodistusten kopiot sekä Suomessa laillistetun virallisen kääntäjän tekemät tutkintotodistusten käännökset. Hakijan mahdollisesti antamat lisätiedot tutkinnon sisällöstä auttavat lausunnon teossa.

Erivapaus

Jos maahantulijan tutkinto on suoritettu muualla kuin korkeakoulussa ja henkilö haluaa saada Suomessa kelpoisuuden virkaan, hänellä on mahdollisuus hakea siihen erivapautta. Erivapauden myöntää se viranomainen, jonka hallinnon alaan kyseinen tehtävä kuuluu.

Alkuperäisteos: The System of Education in Iraq

Kirjoittanut: Lene Kofoed Rasmussen

Toimittanut: Tom Petersen

Julkaisija: Danish Refugee Council

Julkaisuvuosi: 1999

Lyhentäen kääntänyt: Virpi Nurmela

Suomennoksen julkaisee: TYÖMINISTERIÖ

SISÄLLYS

KUVAUS IRAKIN KOULUTUSJÄRJESTELMISTÄ

1.	YLEISTÄ IRAKISTA	9
1.1.	Irakin kartta.....	9
1.2.	Maantiede	10
1.3.	Yhteiskunta	10
1.4.	Historia	12
1.5.	Kurdivähemmistö	13
1.6.	Šiiavähemmistö	13
2.	TALOUS JA TUOTANTO	15
2.1.	Nykytilanne.....	15
2.2.	Tuotannon ja kaupan keskeisimmät alat	15
2.3.	Työvoima	16

2.4. Naiset ja työmarkkinat	16
3. KOULUTUKSEN HISTORIA JA KEHITYS.....	18
4. YLEISTÄ KOULUTUKSESTA.....	21
4.1. Hallinto ja lainsäädäntö	21
4.2. Koulutus- ja kasvatuserinteet.....	21
4.3. Arvostelujärjestelmä.....	21
4.4. Lukuvuosi	22
4.5. Opetuskieli	22
4.6. Lukukausimaksut.....	22
5. KOULUTUSJÄRJESTELMÄN RAKENNE	23
5.1. Koulutusjärjestelmä graafisesti esitettynä	23
5.2. Esiaste.....	24
5.3. Perusaste	24
5.4. Toinen aste	25
5.5. Korkea-aste	28
6. KOULUTUS KURDIALUEELLA.....	31
7. SANASTOA.....	32

1.2. Maantiede

Irakin rajanaapurit ovat pohjoisessa Turkki, idässä Iran, etelässä Kuwait ja Saudi-Arabia ja luoteessa Syyria. Irakin pinta-ala muodostuu pääosin aavikoista ja laajoista tasangoista. Kaakkoisosa on lähinnä suota; koillisessa Iranin ja Turkin puoleista raja-alueita reunustavat vuoret. Irakin läpi virtaavat Eufrat ja Tigris, jotka yhtyvät Shatt al-Arabiksi hieman ennen joen laskemista Persianlahteen. Shatt al-Arab sekä 50 kilometriä Persianlahden rantaviivaa muodostavat Irakin ainoan yhteyden merelle. Rajajoki onkin ollut alituisen kiistan kohteena rajanaapuri Iranin kanssa.

Irakin pinta-alan arvioidaan olevan 433 970 – 438 317 km² ja rajaviivaa kertyy yhteensä 3 631 km. Puolet maan pinta-alasta on viljelykelpoista, mutta vain 13 %:a viljellään. 9 % on niittyinä ja laitumina (Current CIA World Factbook Record CCWFR, 1998).

Irakin kesät ovat tukahduttavan kuumia: lämpötila kohoaa varjossa yli 40° C:een. Talvisin lämpötilat laskevat pakkasen puolelle ja pohjoisessa voi sataa runsaasti luntakin. Suuressa osin maata sataa vähän, joten viljely on keinokastelun varassa. Joillakin alueilla ilmankosteus on äärimmäisen korkea.

Luonnonvaroista Irakissa esiintyy runsaasti öljyä, maakaasua, fosfaatteja ja rikkiä.

Irakin rahayksikkö on dinari. Yksi dinari vastaa 20:tä dirhamia tai 1000:ta filiä.

1.3. Yhteiskunta

Irakin asukasmäärän arvioidaan olevan noin 22 miljoonaa ja vuotuisen väestönkasvun 3 % eli hieman alhaisemman kuin ennen YK:n Irakille määräämiä talouspakotteita (The Economist Intelligence Unit Limited, 1998a). Vuonna 1991 asukastiheys oli 40,8 asukasta/km² (The Middle East and North Africa, 1998).

Irak jakautuu 18 maakuntaan, joista kolme muodostaa autonomisen kurdialueen.

Irakin väestö on pääosin arabeja (70 - 75 %); suurimman vähemmistön muodostavat kurdit (20 - 25 %). Muita vähemmistöryhmiä (5 % väestöstä) ovat persialaiset ja turkmeenit. 95% väestöstä on muslimeja, jotka jakautuvat šiialaisiin (55 %) ja sunnalaisiin (40 %). Loput viisi prosenttia ovat kristittyjä, jazideja ja sabalaisia.

Irakin viralliset kielet ovat arabia ja kurdi, joskin jälkimmäistä käytetään virallisesti vain autonomisella kurdialueella. Pienet vähemmistöt puhuvat turkkia, armeniaa ja persiaa.

Yli 70 % Irakin väestöstä asuu kaupungeissa. Muuttovirta maaseudun köyhemmiltä alueilta kaupunkeihin on jatkunut 1950-luvulta lähtien. Tämä on jossain määrin häivyttänyt etnisiä, kielellisiä ja uskonnollisia eroja (Economist Intelligence Unit, 1998a). Epätasainen poliittisen vallan jakautuminen on kuitenkin aiheuttanut jatkuvia konflikteja. Vallankahvassa ovat sunnalaiset arabit, kun taas sekä šiialaisten arabien että sunnalaisten kurdien pääsy poliittiseen vallan ytimeen on estetty.

Kaupungistumisen ohella 1900-luvun jälkimmäistä puoliskoa kuvaa yhteiskunnallinen muutos. Vuoden 1958 vallankumouksen myötä syntynyt keskiluokka on kasvanut vallitsevaksi väestöryhmäksi. Keskiluokalle leimaa-antavia piirteitä ovat kaupunkilaisuus ja hyvä koulutus.

Irakissa lainsäädäntövalta on vallankumousneuvostolla, jonka puheenjohtajana toimii Saddam Hussein. Neuvosto nimittää tasavallan presidentin sekä ministerineuvoston (Middle East Watch, 1990). Saddam Hussein on Irakin presidentti sekä pääministeri. Vallankäyttöön osallistuu myös vuonna 1980 perustettu vaaleilla valittava kansallisneuvosto, joka koostuu 250 jäsenestä. Edelliset vaalit pidettiin vuonna 1996.

Oikeuslaitokseen kuuluu rikos- ja siviilituomioistuimia, uskonnollisia tuomioistuimia sekä erityisiä tuomioistuimia poliittisia ja valtion turvaa koskevia rikoksia varten.

Baath-puolue (The Arab Baath Socialist Party) on ollut hallitseva puolue Irakissa vuodesta 1968 lähtien. Kaksi muuta laillista puoluetta ovat hallituksen hyväksymät kurdipuolueet Kurdistanin demokraattinen puolue (the Kurdish Democratic Party) ja Kurdistanin republikaaninen puolue (the Kurdish Republican Party). Baath-puolue on alkujaan perustettu Syyriassa 1940-luvulla, ja sen tarkoituksena on omistautua arabialaisen yhtenäisyyden, sosialismin ja vapauden edistämiseksi (The Middle East and North Africa 1998, 503). Syyrialaiset opettajat toivat baathilaiset ajatukset Irakiin vuonna 1949, ja jo vuonna 1951 otettiin ensimmäiset askeleet Irakin Baath-puolueen perustamiseksi.

1960-luvulla puolueen kannattajia löytyi lähinnä armeijan, älymystön ja keskiluokan piiristä. Laajan kannatuksen kansan parissa puolue sai vasta 1968 organisoiduttuaan paremmin ja tultuaan hallitsevaksi puolueeksi. 1970-luku kului suostuttelu-, pelottelu- ja painostuspolitiikkaa käyttäen uusia jäseniä rekrytoimassa. Tämän seurauksena vuoteen 1980 mennessä puolueesta oli tullut valtava organisaatio, jolla arvioitiin olevan noin 1,5 miljoonaa kannattajaa (Middle East Watch 1990, 10).

Baath-puolueelle leimaa antavia piirteitä ovat hierarkia, kuri ja salailu. Puolueen rakenne kattaa koko irakilaisen yhteiskunnan: puolueen ruohonjuuritase muodostuu pienehköistä naapurustoyksiköistä ja pyramidin huippu alueellisista yksiköistä, joista (ainakin teoriassa) vallankumousneuvoston jäsenet valitaan. Rekrytoinnin ja valvonnan tärkeimmät kohteet ovat armeija ja opetusala, minkä avulla pyritään valvomaan maan sotilaallista voimaa ja nuorison poliittisen kasvatuksen tehoa (Middle East Watch 1990 ja al-Khalil 1989).

Baath-puolueella on valtion salaisen poliisin ja tiedustelupalvelun lisäksi oma salainen poliisi, jonka tehtävänä on varmistaa ”...*, että järjestelmän elinvoimaisuutta ylläpidetään pysyvän pelon ja epävarmuuden avulla, joka ei kohdistu ainoastaan toiminnan kohteena oleviin vaan myös koko salaisen poliisin henkilökuntaan kaikilla tasoilla*” (al Khalil 1989, 16).

Irakissa on terveydenhuoltojärjestelmää pidetty aika merkittävässä asemassa, ja siinä ilmeneekin joitakin hyvinvointivaltion piirteitä. 1990-luvulle asti, ennen YK:n pakotteiden

aiheuttamia vakavia taloudellisia vaikeuksia, Irak ylläpiti hyviä terveydenhuoltopalveluita niin maaseudulla kuin kaupungeissakin (Economist Intelligence Unit, 1998a). 1990-luvulla ulkomaanvalutaan puute aiheutti nopeasti sen, että tarpeellisiin sairaanhoitotarvikkeisiin, lääkkeisiin ja ulkomaisiin erikoislääkäreihin ei ollut enää varaa.

Vuodesta 1974 lähtien Baath-hallitus on valvonut pakollisen koulutuksen toteutumista ja julistanut sekä väliaikaisia että pysyviä kampanjoita lukutaidottomuuden poistamiseksi (al-Khalil, 1989). Ulkomaiset tarkkailijat ovat antaneet hyvän arvosanan Irakin koulutusjärjestelmälle kokonaisuudessaan. Se on kuitenkin kärsinyt huomattavasti sekä sodasta Iranin kanssa että Persianlahden sodasta ja siitä seuranneista YK:n langettamista talouspakotteista.

1.4. Historia

Muinaisen Mesopotamian alue Tigrisin ja Eufratin välissä arabialaistui 600-luvulla, ja Bagdadista tuli arabimaailman keskus vuosiksi 750 - 1258 eli siihen asti, kunnes mongolit valtasivat alueen. 1500-luvulta aina ensimmäiseen maailmansotaan asti alue kuului Osmanien valtakuntaan. Ensimmäisessä maailmansodassa britit valtasivat ottomaaneilta alueen, josta myöhemmin muodostui Irak. Jo ottomaanien vallan aikana pinnan alla oli ollut arabien kansallismielistä liikehdintää, joka vain voimistui vallanpitäjän vaihduttua. Liike johti kapinaan vuonna 1920, ja tämä lopetti brittien sotilaallisen vallan alueella. Kansainyhteisö myönsi kuitenkin Britannialle mandaatin alueen hallintoon, joten britit säilyttivät jalansijan alueella. Vuonna 1921 Irakin, uuden kuningaskunnan, kuninkaaksi julistettiin Amir Faisal Ibn Hussain. Kehitys jatkui, ja jo vuonna 1926 Bagdadissa toimi laillistettu parlamentti. Vuonna 1932 Irak liittyi ainakin muodollisesti itsenäisenä valtiona Kansainyhteisön jäseneksi (The Middle East and North Africa 1998). Toisen maailmansodan yhteydessä britit miehittivät jälleen Irakin. Vuonna 1948 solmittu sopimus takasi Britannialle jalansijan Irakin sotilaallisessa toiminnassa. Tämän seurauksena kansallinen oppositio radikaalistui ja ryhtyi brittiläisten ja hallituksen vastaisiin mielenosoituksiin ja mellakoihin, minkä vuoksi hallitus vetäytyi sopimuksesta.

Uusi kuningaskunta kärsi myös jatkuvista sisäisistä levottomuuksista, joita aiheuttivat lähinnä kurdit, mutta myös assyrialaiset. Vallanpitäjät luottivat armeijan voimaan, ja kaikki vaatimukset etnisten ja uskonnollisten vähemmistöryhmien tunnustamiseksi tukahdutettiin väkivaltaisesti.

Sodan jälkeisinä vuosina taloudelliset ja sosiaaliset jännitteet kiristyivät kasvavan, mutta vielä heikon kaupunkilaistuneen eliitin ja maaseutuylimystön välillä. Tämä loi pohjan vuoden 1958 sotilasvallankaappaukselle. Kuninkaallinen perhe teloitettiin, ja Irakista muodostettiin tasavalta. Uusien johtajien välisestä kilpailusta seurasi uusi Baath-puolueen sotilasvallankaappaus vuonna 1963, mutta baathistinen hallitus kaatui kohta niin puolueiden välisiin kuin Baath-puolueen sisäiseenkin kilpailuun.

Vuonna 1968 valtaan nousi baathistinen kenraali Ahmad Hassan al-Bakr, joka onnistui vakauttamaan hallinnon. Vuonna 1979 Saddam Hussein, eräs hänen liittolaisistaan, syrjäytti hänet vallasta. Siitä lähtien Hussein on keskittänyt valtaa Baath-puolueelta presidentille ja hänen lähipiirilleen, joka koostuu lähinnä Saddam Husseinin sukulaisista ja hänen kotikaupungistaan kotoisin olevista henkilöistä (Economist Intelligence Unit 1998a).

Kuluneina vuosikymmeninä Irak on jatkuvasti ollut kansainvälisen huomion kohteena. Syynä huomioon ovat olleet Irakin sotilaalliset hyökkäykset naapurivaltioihin sekä sodankäynti omia vähemmistöjä vastaan.

Vuonna 1980 Irak hyökkäsi Iraniin. Syynä hyökkäykseen oli Shatt al-Arabin vesiväylän itäisen puolen haltuunotto, jotta väylä saataisiin kokonaan irakilaiseen valvontaan. Saddam Hussein syytti Irania myös Irakin kasvavan šiiäoppositio tukemisesta. Yhtenä syynä saattoi yksinkertaisesti olla myös Saddam Husseinin halu Iranin islamilaisen hallituksen kaatamiseen. Sota osoittautui oletettua kovemmaksi ja jatkui aina vuoden 1988 tulitaukosopimukseen asti. Kahdeksan vuotta kestänyt sota imi Irakin talouden

täysin kuiviin. Varat sodan aiheuttamien vaurioiden korjaamiseksi lainattiin Persianlahden valtioilta sekä lännestä.

Iranin vastaisen sodan päätyttyä Irakin armeija hyökkäsi kurdikapinallisia vastaan, tällä kertaa kemiallisin asein. Kurdikaupunkeja ja kyliä hävitettiin järjestelmällisesti. (Middle East Watch 1990).

Vuonna 1990, vain kaksi vuotta Iranin vastaisen sodan päätyttyä, Irak hyökkäsi Kuwaitiin. USA-johtoiset kansainväliset joukot ajoivat Irakin armeijan Kuwaitista tammikuussa 1991. Irakia rasittivat nyt talouspakotteet sekä laajalle levinneet sotatuhot.

Persianlahden sodan viimeisinä päivinä puhkesi pohjoisessa jälleen kurdikapina ja samanaikaisesti sen kanssa etelässä šiikapina. Irakin armeija kukisti kapinalliset. Painostuksen alaisena länsiliittouma perusti vuonna 1991 väliaikaisen suoja-alueen kurdeille pohjoiseen sekä vuonna 1992 lentokieltoalueen Etelä-Irakiin. Molemmat ovat edelleen voimassa. Irakin kurdien yhtenäisyyttä kalvaa kahden kurdipuolueen kilpailu, johon ovat sekaantuneet niin Irakin hallitus kuin naapurimaatkin (Economist Intelligence Unit 1998a).

Persianlahden sodan jälkeen YK perusti erityiskomission hävittämään Irakin joukkotuhoaseet. Sen lisäksi YK asetti Irakille talouspakotteet, joiden seurauksena kansa on kärsinyt köyhyydestä ja aliravitsemuksesta. Rajun talouden rapistumisen ja hallituksen varojen vähenemisen seurauksena Saddam Hussein pääsi sopimukseen YK:n kanssa talouspakotteiden lieventämisistä tietyin ehdoin. Irak sai viedä maasta miljardin dollarin arvosta öljyä joka kolmas kuukausi ja hankkia siitä saamillaan varoilla maahan ruokaa ja muita elintärkeitä tarvikkeita.

Irakin asetarkastukset ovat aiheuttaneet jatkuvia konflikteja. Vuonna 1998 Irak karkoitti YK:n asetarkastusryhmän yhdysvaltalaisjäsenet, jolloin USA uhkasi Irakia sotatoimilla. YK:n pääsihteeri Kofi Annan ja Venäjä toimivat kiistan välittäjinä ja sota vältettiin, toistaiseksi, sillä konflikti puhkesi syksyllä uudestaan. Elokuussa 1998 asetarkastusryhmän toimintaa leimasi Irakin jatkuva häirintä sekä USA:n uhkaukset Irakia kohtaan sotatoimilla, jotka kävivätkin toteen joulukuun 17. päivänä USA:n ja Iso-Britannian hävittäjien pommittaessa Bagdadia.

1.5. Kurdivähemmistö

Kurdivähemmistö asuttaa Pohjois-Irakia. Kun britit ensimmäisen maailmansodan jälkeen loivat alueelle rajoja, jakautui kurdiväestö Irakiin, Turkkiin, Iraniin ja Syyriaan. Siitä lähtien kurdien pyrkimys autonomiaan on aiheuttanut sitkeää riitaa Bagdadin hallituksen kanssa sekä useita aseellisia selkkauksia.

Virallisesti Irakin kurdeilla on poliittinen ja kulttuurinen autonomia. Vuonna 1970 Irakissa julkaistiin maaliskuun manifesti autonomisesta kurdialueesta. Sen seurauksena kurdiedustajat aloittivat neuvottelut Bagdadin kanssa muodostettavan alueen rajoista. Samanaikaisesti hallitus aloitti kymmenien tuhansien kurdien siirrot Iraniin. Vuonna 1974 voimaan tuli laki, joka salli autonomisen kurdialueen. Sen viralliseksi ja opetuskieleksi piti tulla kurdi, ja sille piti myöntää taloudellinen itsehallinto erityisbudjetiteineen. Laki ei tyydyttänyt kurdeja alkuunkaan, sillä muodostettava alue oli vain puolet heidän arvioimastaan alueesta, jossa kurdiväestö muodosti enemmistön.

Hallitus tukahdutti raa’asti kurdien kapinan, minkä seurauksena kymmenet tuhannet kurdit joutuivat jättämään kotinsa ja siirtymään aavikolle leireihin. Myös Kurdistanin demokraattinen puolue kiellettiin ja useita sen jäseniä pidätettiin, kidutettiin sekä teloitettiin (Middle East Watch 1990).

1.6. Šiiavähemmistö

1970-luvulla vastaavia levottomuuksia esiintyi Irakin eteläosassa šiialaisten yhdyskunnissa. Heitäkin kuljetettiin joukoittain Iraniin vuosina 1971-72. Šiialaisten selkkaukset hallituksen kanssa eivät periaatteessa johtuneet uskonnollisista syistä, sillä Irakin šiialaiset eivät olleet kiihkouskonnollisia. Taustalla oli lähinnä 1960-luvulla tapahtunut Baath-puolueen pan-arabialaisuuden kehitys yhä sunnapainotteisemmaksi šiialaisten jäädessä kehityksen ulkopuolelle. Vaikka vuosikymmenen lopulla perustetun šiialaisen vastarintaliikkeen (al-Dawa al-Islamiyya) tarkoituksena oli selkeästi maallistuneen Irakin uudelleen islamilaistaminen, voidaan vuosina 1974 ja 1977 puhjenneiden šiiakapinoiden syitä hakea ankarasta kuivuudesta ja katkeruudesta kurdisodalle menetetyistä miehistä. Molemmat kapinat tukahdutettiin raa’asti (Olsen 1994).

2. TALOUS JA TUOTANTO

Maailmanpankin luokituksen (1996) mukaan Irak lukeutuu alhaisen keskitason tulon talouteen, johon myös useimmat sitä ympäröivät maat kuuluvat. Myös henkisen pääoman kehitysindeksiin mukaan Irak kuuluu alempaan keskiluokkaan (Human Development Report 1996). Henkisen pääoman kehittymistä mitataan niin taloudellisilla kuin sosiaalisillakin indikaattoreilla, joita ovat asukaskohtainen bruttokansantuote (BKT), todennäköinen elinikä syntyessä ja lukutaitoisten aikuisten määrä (Pomfret 1992).

Irak onkin panostanut merkittävästi sosiaaliseen kehitykseen, mm. koulutukseen, terveydenhuoltoon ja sosiaaliseen hyvinvointiin. Investoinnit eivät kuitenkaan ole jakautuneet tasaisesti, vaan jakautumiseen on vaikuttanut eri ryhmien lojaalisuus hallitusta kohtaan.

Irakin talous ja oletettavasti myös henkisen pääoman tilanne on heikentynyt merkittävästi 1990-luvulla. Jopa bruttokansantuote on ollut negatiivinen.

2.1. Nykytilanne

Iranin vastaisen sodan aikana hallitus pyrki investoimaan kehitykseen olosuhteet huomioon ottaen niin paljon kuin mahdollista osoittaakseen kansalle, että sota ei estä taloudellista kehittymistä. Mutta jo vuodesta 1982 alkaen suurin osa varoista ja työvoimasta jouduttiin keskittämään sodankäyntiin.

Erityiseksi ongelmaksi talouden kannalta muodostui se, että pätevimmät, koulutetuimmat ja kokeneimmat teknisen alan työntekijät siirrettiin armeijan palvelukseen. Sotaa ennen alan työvoima oli ollut naapurimaita huomattavasti paremmalla tasolla. Sodan jatkuessa siviilipuolen tuotantoa rajoitettiin entisestään. Ammattitaitoisen työvoiman vuoto on jatkunut nykypäiviin asti aiheuttaen sen, että siviilituotanto ei kykene tyydyttämään edes maan vähimmäistarpeita. Vaikka talous olikin heikossa kunnossa pitkään jatkuneen Iranin vastaisen sodan jälkeen, on se nyt, lähes kymmenen vuotta jatkuneiden YK:n talouspakotteiden jälkeen katastrofaalisessa tilassa. Bruttokansantuotteen arvioitiin laskeneen kahdella kolmasosalla vuonna 1991 (Economist Intelligence Unit 1998a, 13). Vuonna 1997 inflaation arvioitiin olleen 200 %. FAO:n mukaan talouspakotteiden asettamisesta vuoden 1995 loppuun mennessä ruoan hinta oli noussut 4000-kertaiseksi. 1990-luvulla elinolot ovat kokonaisuudessaan huonontuneet.

2.2. Tuotannon ja kaupan keskeisimmät alat

Raakaöljyn ja maakaasun tuotanto muodostavat Irakin ylivoimaisesti tärkeimmän teollisuudenalan. 1970-luvulle asti tuotanto oli täysin ulkomaisten yhtiöiden käsissä, mutta 1972 ala kansallistettiin ja tilalle tulivat irakilaiset yhtiöt Iraq National Oil Company ja Northern Petroleum Organisation. Öljyteollisuus onkin Irakin talouden tukijalka, ja öljy on ollut Irakin tärkein ja lähes ainoa vientiartikkeli.

Öljyn lisäksi pienimuotoinen kalastusteollisuus sekä teollinen tuotanto tuovat lisänsä valtion budjettiin. Teollinen tuotanto on keskittynyt lähinnä Bagdadin ympäristöön ja se

tuottaa etupäässä kankaita, vaatteita, savukkeita, jalkineita ja elintarvikejalosteita (Arab net, Iraq business: Industry. Quotation 5.6.1998. Internet: [URL:http://www.arab.net/iraq/business/iq_industry.html](http://www.arab.net/iraq/business/iq_industry.html)).

Maataloussektorin tehottomuus on johtanut sen taloudellisen merkityksen pienenemiseen ja työvoiman vähenemiseen. Viralliset maatalouden kehittämis- ja modernisointiohjelmat eivät ole täysin onnistuneet. Iranin vastainen sota 1980-luvulla vahingoitti maataloussektoria entisestään ja johti lisääntyneeseen elintarvikkeiden maahantuontiin. Vuonna 1984 kasvaneet raakaöljyn vientitulot mahdollistivat uudet investoinnit maatalouden kehittämiseksi. Sen seurauksena tärkeimpien maataloustuotteiden kuten riisin, ohran, vehnän, maissin, puuvillan, perunan ja sokeriruohon sadot kasvoivat. Taloudellisia ja teknisiä resursseja käytettiin myös siipikarjatuotannon laajentamiseksi ja karjanhoidon kehittämiseksi (Atlas of the Middle East 1988). 1990-luvulta lähtien maataloustuotannon kasvu on ollut hyvin hidasta, vaikka hallitus onkin ponnistellut sen kehittämiseksi lieventääkseen talouspakotteiden vaikutusta.

Irakin maanviljelyn päätuotteet ovat vehnä, ohra, riisi, viikunat ja muut hedelmät kuten omenat, oliivit, viinirypäleet, päärynät, appelsiinit ja graniittiomenat. Irak on maailman johtava taateleiden tuottaja, ja ennen viime sotia ja talouspakotteita se oli myös maailman johtava taateleiden viejä.

Irakin karjanhoito muodostuu lampaista, naudoista, vuohista ja siipikarjasta.

2.3. Työvoima

Irakissa teollisuus on ollut suhteellisen vakaa työllistäjä, kun taas palvelusektori on kasvanut 1960-luvulta lähtien maataloussektorin kustannuksella. Tämä suuntaus on jatkunut vielä 1990-luvulla.

Virallisten tietojen mukaan teollisuuden palveluksessa oli vuonna 1984 (viimeisin saatavilla oleva luku) noin 170 000 työntekijää. Näistä 80 % työskenteli valtion omistamissa, 13 % yksityisissä ja loput sekaomistuksessa olevissa tehtaissa. 1970-luvun lopusta lähtien Irakia on vaivannut ammattitaitoisen työvoiman puute teollisuudessa, erityisesti öljyalalla. Vajetta on yritetty paikata koulutuksen avulla.

Koko vuosisadan ajan Irakiin on virrannut valtava määrä siirtotyöläisiä. 1980-luvulla sanotaan 2-3 miljoonan siirtotyöläisen muuttaneen maahan lähinnä Egyptistä, Marokosta, Intiasta, Pakistanista, Filippiineiltä sekä Turkista. Kriisien seurauksena nykyinen lukumäärä lienee alhaisempi. Siirtolaiset ovat sijoittuneet kaikille sektoreille, joskin suurin osa on työllistynyt ammattitaidottomana työvoimana teollisuuteen ja palvelusektorille.

2.4. Naiset ja työmarkkinat

Hallintoa lukuunottamatta naiset ovat aktiivisesti mukana yhteiskunnan muilla aloilla. Naisten asema yhteiskunnassa on ollut Baath-puolueen asialistalla jo vuodesta 1968 lähtien. Naisten asemaa työelämässä on säädelty lakien avulla, jotka edellyttävät yhtäläistä palkkausta, yhtäläisiä työllistymismahdollisuuksia, äitiyslomakorvausten maksamista, järjestettyä lastenhoitoa työpaikoilla ja työssäkäyvien naisten alennettua

eläkeikää (Khalil 1989). Toiminta on tuottanut tulosta joillakin aloilla: vuoteen 1980 mennessä naisia oli

- 49 % opettajista
- 29 % hammaslääkäreistä
- 70 % farmaseuteista
- 15 % kirjanpitäjistä
- 14 % tehdastyöläisistä ja
- 16 % valtion virkamiehistä.

Tästä huolimatta naisten työllistymistä ei voida pitää merkittävänä, sillä vuonna 1980 naisten osuus kokonaistyövoimasta oli 19% (Khalil 1989) ja vuonna 1990 vain 16 % (Human Development Report 1996).

Syitä naisten asemaan voi hakea perinteisistä sukupuolirooleista. Baath-puolue on ollut haluton muuttamaan naisten sosiaalista asemaa koskevia lakeja, jotka koskevat moniavioisuutta, avioeroa ja perintöoikeutta ja asettavat naiset ja miehet eriarvoiseen asemaan.

Naisten asema koulutuksessa antaa kuitenkin pientä toivoa tilanteen suhteen. Heidän osuutensa koulutuksessa on jatkuvasti kasvanut, ja he menestyvät keskimäärin miehiä paremmin tutkinnoissa. Ehkäpä he heräävät vaatimaan merkittävämpää roolia työelämässä ja hallinnossa (Roy 1993, 182).

3. KOULUTUKSEN HISTORIA JA KEHITYS

Lähi-idän, siis myös nykyisen Irakin alueen, koulutusta on hallinnut islamilainen uskonnollisen ja klassisen oppimisen perinne aina 1900-luvulle asti. Yleissivistävien koulujen opetus on perustunut Koraanin ulkoa opetteluun luku- ja kirjoitustaidon seuratessa vasta seuraavalla sijalla. Korkea-asteen koulutus oli mahdollinen ainoastaan pienelle vähemmistölle, ja sen sisältö muodostui lähinnä islamilaisen lain ja klassisen arabian opettelusta. Kristittyjen ja juutalaisten yhteisöt ylläpitivät omia koulujaan, joissa uskonto oli yhtä merkittävässä asemassa. (al-Rubaiy and al-Zubaidy, 1990)

Ensimmäinen yritys uskonnollisten koulujen korvaamiseksi rinnakkaisella koulutusjärjestelmällä ajoittuu ottomaanien valtakaudelle 1800-luvun jälkipuoliskolle. Ottomaanien koulutuslaki vuodelta 1869 määräsi pakollisen neljän vuoden koulutuksen seitsemännestä ikävuodesta lähtien. Lain toimeenpano valtakunnan laitamilla jäi kuitenkin hyvin puutteelliseksi. Nykyiselle Irakin alueelle perustettiin muutamia yleissivistäviä sekä toisen asteen oppilaitoksia. Opetukseen sisältyi sotilaallisia aineksia, mutta kokonaisuudessaan sitä voidaan kuvata yleissivistäväksi (Tibawi, 1972).

Brittiläisen miehityksen aikana 1910-luvulla koululaitos kärsi väliaikaisen takaiskun. Ottomaanien koulut suljettiin sodan aikana. Sodan jälkeisinä vuosina brittiläiset avasivat ainoastaan muutamia yleissivistäviä kouluja, mutta eivät lainkaan toiseen asteen oppilaitoksia.

Kuningaskunnan ja sitä myötä muodollisen kansallisen hallituksen perustaminen vuonna 1921 merkitsi huomattavaa edistymistä koulutussektorille. Koulutuksen budjetti yli kaksinkertaistui, jolloin yleissivistävien koulujen lukumäärä nousi huomattavasti. Koulutus kokonaisuudessaan valjastettiin arabinationalismin palvelukseen, mikä jatkuu vielä nykyäänkin. Tässä vaiheessa panostettiin erityisesti myös opettajien koulutukseen, sillä ajanmukaisesti koulutettuja opettajia pidettiin tärkeimpänä edellytyksenä kansallisen koulutusjärjestelmän kehittämiseksi.

Ensimmäinen, uskontotieteiden opisto, avattiin vuonna 1924. Sen tavoitteena oli edistää kansallista yhtenäisyyttä ottamalla opiskelijoita niin sunna- kuin šiia-yhteisöistä ja tarjoamalla heille laajan, mutta silti yhtenäisen koulutuksen uskonnollisissa asioissa. Seuraavien vuosikymmenten aikana uusia opistoja perustettiin eri aloille. Niistä useimmat liitettiin alaa vastaavaan ministeriön alaisuuteen. Ilmiö kuvastaa selkeästi koulutuksen asemaa yhteiskunnassa: se määräytyi hallituksen eri yksiköiden erityistarpeiden pohjalta. Vuoden 1956 tienoilla jotkut perustetuista opistoista yhdistettiin ensimmäiseksi irakilaiseksi yliopistoksi: University of Baghdad, Bagdadin yliopisto syntyi.

Vuoden 1958 vallankumouksen jälkeen koulutus nousi uuden hallituksen asialistan kärkipäähän. Baath-puolueen noustua pysyvästi valtaan vuonna 1968 koulutuksen asema vahvistui entisestään ja koko koulutuspolitiikka pohjautuu Baath-puolueen ideologiaan. Baath-puolue rakensi vahvat sillat koulutusjärjestelmän sekä talouden ja tuotannon välille. Baath-puolueen koulutusideologia perustuu edelleenkin siihen käsitykseen, että koulutus on valjastettava kansallisen kehityksen päämäärien saavuttamiseen.

Itse asiassa 1970-luvulla tapahtuneen öljyteollisuuden kansallistamisen jälkeen siitä kertyneistä tuloista merkittävä osuus sijoitettiin koulutukseen. Tämä paransi huomattavasti koulutusta: koulujen lukumäärä lisääntyi, koulutyypit monipuolistuivat sekä eri koulutusasteet jäsenyivät selkeämmäksi järjestelmäksi. Teknisen ja ammatillisen koulutuksen vahvistaminen ajautui kuitenkin ristiriitaan asepalveluvollisuuskäytännön kanssa. Akateemiset opinnot kelpasivat asepalveluksen lykkäämiseen, mutta tekniset ja ammatilliset opinnot eivät. Tämä tilanne kannusti akateemisiin opintoihin (Roy, 1993).

1970- ja 1980-lukujen aikana koulutusjärjestelmä tärkein piirre oli pyrkiminen tasa-arvoisuuteen. Hallitus kiinnitti erityistä huomiota Irakin väestön valtaosan lukutaidottomuuteen toteutti 1970-luvulla seuraavia merkittäviä koulutusuudistuksia:

Vallankumousneuvosto määräsi ilmaisen koulutuksen kaikille asteille esikoulusta korkeakoulutukseen. Kuusivuotinen perusasteen koulutus määrättiin pakolliseksi. Yksityinen koulutus poistettiin ja kaikki koulut muutettiin valtion kouluiksi; yksityisten oppilaitosten ja yliopistojen perustaminen on ollut sallittua, joskaan ei yleistä, 1980-luvulta lähtien. Kampanja lukutaidottomuuden kitkemiseksi aloitettiin: vuoden 1978 uusi laki edellytti, että kaikki 15-45-vuotiaat lukutaidottomat osallistuvat lukutaito-opetukseen.

Vuoden 1974 lakia, joka määräsi kuusi vuotta täyttäneille pakollisen perusasteen koulutuksen, alettiin soveltaa vuodesta 1978 lähtien. Se saavutti tavoitteensa lukuvuonna 1983-84, jolloin 2,7 miljoonaa oppilasta rekisteröityi koulutukseen (al-Rubaiy, et al., 1986). On hyvin todennäköistä, että tilanne on taantunut huomattavasti 1990-luvulla.

Maantieteellisesti kattavalla koulutusjärjestelmällä halutaan saavuttaa, ”...että keskiverto mies on lojaali valtiolle, puolueelle ja arabialaisuudelle ennemmin kuin alueelleen, ryhmälleen tai uskonlahkolleen. Suhteellisen kattava koulutusjärjestelmä nähdään yhtenä tapana tavoitteen saavuttamiseksi. Maanviljelijän pojalla pitäisi olla samat koulutusmahdollisuudet kylässään kuin lakimiehen pojalla Bagdadissa” (Roy 1993, s. 168). Alueen lojaalisuudella hallitusta kohtaan on kuitenkin ollut suuri merkitys asiassa ja lähinnä kurdien ja šiia muslimien asuttamia alueita on laajalti laiminlyöty tässä suhteessa. Maantieteellinen koulujärjestelmän kattavuus voi toimia myös vahvemman poliittisen kontrollin varmistamiseksi ja vahvistamiseksi keskusjohtoisen opetuksen sisällön ja opetusmenetelmien avulla. Samanaikaisesti se saattaa vähentää maalta kaupunkeihin muuttoa.

Lukutaidottomuuden kitkeminen on osoittautunut yhdeksi Baath-hallituksen pysyvimmistä tavoitteista, ja se on tuottanut merkittäviä tuloksia. Vuonna 1978 aloitettuun lukutaitokampanjaan sijoitettiin valtava summa rahaa sekä 80 000 opettajan työpanos. Pyrkimyksenä oli tavoittaa 2,2 miljoonaa aikuista (lähinnä naisia), ja siinä onnistuttiin yli odotusten. Vuoteen 1984 mennessä 1 780 823 henkilöä oli suorittanut perusasteen koulutuksen kolmen ensimmäisen luokan oppimäärän. Jotta opitut taidot eivät unohtuisi perustettiin lukutaitokampanjan oppimäärän suorittaneille jatkokouluja, ”Popular Schools”, joissa he suorittivat perusasteen 4 - 6 luokan oppimäärän. Vuoteen 1985 mennessä tämän oppimäärän oli suorittanut 656 842 henkilöä, joista naisia oli 561 434 (Azab, 1985).

Ennen koulutuksen kansallistamista vuonna 1974 Irakissa toimi useita yksityisiä kouluja eri asteilla, joita johtivat uskonnolliset tai veljelliset muslimijärjestöt, uskonnolliset kristityt tai ulkomaalaiset ryhmät. Myös korkea-asteella oli lukuisia yksityisiä oppilaitoksia. Vuonna 1974 valtio kansallisti osan yksityisistä oppilaitoksista, ja loput suljettiin. Vuonna 1987 myönnetty lupa perustaa jälleen yksityisiä oppilaitoksia perustunee siihen, että poliittisesti tärkeiden keski- tai yläluokan opiskelijoille, jotka eivät läpäise valtion yliopistojen pääsyvaatimuksia tai joita ei hyväksytä arvostetuille aloille kuten lääketieteeseen tai insinöörikoulutukseen, taattaisiin pääsy korkea-asteen koulutukseen.

Niin kuin jo usein on mainittu, koulutusta käytettiin kansallisten tavoitteiden saavuttamiseen. Vuonna 1974 tältä pohjalta toisen- ja korkea-asteen koulutuksessa panostettiin erityisesti tieteeseen ja teknologiaan, jotta se palvelisi paremmin talouden ja tuotannon nykyaikaistamista. Suunnitelmat johtivat teknisen korkeakoulun perustamiseen vuonna 1975.

1980- ja 1990-luvuilla opintosuunnitelmia ei ole merkittävästi uudistettu, mutta politiikan soluttautuminen koulutukseen on häirinnyt laatua. Erityisen alttiiksi ovat joutuneet ns. pehmeät alat kuten historia, sosiologia ja yhteiskuntatieteet. Poliittisuus ilmenee koulutuksessa jo ensimmäiseltä luokalta lähtien: vuoden 1979 uudistettu painos ensimmäisen luokan oppikirjasta sisältää runsaasti Baath-puolueen iskulauseita ja retoriikkaa (al-Qirat al-Khalduniye, 1979, Ministry of Education). 1970-luvun alussa perustettiin Talai al-Baath, Baathin eturintama, keräämään lapset perusasteen koulutuksen ja täten myös Baath-järjestelmän piiriin. Nykyään Ashbal Saddam- järjestö (Saddamin leijonanpentu), jota johtaa Saddamin vanhin poika, kouluttaa 8-14 vuotiaita koululaisia sotilaallisen ankarasti. Opettajien koulutuksessa poliittinen kontrolli tulee räikeästi esiin. Usein Baath-puolueen jäsenyys on edellytys koulutukseen pääsyle, ja toisinaan puolueen jäsenet saavat erityisoikeuksia hakuprosessissa. Puolueen jäsenyys vaaditaan myös Saddam-yliopistossa sekä matkailualan että liikunnanopettajan ammateissa.

4. YLEISTÄ KOULUTUKSESTA

4.1. Hallinto ja lainsäädäntö

Vastuu koulutuksesta on jaettu useiden ministeriöiden kesken. Opetusministeriön (Ministry of Education) vastaa esiasteen, perusasteen ja toisen asteen koulutuksesta. Korkea-asteen koulutuksen ja tieteellisen tutkimuksen ministeriön (Ministry of Higher Education and Scientific Research) piiriin kuuluu korkea-asteen koulutus, ja 17 muuta ministeriötä vastaavat alansa koulutuksesta. Koulutusjärjestelmä pyritään edelleenkin rakentamaan yhteiskunnan kulloistenkin tarpeiden mukaan. Keskusjohtoisessa valtiossa koulutusta johdetaan keskitetysti, joskin paikallishallinnolla ja puolueen aluejärjestöillä on oma osansa toteutuksessa. Perus- ja toisen asteen koulutuksessa paikallisilla viranomaisilla eli koulutoimenjohtajalla (director of education) ja maakunnan virkamiesneuvostolla (council of officers) on kuitenkin vastuu mm. opintosuunnitelmien ja joidenkin kokeiden laadinnassa.

Korkea-asteen koulutuksen ja tieteellisen tutkimuksen ministeriön piiriin kuuluvat yliopistot ja korkea-asteen tekniset instituutit.

4.2. Koulutus- ja kasvatusperinteet

Vaikka tasa-arvoisuuspyrkimykset kuuluvat hallituksen politiikkaan, vaikuttaa järjestelmä hyvin elitistiseltä. Kokeet pidetään säännöllisin väliajoin, ja niitä on paljon heti koulutuksen alusta alkaen. Kilpailua edistetään ja kyvykkäimmät oppilaat erotellaan jo varhaisessa vaiheessa erityishuomion kohteeksi. Vaikka ulkoa opettelua saattaa vielä esiintyä, ovat tulkinta ja analysointi korvanneet sen opetusmenetelmänä. Koulutusjärjestelmän pahin uhka tällä hetkellä on politisoituminen. Baath-puolue kontrolloi tiukasti koulutuksen hallintoa, ja vain puolueen tukema opiskelijatoiminta on sallittua. Poliittisen opin juurruttaminen alkaa kouluissa ja nuorisojärjestöissä jo varhaisessa vaiheessa.

4.3. Arvostelujärjestelmä

Perusasteen koulutuksen neljänä ensimmäisenä vuotena arvosteluasteikko on 0 – 10 alimman hyväksytyn arvosanan ollessa 5. Perusasteen koulutuksen kahtena viimeisenä vuotena sekä toisen että korkea-asteen koulutuksessa arvosteluasteikko on 0 – 100 alimman hyväksytyn arvosanan ollessa 50.

90 – 100	Excellent	erinomainen
80 – 89	Very good	erittäin hyvä
70 – 79	Good	hyvä
60 – 69	Medium	keskinkertainen
50 – 59	Pass	tydyttävä
0 – 49	Failure	hylätty

(Frey, 1988, s. 7-9)

4.4. Lukuvuosi

Lukuvuosi alkaa lokakuun alussa ja päättyy toukokuun lopussa (1.10. – 31.5.). Viikoittainen opetus alkaa lauantaina ja päättyy torstaina puolelta päivin. Muutamat yliopistotason laitokset noudattavat lokakuusta syyskuuhun kestävää akateemista lukuvuotta.

4.5. Opetuskieli

Opetuskieli kaikilla opetuksen tasoilla on arabia, lukuunottamatta pohjoisen kurdimaakuntia. Ennen vuotta 1991 osa kurdialueen ylemmän toisen asteen oppilaitoksista käytti opetuskielenä arabiaa ja osa kurdia. Oletettavasti kaikki autonomisen alueen oppilaitokset käyttävät nykyään opetuskielenä kurdia.

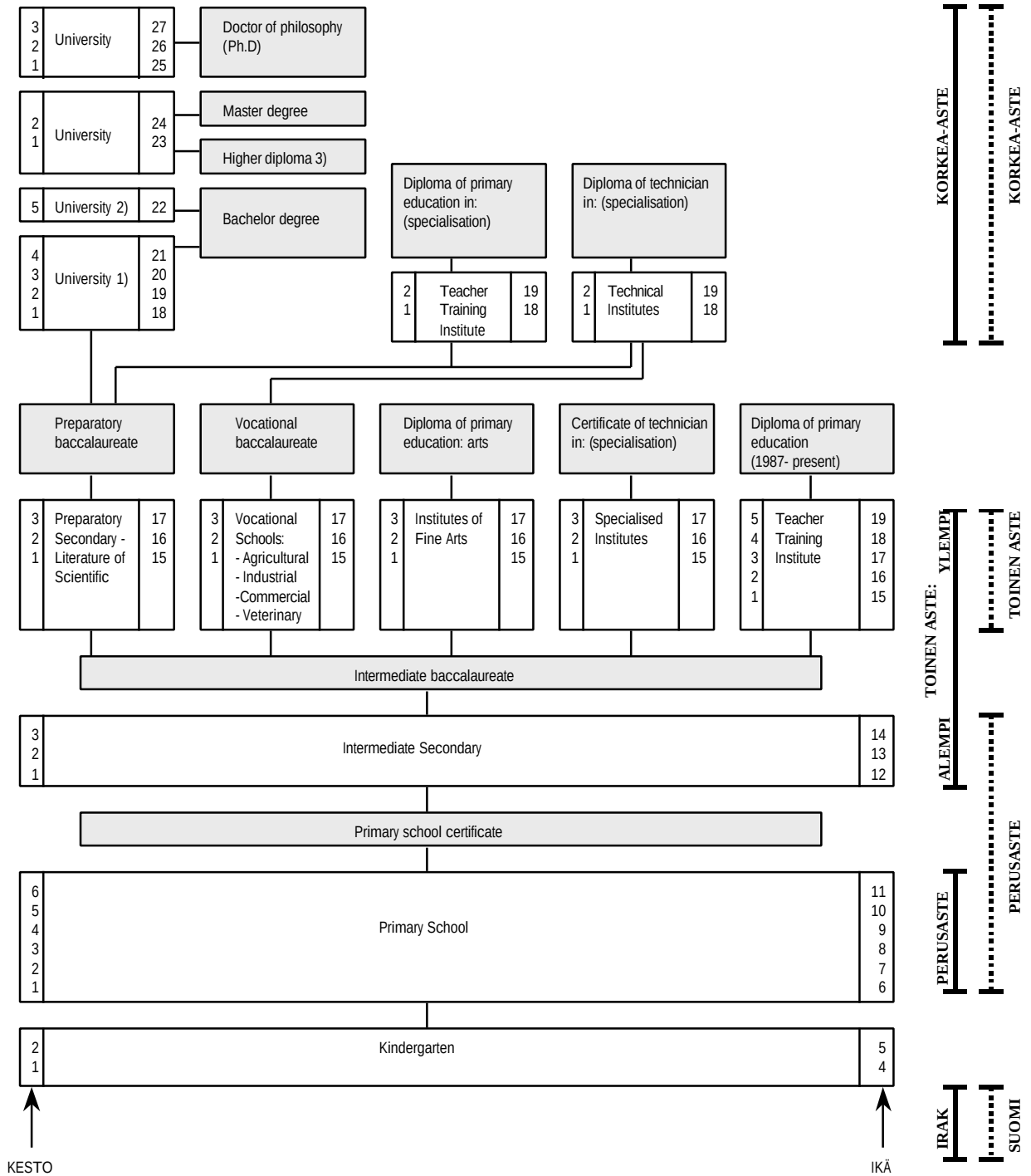
4.6. Lukukausimaksut

Lukuunottamatta esikoulua opetus on ilmaista kaikilla koulutuksen asteilla. Tämän lisäksi lisäävustuksia on myönnetty kirjojen, koulutarvikkeiden sekä vaatteiden hankintaan, mutta oletettavasti tästä on jouduttu tinkimään meneillään olevan kriisin aikana.

5. KOULUTUSJÄRJESTELMÄN RAKENNE

5.1. Koulutusjärjestelmä graafisesti esitettynä

Graphic Presentation of the Education System

1) Bachelor s-tutkinnon suorittaminen humanistisilla aloilla, luonnontieteissä, kasvatustieteessä ja teknisillä aloilla kestää neljä vuotta.

2) Bachelor s-tutkinnon suorittaminen arkkitehtuurissa, farmasiassa, hammaskirurgiassa ja eläinlääketieteessä kestää viisi vuotta.

3) Higher diploma-koulutusohjelmia oli käytössä lähinnä ennen vuotta 1983. Tämän jälkeen niitä on ollut käytössä lähinnä lääketieteiden aloilla.

Lähteet: Noors 1992 ja Frey 1988.

KATSO LUKUOHJE ESIPUHEESTA!

Irakin koulutus jaetaan kolmeen asteeseen:

- perusaste
- toinen aste
- korkea-aste

Esikoulu ei ole pakollinen. Yleinen oppivelvollisuus kattaa perusasteen opetuksen. Toisen asteen opetus jakautuu kolmivuotiseen alempaan ja kolmivuotiseen ylempään opetukseen. Ylempi toinen aste muodostuu erilaisista vaihtoehdoista: yleissivistävästä, ammatillisesta ja opettajankoulutus-, taide- tai erityisalaoppilaitoksissa annettavasta opetuksesta. Korkea-asteen opetusta annetaan yliopistoissa sekä yliopiston ulkopuolisissa muissa korkea-asteen instituuteissa.

5.2. Esiaste – *al-rawdha*

Esikoulu ei ole Irakissa pakollinen eikä se ole myöskään kovin yleinen käytäntö. Esikoulut otettiin käyttöön jo vuonna 1933, ja useimmat niistä sijaitsevat kaupungeissa. Toisin kuin perusasteen koulutus, jossa on omat koulut tytöille ja pojille, esikoulut ovat yhteisiä. Esikoulut ovat kaksivuotisia, ja ne on tarkoitettu 4 - 5-vuotiaille. Ne ovat maksullisia.

Yksityisistä esikouluista ei ole saatavilla tietoa. Toisin kuin muualla Lähi-idässä, esiasteen koraanikouluja ei Irakissa juuri ole.

Esikouluopettajilta vaaditaan sama tutkinto kuin perusasteen opettajilta.

5.3. Perusaste – *al-ibtidaiya*

Perusasteen koulutus on ollut pakollinen vuodesta 1987 lähtien. Koulutusuudistuksien edellyttämiä kouluja perustettiin 1980-luvulla syrjäisillekin alueille, ja perusasteen koulutuksen osalta tavoite saavutettiin 1980-luvulla: 99 % kohderyhmästä osallistui koulutukseen vuonna 1986. Ennen koulutuksen pakollistamista 1978 osallistumisprosentti oli 62. 1990-luvulla se on ilmeisesti YK:n pakotteiden seurauksena jälleen laskenut noin 80:een.

Perusasteella on erilliset koulut tytöille ja pojille. Perusasteen koulutus on kuusivuotinen, ja se kestää 6:sta 11:ta ikävuoteen. Lukuvuoden aikana järjestetään useita koulukohtaisia kokeita, ja lukukauden lopussa on maakunnan kouluviranomaisten laatima yhteinen loppukoe. Koko perusasteen koulutuksen lopussa oppilaat suorittavat Opetusministeriön laatiman valtakunnallisen päättökokeen. Pakollisen koulutuksen lisäksi koulun yhteydessä järjestetään runsaasti muuta harrastustoimintaa, lähinnä kulttuurista, liikunnallista ja isänmaallista. Baath-puolueen paikallisjärjestöillä oletetaan olevan vaikutusta lukukauden loppukokeisiin sekä harrastustoimintaan. Perusasteen ja samalla pakollisen koulutuksen suoritettuaan oppilaalle myönnetään päättötodistus (Primary School Certificate or Primary Baccalaureate), joka antaa tutkinnon suorittaneille jatko-opintokelpoisuuden alemman toisen asteen koulutukseen. Oppivelvollisuus päättyy, jos oppilas ei ole viiteentoista ikävuoteen mennessä kyennyt suorittamaan koulua.

Perusasteen koulutuksessa opetetaan seuraavia aineita: islamilainen kasvatus ja Koraanin tulkinta, arabian kieli ja kalligrafia, englannin kieli, matematiikka, yhteiskuntaoppi, historia, maantiede, tapakasvatus, tiede, maatalousoppi, taidekasvatus, liikunta, musiikki ja kansallishymnit sekä perhekasvatus.

Perusasteen koulutuksen jälkeen vain pieni osa (vuonna 1990 - 91 n. 30%) jatkoi toisen asteen koulutukseen. Jäljelle jääneistä armeija, poliisi ja salainen palvelu valitsee osan omaan kolmivuotiseen koulutukseensa kersanteiksi. 1980-luvulla useat joutuivat sotaan eturintamalle ja loput päätyivät erityistaidottomaksi työvoimaksi lähinnä maa- ja karjatalouden, tuotantoteollisuuden ja palvelualan piiriin.

Perusasteen opettajien koulutusvaatimukset ovat samat kuin esikouluopettajien. Ennen vuotta 1987 tutkinnon sai ylemmän toisen asteen opettajankoulutusoppilaitoksista (3 v) tai korkea-asteen opettajankoulutuslaitoksesta (1 v). Nykyään esi- ja perusasteen opettajan tutkintoon vaaditaan ylemmän toisen asteen opettajankoulutuksen (5 v) tai korkea-asteen opettajankoulutuksen (2 v) suorittamista (NOORS, 1992).

5.4. Toinen aste – *al-thanewiya*

Toisen asteen koulutus on yhteensä kuusivuotinen. Se muodostuu alemman toisen asteen oppilaitoksesta - *al mutawessita*- ja erilaisista ylemmän toisen asteen oppilaitoksista. Oppilaitokset ovat yhteisiä sekä tytöille että pojille.

Alempi toinen aste – *al-mutawessita*

Alempi toinen aste on kolmivuotinen, ja se kestää yleensä 12:sta 14:sta ikävuoteen. Pääsyvaatimuksena on perusasteen suorittaminen. Alemman toisen asteen suorittavien määrä on noussut 1950 - 51 lukuvuoden 23 000 oppilaasta lukuvuoden 1990 - 91 500 000 oppilaaseen (Frey, 1988). Noin 70 % koulutuksen aloittaneista oppilaista suorittaa tutkinnon. Alemman toisen asteen tutkinto (Certificate of Intermediate Studies tai Intermediate Baccalaureate tai Third Form Baccalaureate) antaa jatko-opintokelpoisuuden ylemmän toisen asteen koulutukseen. Pääsyyn ylemmän toisen asteen yleissivistävään opetukseen täytyy oppilaan vastata 70 %:iin päättökokeen kysymyksistä oikein; sitä alemmalla tuloksella voi hakeutua muihin ylemmän toisen asteen oppilaitoksiin.

Alemmalla toisella asteella opetetaan seuraavia aineita: islamilainen kasvatus ja Koraanin tulkinta, arabian kieli, englannin kieli, historia, maantiede, yhteiskuntaoppi, matematiikan periaatteet (principles), algebra, geometria, yleiset tieteet, kemia, fysiikka, biologia, ihminen ja terveys, taidekasvatus, liikunta ja sotilaallinen harjoitus sekä perhekasvatus (tytöille).

Alemman toisen asteen koulutus on luonteeltaan yleissivistävää. Yleissivistävää sekä akateemista koulutusta arvostetaan kuitenkin laajalti, joten alemman toisen asteen tutkinnon suorittaminen edistää työnsaattia ja on etu avioliittomarkkinoilla. Naisille koulutus antaa lisäksi ”hyvän äidin” statuksen. Työmarkkinat alemman toisen asteen tutkinnon suorittaneilla ovat suurin piirtein samat kuin pakollisen perusasteen koulutuksen suorittaneillakin, tosin he voivat saada pientä etua palkkauksessa. Niitä, jotka keskeyttävät koulutuksen tai jotka eivät saa jatko-opiskelupaikkaa, odottaa asepalvelus.

Alemman toisen asteen opettajilta vaaditaan nelivuotinen Bachelor's-tutkinto, joka on Irakissa korkea-asteen perustutkinto.

Ylempi toinen aste – *al-idadiya*

Ylempi toinen aste muodostuu useista erilaisista oppilaitoksista, joista arvostetuin on yleissivistävää opetusta antava yliopistoon valmistava oppilaitos. Arvoasteikon alapäässä ovat ammatilliset oppilaitokset. Ylemmällä toisella asteella ei ole yksityistä koulutusta. Tutkinnon suorittaminen muodostuu useista oppilaitoskohtaisista kokeista sekä Opetusministeriön laatimasta valtakunnallisesta päättökokeesta. Ylempi toinen aste antaa tutkinnon suorittaneille jatko-opintokelpoisuuden yliopistokoulutukseen tai pätevöittää hakeutumaan työmarkkinoille. (Ministry of Education, 1992)

Yleissivistävä koulutus

Koulutus on kolmivuotinen ja jakautuu reaalisen – *al-adabiy* – ja tieteelliseen – *al-ilmiy* - linjaan. Ensimmäisen opiskeluvuoden jälkeen opiskelija valitsee toisen erikoistumisen. Ihannetapauksessa opiskelija aloittaa opintonsa 15-vuotiaana ja on 17 sen päätyttyä. Pääsyvaatimuksena on vähintään 70 %:n tulos alemman toisen asteen koulutuksen päättökokeesta. Useimmat oppilaitokset ovat erikseen tytöille ja pojille. Noin 68 % koulutuksen aloittaneista opiskelijoista saattaa sen päätökseen eli suoriutuu Opetusministeriön valtakunnallisesta päättökokeesta.

Opetettavat aineet ovat: islamilainen kasvatus ja Koraanin tulkinta, arabian kieli, kurdin kieli, englannin kieli, historia, maantiede, sosiologia, kansantaloustiede, matematiikka, kemia, fysiikka, biologia, liikunta ja maanpuolustus, taidekasvatus, kansallinen ja sosialistinen koulutus, perhekasvatus (tytöille) sekä terveystieteiden kasvatus (tytöille). (Ministry of Education, 1992).

Ylemmän toisen asteen yleissivistävän koulutuksen suorittaneille myönnettävä tutkinto on nimeltään Preparatory Baccalaureate. Reaaliin erikoistuminen antaa tutkinnon suorittajalle kelpoisuuden pyrkiä yliopistoon lukemaan taiteita, taloutta ja hallintoa, uskonnollista kasvatusta, humanistisia aineita, oikeustiedettä ja politiikkaa sekä liikuntaa. Lisäksi tutkinto oikeuttaa pyrkimään toisen asteen jälkeiseen ammatilliseen jatkokoulutukseen hallinnon alalle tai opettajakoulutukseen.

Tieteeseen erikoistuminen antaa tutkinnon suorittajalle kelpoisuuden pyrkiä yliopistoon seuraaville aloille: taiteet, talous ja hallinto, maatalous, maa- ja metsätalous, hammaslääketiede, kasvatus, tekniset alat, lääketiede, sairaanhoito, farmasia, liikunta, fysiikka ja kemia sekä eläinlääketiede. Tieteeseen erikoistuja voi hakea myös toisen asteen jälkeiseen ammatilliseen jatkokoulutukseen tekniselle alalle, opettajakoulutukseen sekä ministeriöiden alaisiin erikoisinstituutteihin.

Ennen vuoden 1974 koululaitoksen kansallistamista sektorilla toimi neljä yksityistä oppilaitosta: the American School for Boys in Basra (the Dutch Reform Mission), Baghdad College (American Jesuits), Baghdad High School and the American School for Girls (the American Protestant missionary organisation United Mission Board) ja Shamas Secondary School. Oppilaitoksilla oli erinomainen maine (Frey 1988, s. 16).

Yliopistoon valmistava koulutus on nimensä mukaisesti valmistava koulutus eikä siis johda esim. ammatilliseen pätevöitymiseen. Sitä arvostetaan kuitenkin runsaasti, ja näin ollen siitä on hyötyä työmarkkinoilla.

Opettajilta vaaditaan Bachelor's-tutkinto, joka on Irakissa korkea-asteen perustutkinto.

Ammatillinen koulutus

Ammatillinen koulutus kestää kolme vuotta, ja sitä annetaan maatalous-, kauppa-, teollisuus- ja eläinlääketiedeoppilaitoksissa, jotka puolestaan tarjoavat useita erikoistumisvaihtoehtoja. Esimerkiksi maatalousoppilaitoksessa – *idadiyat al-sira* – niitä on kaksi: eläin- ja kasvintuotanto (Frey 1988) ja kauppaoppilaitoksessa – *idadiyat al-tidjara* – neljä: laskentatoimi, toiminnanjohto ja toimistotyöt, markkinointi ja varastonhallinta. Ammatilliseen koulutukseen pyrkiviltä vaaditaan alemman toisen asteen koulutuksen suorittamista (Intermediate Studies), ja valmistuttuaan he saavat Vocational Baccalaureate-todistuksen. Opiskelijat ovat iältään 15-17-vuotiaita.

Ennen vuotta 1974 ammatilliseen koulutukseen kuului myös kotitalousala. Aikaisemmin oli olemassa myös kuusivuotisia linjoja, jotka alkoivat välittömästi pakollisen perusasteen koulutuksen jälkeen. Näiden linjojen päättymisvuodesta ei ole saatavilla tietoa, mutta nykyään niitä ei enää ole.

Ammatillisessa koulutuksessa opetetaan arabiaa, englantia sekä kansallista ja sosialistista kasvatusta ammatillisten aineiden ohella. Ammatillisten aineiden opetuksesta yli puolet on käytännön työtä ja loput teoriaa. 1980-luvulla käytännön harjoittelun kesäkurssi liitettiin pakollisena opintoihin.

Ylemmän toisen asteen ammatillinen tutkinto antaa opiskelijalle ammattipätevyyden työmarkkinoilla. Maatalousoppilaitoksista valmistuvilla on mahdollista työllistyä konsulteiksi maakuntien hallinnon maatalouskeskuksiin. Kauppaoppilaitoksista valmistuvat voivat hakeutua kirjanpitäjiksi niin yksityiselle sektorille kuin paikalliseen tai keskushallintoonkin. Teollisuusoppilaitos puolestaan antaa mahdollisuuden työllistyä osastonjohtajaksi tai esimieheksi valtion teollisuuteen. Yleensä kyseisen alan ministeriö sijoittaa valmistuvan opiskelijan omalle alalleen valtion palvelukseen. Vaikka muutamilla valmistuneilla on mahdollisuus työllistyä yksityissektorille, se ei ole houkutteleva vaihtoehto, sillä silloin he menettäisivät oikeuden valtion eläkkeeseen sekä muihin valtion tarjoamiin etuihin.

Ammatillisen koulutuksen opettajat opettavat joko yleissivistäviä tai ammatillisia aineita. Yleissivistävien aineiden opettajilta vaaditaan sama koulutus kuin yliopistoon valmistavan oppilaitoksen opettajilta. Ammatillisten aineiden opettajilta vaaditaan lähes poikkeuksetta oman alansa korkea-asteen perustutkinto, Bachelor's degree.

Opettajankoulutus-, taide- ja erityisalaoppilaitokset

Alemman toisen asteen tutkinnon (Intermediate Studies) suorittaneet voivat hakea myös opettajankoulutus, taide- tai eri ministeriöiden alaisiin erikoisoppilaitoksiin, esimerkiksi Liikenneministeriön (Ministry of Transport and Communications) alaiseen reittiliikenneoppilaitokseen (Institute of Routes and Lines), jossa voi opiskella junasuorittajaksi, asemapäälliköksi, ratasuunnittelijaksi tai veturinkuljettajaksi. Opettajankoulutus- ja toisinaan myös taideoppilaitoksiin edellytetään Baath-puolueen jäsenyyttä. Erityisalaoppilaitokset ovat kolmivuotisia, kun taas opettajankoulutusoppilaitos kestää viisi vuotta. Taidealan oppilaitokset tarjoavat kolmesta viiteen vuoteen kestäviä opintoja. Ennen vuotta 1982 opettajankoulutusoppilaitoksen ohjelmat olivat lyhimmillään kaksi- ja pisimmillään viisivuotisia. Viisivuotisessa koulutuksessa kahtena viimeisenä vuonna erikoistutaan tiettyihin aineisiin: arabiaan ja yhteiskunnallisiin aineisiin, taiteeseen, Englantiin, liikuntaan, fysiikkaan, kemiaan ja matematiikkaan. Niin kuin muissakin ylemmän toisen asteen oppilaitoksissa, näissäkin opiskelijat ovat opintojen aloitusvaiheessa ihannetapauksessa iältään 15 ja koulutuksen päättyessä 17 vuotta, paitsi opettajankoulutusoppilaitoksissa 19.

Opettajankoulutusoppilaitoksista valmistuvat pätevöityvät opettajiksi esi- ja perusasteen koulutukseen. He voivat hakeutua myös esim. toimittajiksi, kulttuuriohjaajiksi ja taiteilijoiksi. Taideoppilaitoksista valmistuvat pätevöityvät myöskin tiettyjen alojen opettajiksi esi- ja perusasteen koulutukseen ja joistakin ohjelmista myös toisen asteen opetukseen, joskin he voivat toimia myös tiedotusvälineissä, kustantamoissa ja mainostoimistoissa yms. Irakissa vain harva kykenee hankkimaan elantonsa taiteilijana. Taideoppilaitosopinnoilla on Irakissa korkea status. Erityisalan oppilaitoksista valmistuvat pätevöityvät vastaavien ministeriöiden eri tehtäviin.

Näiden oppilaitosten opettajilta vaaditaan vähintään oman alansa Bachelor's-tutkintoa, joka on Irakissa korkea-asteen perustutkinto.

5.5. Korkea-aste

Korkea-asteen koulutus jakautuu yliopistokoulutukseen sekä sen ulkopuoliseen korkea-asteen koulutukseen. Irakissa toimivat ainakin seuraavat yliopistot:

- University of al-Mustansiriya
- University of Anbar
- University of Baghdad
- University of Basra
- University of Kufa
- University of Mosul
- University of Qadisiya
- University of Suleimaniya/Salahaddin
- University of Technology, Baghdad
- University of Tikrit

Kuluneiden kolmen vuosikymmenen aikana joitakin yliopistoja on lakkautettu ja eräiden yliopistojen laitoksia ja tiedekuntia on yhdistetty ja jaettu eri tavoin. Myös

muutamia yksityisiä yliopistoja kuten University of Mansur ja University of Rafidin on perustettu sen jälkeen, kun se jälleen tuli mahdolliseksi.

Korkea-asteen koulutuksessa keskusjohtoisuuden vastapainona on yliopistojen autonomia useimmissa käytännön asioissa ja ammatillisissa kysymyksissä. Tosin Iranin sodan aikana hallitus on politisoinut koulutusta, autonomia on vähentynyt ja koulutus on menettänyt arvoaan (Roy, 1993).

Yliopiston pääsyvaatimuksena on ylemmän toisen asteen yleissivistävän koulutuksen suorittaminen. Teknisiin instituutteihin voidaan hyväksyä myös ylemmän toisen asteen ammatillisen tutkinnon (Vocational Baccalaureate) suorittaneita. Tämän lisäksi pääsy korkeakoulutukseen voidaan myöntää ammatillisista tai erityisalaoppilaitoksista valmistuneille kymmenelle parhaalle oppilaalle.

Yliopistoihin järjestetään yhteishaku. Suosituimmat alat ovat lääketiede ja teknisen koulutuksen eri alat; niihin pääsyyn vaaditaan korkeat pisteet ylemmän toisen asteen yleissivistävästä koulutuksesta. Vuonna 1986 Bagdadin yliopistossa korkeimmat pisteet vaadittiin lääketieteelliseen ja alimmat hyväksytyt pisteet riittivät maantieteen laitokselle (Frey, 1988). Hakuprosessissa pyrkijät hakevat opiskelemaan tietyille laitokselle. Mikäli vaihtoehtoja on useita, täytyy ne asettaa tärkeysjärjestykseen. Korkeakoulutuksen ja tutkimuksen ministeriö käsittelee hakemukset keskitetysti. Jokaisella laitoksella on tietty, Irakin kehittämissuunnitelman mukainen uusien opiskelijoiden sisäänottomäärä, jonka päättämiseen osallistuvat laitos, tiedekunta, yliopisto, Korkeakoulutuksen ja tutkimuksen ministeriö sekä Suunnitteluministeriö (Ministry of Planning). Tietyille aloille voi olla erityisvaatimuksia.

Yliopistotutkinnot ja niiden kesto vuosina

<i>Tutkinto</i>	<i>Opintojen kesto vuosina</i>
perustutkinto, Bachelor's degree	4
aikaisemmat jatkotutkinnot, Diploma ja Higher diploma	Bachelor's + 1 – 1,5
ensimmäinen jatkotutkinto, Master's degree	Bachelor's + 2
jatkotutkinto, Ph.D.	Masters + 3

Yliopisto-opinnot kestävät yleensä neljä vuotta ja johtavat korkea-asteen perustutkintoon, Bachelor's-tutkintoon. Poikkeuksena on lääketiede, joka kestää kuusi vuotta. Jos opiskelija on edennyt opinnoissaan järjestyksen mukaisesti, on hän yliopistoon kirjoittautuessaan 17-vuotias ja sieltä valmistuttuaan 21 tai 22. Tosin jos opiskelija on tullut yliopistoon vaihtoehtoisia reittejä pitkin, voi hän olla vanhempikin.

Muutamat Irakin yliopistojen laitokset tarjoavat mahdollisuuden jatko- ja tohtorinkoulutusohjelmiin. Aikaisemmin jatkotutkinto-ohjelmat olivat vuoden tai puolentoista mittaisia, ja niistä sai Diploman tai Higher diploman. 1980-luvulta alkaen jatkokoulutusohjelmat johtivat Master's-tutkintoon. Nykyään Master's-tason ohjelmat ovat kaksivuotisia, paitsi ydinvoimainsinöörin tutkinto. Jatkokoulutusohjelman ensimmäinen vuosi on kurssityöskentelyä ja toinen opinnäytteeseen liittyvää tutkimusta. Opinnäytettä puolustetaan julkisesti tilaisuudessa, johon kuuluu tutkinnon arvostelevia muiden yliopistojen professoreja.

Tohtorinkoulutusohjelmat ovat kolmivuotisia, ja myönnettävä tutkinto on Ph.D. Ohjelman ensimmäinen vuosi on kurssityöskentelyä ja kaksi seuraavaa väitöskirjan

aiheeseen liittyvää tutkimusta. Väitöskirjaa puolustetaan väitöstilaisuudessa, johon kuuluu vähintään yksi ulkomainen professori. Väitöksen täytyy olla julkaistavissa oleva alkuperäinen tutkimus. Tohtorinkoulutusohjelmia on vain muutamia ja pääsy niihin hankalaa. Toisinaan ministeriöt ja muut hallituksen organisaatiot ehdottavat väitöskirjan aiheita.

1970-luvulla laajamittaisen koulutuksen vaikutukset alkoivat tuntua: kaikilla aloilla ei ollut enää akateemisesti koulutettujen ammattilaisten tarvetta. Ratkaisuksi tilanteeseen säädettiin vuonna 1973 laki, joka takasi työllistymisen kaikille valmistuneille. Työpaikan osoitti hallituksen Keskussuunnitteluneuvosto (Central Planning Council). Vuonna 1974 otettiin käyttöön uusi järjestelmä, jossa tutkintotodistuksia ei annettu valmistuneille, vaan ne lähetettiin suoraan osoitetulle työpaikalle. Näin pyrittiin estämään kasvaneen maastamuuton aiheuttama aivovuoto. Tieteelliseltä ja tekniseltä alalta valmistuneet eivät vieläkaan saa kieltäytyä Keskussuunnitteluneuvoston osoittamasta työpaikasta. Usein heidän täytyy työskennellä sotateollisuustuotannossa pienellä palkalla, tai he joutuvat armeijan palvelukseen vieläkin heikommalla palkalla antautuen samalla suurempaan vaaraan. Ensimmäisen ja toisen vuosikurssin opettajille riittää Master's-tutkinto, joka on Irakissa ylempi korkeakoulututkinto, mutta yleensä opetushenkilökunnalta vaaditaan tohtorintutkinto (Ph.D.).

6. KOULUTUS KURDIALUEELLA

Irakin pohjoisosa, Kurdistan, on aina ollut erityisen laiminlyötyä aluetta. Toisinaan syynä ovat olleet poliittiset levottomuudet ja toisinaan syy löytyy keskushallinnon harjoittamasta kurdin kielen ja kulttuurin tukahduttamiskäytännöistä. Itsenäistymisen jälkeen vuonna 1932 kurdialueelle myönnettyjä oikeuksia kuten kurdin asema virallisena ja oppilaitosten opetuskielenä, sovellettiin hyvin rajoitetusti, sillä alue kärsi taloudellisesta laiminlyönnistä ja syrjinnästä.

1950-luvulle tultaessa alueella, joka käsitti noin neljäsosan Irakin väestöstä, oli vain 230 toimivaa koulua (The Union of Democratic Iraqi Writers, Journalists and Artists, 1986). Vuoden 1958 vallankumouksen yhteydessä kurdeille luvattiin jälleen valtion rahoitusta kurdinkieliseen koulutukseen ja lukutaidottomuuden poistamiseen, mutta kun suhteet hallituksen joukkojen ja Kurdipuolueen välillä huononivat, jäivät lupaukset lähes lunastamatta. Sen sijaan kurdialueesta tuli näiden kahden osapuolen pitkäaikainen taistelukenttä. Taistelua kesti läpi koko 1960-luvun, ja sen vaikutukset koulutukseen olivat katastrofaaliset. Vuonna 1969 arvioitiin, että 80% kurdeista oli lukutaidottomia.

Kurdit pitivät vuosia 1970 - 72 kulttuurisen vapauden ja luovuuden kultaisina vuosina: sota Bagdadia vastaan loppui, ja vuoden 1970 manifestissa Vallankumousneuvosto myönsi niin hallinnollisen kuin poliittisen ja taloudellisen tukensa kurdien koulutusjärjestelmän luomiselle. Levottomuudet puhkesivat jälleen vuonna 1974, sillä uudet oikeudet myönnettiin vain hyvin rajatulle alueelle. Jopa tällä alueella kurdien pääsyä korkeakoulutukseen rajoitettiin voimakkaasti, ja heidät suljettiin lähes täydellisesti edistyneemmästä sotilaallisesta koulutuksesta. Useiden viime aikoina perustettujen kurdikoulujen, kuten myös ensimmäisen kurdikorkeakoulun University of Suleimaniyanin, täytyi noudattaa arabialaistamiskäytäntöä. Vaikka opetuksessa saatiin käyttää kurdinkieltä, ei esimerkiksi perusasteen koulutuksen opetusohjelma saanut poiketa muun maan ohjelmasta. Ja kun taistelut jälleen alkoivat, useat sadat kylät pommitettiin, ja opetuksesta tuli lähes mahdotonta.

Irakin aloitettua sodan Irania vastaan kuului kurdialue niihin, joissa taistelujen seuraukset välittömästi tuntuivat, ja se vaikutti jälleen myös koulutukseen. 1980-luvun puoliväliin mennessä Bagdadin käytyä useita kampanjoita kurdikapinallisia vastaan satoja kouluja suljettiin, sillä ne eivät sijainneet hallituksen valvomalla alueella (The Union of Democratic Iraqi Writers, Journalists and Artists, 1986).

Irakin hallituksen pitkäaikainen kurdialueen koulutuksen laiminlyönti vaikeuttaa autonomisen alueen väliaikaisen hallituksen mahdollisuuksia onnistua koulutuksen järjestämisessä. Lähtökohta ei ole häävi: suhde Bagdadin hallitukseen on kaksijakoinen ja näin ollen lisäeste koulutuksen kehittämiseksi. Toisaalta alue on itsenäinen Bagdadin määräysvallasta, mutta toisaalta kurdeille ei ole myönnetty lainsäädäntövaltaa, jolloin heidän täytyy edelleen mukautua Irakin lakiin ja hallintoon. Periaatteessa heillä on vuodesta 1991 lähtien ollut mahdollisuus uuden opetussuunnitelman kehittämiseen, mutta tietoa mahdollisista toimista ei ole.

Eteläisen šiiä-yhteisön koulutushistoria on samankaltainen kuin kurdien, mutta siitä ei ole saatavilla tarpeeksi tietoa kattavan kuvauksen kirjoittamiseksi.

7. SANASTOA

<i>Rawdha</i>	Esikoulu, lastentarha
<i>Ibtidaiya</i>	Perusaste
<i>Thanewiya</i>	Toinen aste
<i>Mutawessita</i>	Alempi toinen aste
<i>Idadiya</i>	Ylempi toinen aste
<i>Idadiyat al-adab</i>	Ylemmän toisen asteen yleissivistävä koulutus, reaalilinja
<i>Idadiyat al-ilmī</i>	Ylemmän toisen asteen yleissivistävä koulutus, tieteellinen linja
<i>Idadiyat al-sira</i>	Ylemmän toisen asteen ammatillinen koulutus, maatalousala
<i>Idadiyat al tidjara</i>	Ylemmän toisen asteen ammatillinen koulutus, kaupallinen ala

**Kuvaus Iranin
koulutusjärjestelmästä**

Alkuperäisteos:	The System of Education in Iran
Kirjoittanut:	Jacob Arnoldi, Maja Plum ja Henriette Chor
Toimittanut:	Tom Petersen
Julkaisija:	Danish Refugee Council
Julkaisuvuosi:	1999
Lyhentäen kääntänyt:	Virpi Nurmela
Suomennoksen julkaisee:	 TYÖMINISTERIÖ

SISÄLLYS

KUVAUS IRANIN KOULUTUSJÄRJESTELMISTÄ

1.	YLEISTÄ IRANISTA	37
1.1.	Iranin kartta.....	37
1.2.	Maantiede	38
1.3.	Historia.....	38
2.	TALOUS JA TUOTANTO	40
2.1.	Työvoima ja naisten asema työmarkkinoilla	41
3.	KOULUTUKSEN HISTORIA JA KEHITYS	42
4.	YLEISTÄ KOULUTUKSESTA.....	44
4.1.	Koulutus- ja kasvatuserinteet.....	44
4.2.	Arvostelujärjestelmä.....	44
4.3.	Lukuvuosi	44
4.4.	Opetuskieli	44
5.	IRANIN KOULUTUSJÄRJESTELMÄ 1970-79.....	45
5.1.	Koulutusjärjestelmä graafisesti esitettynä	45
5.2.	Esiaste.....	46

5.3. Perusaste	46
5.4. Alempi toinen aste.....	47
5.5. Ylempi toinen aste.....	48
5.6. Korkea-aste	52
5.7. Muut koulutusmuodot.....	57
6. IRANIN NYKYINEN KOULUTUSJÄRJESTELMÄ.....	59
6.1. Koulutusjärjestelmä graafisesti esitettynä	59
6.2. Esiopetus	60
6.3. Perusaste	61
6.4. Alempi toinen aste.....	62
6.5. Ylempi toinen aste.....	63
6.6. Korkea-aste	66
6.7. Muu koulutus.....	68
7. SANASTOA.....	70

1.2. Maantiede

Iran sijaitsee Lähi-idässä Pakistanin ja Irakin välissä. Sen pohjoispuolella sijaitsee Kaspianmeri ja eteläpuolella Persianlahti. Muut naapurimaat ovat Afganistan, Armenia, Azerbaidhzan, Azerbaidhzan-Nahitshevanin erillisalue, Turkki ja Turkmenistan.

Iranin pääkaupunki on Teheran. Maan viisi suurinta kaupunkia ovat Teheran, Mashad, Esfahan, Tabriz ja Shiraz (Hunter 1997). Muita tärkeitä kaupunkeja ovat teollisuuskeskukset Ahvaz, Kerman (kaivosteollisuus) ja Arak, satamakaupunki Bandar Abbas, maatalousalueen keskus Kermanshah ja uskonnon kannalta merkittävä kaupunki Qom.

Iranin asukasmäärän arvioidaan olevan 66,5 miljoonaa (CIA 1998). Väestönkasvu on hyvin nopeaa, sillä alle 15-vuotiaiden osuus Iranin väestöstä on yli 45 %. Iranin väestö muodostuu persialaisista 51 %, azerbaidhzanilaisista 24 %, gilakeista ja mazandaraneista 8 %, kurdeista 7 %, arabeista 3 % ja muista etnisistä ryhmistä 7 % (CIA 1998).

1.3. Historia

Persia on perinteisesti ollut šaahin hallitsema monarkia. Uskonnollisilla johtajilla (Ulama) on aina ollut merkittävä asema sekä suuri vaikutusvalta šaahiin, maan asioihin ja väestöön.

Kadjaarien hallitsijasuvun valtakauden aikana Persia soti Venäjää vastaan ja hävisi vuonna 1828 tsaarin armeijalle. Tämä johti suuriin alueluovutuksiin sekä Venäjän puuttumiseen Persian sisäpolitiikkaan. 1800-luvulla myös Britannia laajensi sekä taloudellista että poliittista otettaan Persiasta. Tämän seurauksena Persian taloudellinen ja poliittinen elämä siirtyi lähes täysin näiden suurvaltojen hallintaan ja vuosien myötä Persia ajautui yhä riippuvaisemmaksi ulkomaisista pääomasijoituksista, mikä heikensi šaahin valtaa. Tämä kehitys yhdessä muiden yhteiskunnallisten epäkohtien kanssa johti vallankumoukseen vuonna 1905. Vuonna 1906 Persialle luotiin perustuslaki ja perustettiin parlamentti *Majlis*, joka osallistui vallankäyttöön Kadjaarien ohella. Heikon hallinnon johdosta maa ajautui taloudelliseen lamaan. Britannia ja Venäjä vahvistivat jälleen otettaan Persiasta ja eturistiriitonsa vuoksi jakoivat maan kahteen osaan. Öljyn löytäminen ja myöhemmin ensimmäinen maailmansota nostivat Persian jälleen ulkovaltojen kiinnostuksen kohteeksi. Sodassa Turkki miehitti Persian läntisen, Venäjä pohjoisen ja Britannia eteläisen osan. Venäjän vallankumouksen jälkeen myös pohjoinen osa siirtyi Britannialle. Maan poliittinen tilanne oli sekava.

Persian perustuslaillinen kausi päättyi upseeri Reza Khanin ja poliitikko Seyyed ziya al-Din Tabataban vallankaappaukseen vuonna 1921. Reza Khan julistautui ensimmäiseksi Pahlavi dynastian šaahiksi ja keskitti kaiken vallan itselleen. Kansallismielisten ja isänmaallisten ajatusten pohjalta hän alkoi uudistaa Persiaa länsimaisempaan suuntaan: suoritettiin maareformi, panostettiin koulutuksen, infrastruktuurin ja teollisuuden kehittämiseen sekä muutettiin maan nimi Iraniksi. Britannia tuki uutta hallitusta säilyttääkseen jalansijan taloudessa lähinnä öljysektorilla. Britannian ja Venäjän vaikutusvaltaa vähentääkseen šaahi lujitti suhteita natseihin. Toisessa maailmansodassa saksalaisten joukkojen lähestyessä Iranin öljykenttiä Britannia ja Venäjä hyökkäsivät

Iraniin. Hyökkääjät ajoivat šaahin maanpakoon ja valitsivat šaahin seuraajaksi hänen poikansa Mohammad Rezan sekä nimittivät uuden hallituksen. Miehitäjät poistuivat maasta vuonna 1946.

Hallitus kansallisti öljyntuotannon vuonna 1951, mikä ärsytti Britanniaa ja Yhdysvaltoja. Niinpä CIA:n tukemana välillä maanpakoonkin joutunut šaahi palautettiin valtaan.

1960-luvun alussa šaahi käynnisti ns. valkoisen vallankumouksen eli pani toimeen radikaaleja uudistuksia Iranin länsimaistamiseksi. Näitä olivat uusi maareformi, teollisuuden uudelleen organisointi, lainsäädännön muutokset mm. äänioikeus naisille sekä koulutus uudistukset. Vastustajat, lähinnä maanomistajat ja uskonnolliset johtajat, joutuivat ankaran rangaistuksen kohteeksi, ja useat heistä pakenivatkin ulkomaille. Maa myllersi uudistusten kourissa: talous kasvoi, yhteiskunta kaupungistui, infrastruktuuri ja teollisuus kehittyivät. Kaupungistuminen aiheutti uusia sosiaalisia ongelmia (Hvidt et al. 1989), ja vuoden 1973 öljyn hinnan äkillisestä noususta syntyneet tulot ohjattiinkin sosiaaliin uudistuksiin. Runsaat varat johtivat talouden ylikuumenemiseen, josta hallituksen vastatoimista huolimatta seurasi työttömyyden kasvua ja yleisen elintason laskua.

Šaahin uudistukset olivat luoneet suuren luokkaeron Iraniin: yhtäällä olivat islamilaista kulttuuria edustava maaseutuväestö sekä vähempiossaisten kaupunkilaisväestö ja toisaalla länsimaistunut parempiossaisten kaupunkiväestö. Nämä erot sekä talouden romahtaminen loivat pohjan islamilaiselle vallankumoukselle vuonna 1979. Šaahi pakeni maasta. Iraniin perustettiin islamilainen vallankumousneuvosto, ja maanpaosta palannut ajatollah Khomeini nousi maan uudeksi johtajaksi. Uskonnolliset johtajat hallitsivat maata, ja heidän tarkoituksenaan oli palauttaa šialaiset, ääriuskonnolliset arvot koko yhteiskuntaan. Nyt oli vanhan eliitin vuoro paeta maasta. Yhteiskunnan islamilaistaminen toi mukanaan jälleen lukuisia sosiaalisia muutoksia. Vuonna 1980 puhkesi myös Iranin ja Irakin välinen sota, joka päättyi vuoden 1988 tulitaukoon. Maat solmivat diplomaattiset suhteensa uudelleen vuonna 1991.

Khomeinin kuoleman jälkeen valtaan nousi presidentti Rafsanjani. Vaikka hänen arveltiin olevan hieman Khomeinia vapaamielisempi, rajoittivat hänen toimiaan hallituksen ääri-islamilaisten fundamentalistit sekä Irakin vastaisen sodan suuret velat. Vuoden 1997 vaaleissa presidentiksi nousi liberaalisena pidetty Mohammad Khatami. Hän onkin osoittanut hieman lievempää suhtautumista länttä kohtaan sekä esittänyt vapaamielisempää kantaa mm. yksilön vapauden suhteen.

EU:n ja Iranin välisiä suhteita on varjostanut (nyt jo poistettu) Khomeinin langettama kuolemantuomio kirjailija Salman Rushdille sekä iranilaisten agenttien Saksassa salamurhaan johtaneet iranilaisten keskinäiset välienselvittelyt.

2. TALOUS JA TUOTANTO

Vuonna 1992 Iranin bruttokansantuotteen arvioitiin olevan US\$ 2 230 asukasta kohden. Vuoden 1979 vallankumouksesta alkanut talouden taantuma jatkui ainakin vuoteen 1994 asti. Viime vuosina on havaittu pieniä talouden elpymiseen viittaavia merkkejä. 1995 ja 1996 BKT nousi vuositasolla hieman yli 4 % (USEIA, 1997). Kasvu tapahtui teollisen tuotannon ja palvelun sektoreilla.

Kriisit pakottivat valtion höllentämään tiukkaa kansallistamispolitiikkaansa. Silti useat avainalat kuten öljy- ja raskasteollisuus ovat valtion hallinnassa. Iranin talous kärsii vieläkin suurista ulkomaanveloista.

Maatalous, kalastus ja metsätalous tuottivat arvion mukaan 25,2 % vuoden 1995-96 BKT:sta. Vuonna 1994 sektorilla työskenteli 24,7 % työvoimasta. Iranin tärkeimmät maataloustuotteet ovat vehnä, riisi, ohra, pähkinät, sokerijuurikkaat, maitotaloustuotteet ja villa. Maataloussektorin tärkein vientituote on pistaasi. Maataloustuotanto kasvoi 4,7 %:n vuosivauhtia vuosien 1985 ja 1995 välillä.

Teollisuus, johon lasketaan kaivosteollisuus, teollinen tuotanto, rakennusala ja sähköntuotanto kattoi 36,5 % BKT:sta vuosina 1994-95. Sektori työllisti 27,6 % työvoimasta (Europe World Yearbook 1997).

Kaivosteollisuus (sis. öljyn) kattoi vuoden 1995-96 BKT:sta arvioidut 19 %. Öljyn ja maakaasun ohella kaivettiin myös eri metalleja ja hiiltä. Nykyisellä tuotantovauhdilla Iranin öljy- ja maakaasuvarantojen arvellaan riittävän 50 vuodeksi. Sektorin osuus työvoimasta on 0,8 %. Raakaöljyn vienti kattaa yli 80 % Iranin vientituloista (CIA 1998).

Teollinen tuotanto (sis. raakaöljyn) kattoi 13,4 % vuoden 1994-95 BKT:sta ja työllisti 15,4 % työvoimasta (Europe World Yearbook, 1997). Pahlavin dynastian aikaiset sijoitukset raskasteollisuuteen synnyttivät teollisuuskeskittymiä useiden suurien kaupunkien yhteyteen Teheranin ollessa niistä merkittävin. Sektorin laajin ala on raakaöljyyn pohjautuva teollisuus. Iran tuottaa myös sementtiä sekä muita rakennusmateriaaleja ja elintarvikkeita, lähinnä sokeria sekä kasviöljyä. Tekstiilituotanto on myöskin laajaa. Siihen sisältyy mattojen tuotanto, joskaan niitä ei valmisteta suurissa tehtaissa. Iranissa on myös melko laaja terästeollisuus, joka on keskittynyt Esfahaniin ja Ahvaziin. Lisäksi Iranissa valmistetaan vuodessa 100 000 autoa, kuorma-autoa ja moottoripyörää. Vuonna 1994 Iranissa oli 2267 yli 50 henkilöä työllistävää tehdasta (emt.).

Teollisuuden kehitystä on jossain määrin haitannut veden ja sähkön puute, inflaatio sekä raaka-aineiden ja varaosien maahantuonnin rajoitukset. Vuoden 1995 lainsäädäntö helpotti ulkomaisten investointien pääsyä Iraniin.

Palvelusektori kattoi vuoden 1995-96 BKT:sta 40,8 % ja työllisti 43,6 % työvoimasta (Europe World Yearbook 1997).

2.1. Työvoima ja naisten asema työmarkkinoilla

Muuttoliike maalta kaupunkeihin aiheutti työvoiman siirtymisen alkutuotannosta teollisuuden ja palvelun pariin. Ja kuten odottaa saattoi, valkoisen vallankumouksen aikainen talouden muutos johti työmarkkinarakenteen muuttumiseen. Se vahvisti myös hieman naisten asemaa työmarkkinoilla, vaikka sukupuolten erot pysyivätkin merkittävinä. Islamilaistamisen aika merkitsi loppua tälle kehitykselle: sukupuolten erottelu voimistui, ja naisten odotettiin pysyvän kotona. Naisten osuus väheni työmarkkinoilla, etenkin teollisuudessa (UNIDO 1995). Irakin vastainen sota esti kuitenkin naisten täydellisen poistumisen työmarkkinoilta. Vuodesta 1990 vallalla on ollut hieman lievempi suhtautuminen sukupuolipolitiikkaan.

3. KOULUTUKSEN HISTORIA JA KEHITYS

Koulutuksen koko historia kuvastaa uskonnollisten johtajien ja modernin maallisen eliitin käsitysten vastakkainasettelua.

Islamilaisen käsityksen mukaan koulutuksen ensisijainen tehtävä on luonteen jalostumiseen johtava hyvien tapojen harjoittelu ja toissijainen tehtävä tiedon omaksuminen. Jokaisen tulee pyrkiä kohti korkeinta tietoa - tietoa Jumalasta (Menashri 1992). Niinpä Persian islamilaistumisesta lähtien 1600-luvulla ovat moskeijat toimineet opetuksen keskuksina. Näiden rinnalle syntyi myös koraanikouluja (*maktab*). Jumalan tunteminen opetuksen korkeimpana päämääränä ei jättänyt juuri sijaa tieteelliselle uteliaisuudelle.

Ensimmäiset merkit kiinnostuksesta länsimaista tiedettä ja teknologiaa kohtaan ilmaantuivat 1700-luvulla armeijan piirissä. Sitä kiinnosti länsimaiden sotateknologian kehitys, minkä johdosta koulutusta haluttiin uudistaa länsimaiseen suuntaan. Kiinnostukseen länsimaista koulutusta kohtaan vaikuttivat myös länsimaiseen kulttuuriin yhteydessä olleet persialaiset: ensimmäiset ulkomailla tutkintonsa suorittaneet opiskelijat, diplomaatit ja turistit. Uudistusmielisten ryhmä kasvoi. Osa heistä toivoi myös länsimaisen arvomaailman - vapauden ja edistyksen - sisältyvän koulutuksen uudistukseen. Uskonnollisten johtajien valtaa ei kuitenkaan ollut ohittaminen. Heidän mielestään Persia pystyi ratkaisemaan ongelmansa ainoastaan islamilaisen kulttuurin pohjalta, eivätkä he missään nimessä halunneet luovuttaa koulutusta oman valvontansa ja vaikutuksensa ulkopuolelle. Niinpä uudistusmielisten ainoaksi mahdollisuudeksi jäi länsimaisten ajatusten soveltaminen islamiin ja sitä kautta opetuksen muokkaaminen hieman käytännöllisempään suuntaan.

Modernin maallisen opetuksen kehitys kulki Iranissa ylhäältä alaspäin. Ensimmäinen valtionalainen, siis uskonnollisen vaikutusvallan ulkopuolella oleva oppilaitos oli vuonna 1851 perustettu korkea-asteen instituutti Dar al-Fonum, jossa annettiin länsimaisen tieteen ja teknologian opetusta. Seuraavat korkea-asteen instituutit perustettiin paljon myöhemmin: poliittisen tieteen instituutti (1890), maatalousinstituutti (1901), taideinstituutti (1919) ja laki-instituutti (1921). Ensimmäinen yliopisto, Teheranin yliopisto, perustettiin vuonna 1934. Yleinen toisen asteen koulutus alkoi Persiassa 1874 ja perusasteen koulutus 1890. Perusasteen koulun perustamista koskeva laki hyväksyttiin vuonna 1911, joka johti muutaman kymmenen koulun perustamiseen.

Reza Shah Pahlavin tultua valtaan 1921 alkoi koulutuksen uudistaminen šaahin tavoitteiden, maallisen, länsimaistuneen (taloudellisen kehityksen osalta) ja kansallisen valtion luomiseksi. Länsimaisen tiedon hankkimiseksi Iraniin valtio tuki ulkomailla tutkintonsa suorittavia opiskelijoita, erityisesti vuosina 1920-30. Huolimatta uskonnollisten johtajien vastustuksesta uudistukset tehosivat. Vuonna 1925 saatiin yhteinen opetusohjelma julkisiin kouluihin, yhteiset oppikirjat saatiin käyttöön vuosina 1937-39, ja lukukausimaksuja alennettiin sekä pyrittiin antamaan opetusta sitä paitsi jääneelle aikuisväestölle. Näiden toimien johdosta perus- ja toisen asteen oppilaiden lukumäärä nousi. Koulutus tuli pakolliseksi vuonna 1943, mutta sen toimeenpano ontui erityisesti maaseudulla: lukuvuonna 1961- 62 vain 46,6 % 6 - 10-vuotiaista lapsista oli koulutuksen piirissä (Menashri 1992). Vuoden 1961 valkoisen vallankumouksen keskeisimpiä tavoitteita olikin lukutaidottomuuden alentaminen 85 %:sta 60 %:iin sekä 7 - 12-vuotiaiden koulutukseen osallistumisen määrän lisääminen (Sobhani 1979).

Lukutaitokampanjaa toteutettiin muun muassa ns. lukutaitojoukkojen avulla: yleissivistävän toisen asteen koulutuksen saaneet oppilaat suorittivat asevelvollisuutensa rakentamalla maaseudulle kouluja ja opettamalla niissä. Väestönkasvu söi kuitenkin saavutuksia (Menashri 1992). Teollistumisen myötä toisen asteen ammatillista ja teknistä koulutusta laajennettiin rajusti vuosina 1941 - 1960, mutta akateemisen koulutuksen korkean arvostuksen vuoksi akateemisten oppilaitosten osuus opiskelijoista oli 97 % ja ammatillisten oppilaitosten vaivaiset 3 % (Menashri 1992). Seurauksena oli krooninen ammattitaitoisen työvoiman puute. Epäkohtaa yritettiin seuraavaksi korjata vuoden 1970 alusta voimaan tulleella perus- ja toisen asteen koulutusrakenteen ja opetusohjelman uudistuksella. 1970-luvun puolivälissä pyrittiin 5 - 14-vuotiaiden opetus saamaan pakolliseksi ja maksuttomaksi, ja vaikka laki asiasta ei täysin toteutunutkaan, oppilaiden lukumäärä lisääntyi. Lisäksi luotiin perusasteelle ilmainen ruokailu ja korkea-asteen opiskelijoille uusi taloudellinen tukijärjestelmä. Korkea-asteen koulutusta ei kuitenkaan laajennettu samassa mittakaavassa perus- ja toisen asteen kanssa, joten tarjonta ei vastaa kysyntää. Vuoteen 1966 mennessä Iranissa oli 8 yliopistoa.

Islamilaisen vallankumouksen myötä 1979 uusi hallitus totesi jälleen koulutuksen olevan paras tapa islamilaisten arvojen ja moraalin palauttamiseksi yhteiskuntaan. Niinpä islamilaistaminen toteutettiin kaikilla koulutusasteilla lähinnä koulutuksen kansallistamisen sekä opetusohjelmien uudistamisen avulla. Muutos kohtasi rajuimmin korkea-asteen koulutusta. Opiskelijoiden yhteenotot poliisin kanssa vuosina 1979-80 johtivat yliopistojen sulkemiseen kolmeksi vuodeksi. Tuona aikana yliopistojen oikeaoppinen henkilökunta uudisti opetuksen sisällön huomattavasti uskonto- ja ideologiapainotteisemmaksi. Yliopistojen avattua jälleen ovensa vain osa opiskelijoista hyväksyttiin takaisin. Iranin korkea-asteen koulutus kärsii resurssien puutteesta, minkä vuoksi vuosittaiset sisäänotot pysyvät alhaisina (Mehran 1992a). Tämän vuoksi hallitus hyväksyi voittoatavoittelemattomien yksityisten oppilaitosten perustamisen uudelleen sekä tukee taloudellisesti ulkomailla tutkintonsa suorittavia opiskelijoita. Tosin opiskelu Britanniassa ja Yhdysvalloissa on kielletty. 1990-luvulla on myös koulutuksen rakenteeseen tehty muutoksia.

Toinen islamilaisen hallituksen tavoite oli vähentää lukutaidottomien määrää. Tavoite toteutettiin lähettämällä sotilaita maaseutualueille opettamaan. Sota Irakia vastaan hidasti prosessia, mutta kaiken kaikkiaan lukutaidottomuus väheni radikaalisti viime vuosikymmenen aikana. Nykyään lukutaitoisten osuuden arvioidaan olevan 72,1 % (CIA 1998). Miesten osalta luku on 78,4 % ja naisten 65,8 %. Suurin osa vallankumouksen jälkeen oli korkeasti koulutettuja, millä oli vaikutus Iranin työmarkkinoihin sekä akateemiseen sektoriin.

Perusasteen opetus oli ja on yhä pakollinen sekä ilmainen, vaikka yksityisiä kouluja vielä onkin. Šaahi aloitti koulujen kansallistamisen, mutta islamilaiseen vallankumoukseen asti julkisten koulujen ohella toimi myös yksityisiä kouluja. Kaikkien piti kuitenkin noudattaa samaa keskushallinnon valmistamaa opetusohjelmaa. Yksityinen koulutus sallittiin jälleen vuonna 1988, sillä valtion resurssit eivät riittäneet kattamaan koulutuksen tarpeita. Yksityisen koulutuksen sektori on kuitenkin yhä keskushallinnon määräysten alainen.

Uskonnollisten vähemmistöjen asema koulutuksen suhteen on epäselvä. Vaikka sekä šaahin että islamilaisen hallituksen mukaan vähemmistöillä on oikeus osallistua yleiseen koulutukseen sekä saada erityistä koulutusta uskontonsa osalta, oikeuden toteutumista

on vaikea selvittää. Heidän asemansa voidaan olettaa vaikeutuneen islamilaisen hallinnon aikana.

4. YLEISTÄ KOULUTUKSESTA

4.1. Koulutus- ja kasvatuserintet

Iranin koulutusjärjestelmässä on ranskalaisia piirteitä, mm. koulutuksen keskusjohtoisuuden, koulutusjärjestelmän rakenteen sekä aineiden osalta. Valkoisen vallankumouksen myötä yliopistotason koulutukseen tuli myös yhdysvaltalaisia piirteitä arvostelu- ja opintosuoritusjärjestelmän muodossa. Opetus kuitenkin säilyi hyvin opettajakeskeisenä ja pohjautui toistoon. Islamilaisen vallankumouksen myötä opetusohjelma alkoi heijastaa islamilaisia arvoja, sillä hallitus pyrkii luomaan ulkopuolisista vaikutteista vapaan islamilaisen kulttuuriin.

4.2. Arvostelujärjestelmä

Arvostelu on 1-20, alimman hyväksytyn arvosanan vaihdella perusasteen 7:stä tohtoritason 14:ään. Islamilaisen vallankumouksen yhteydessä poistettiin yliopistojen yhdysvaltalainen arvostelujärjestelmä.

4.3. Lukuvuosi

Nykyään lukuvuosi kestää syyskuusta kesäkuuhun jakautuen kahdeksi 17 viikon lukukaudeksi. Ennen vallankumousta lukukausien pituus ja jakautuminen ovat vaihdelleet.

4.4. Opetuskieli

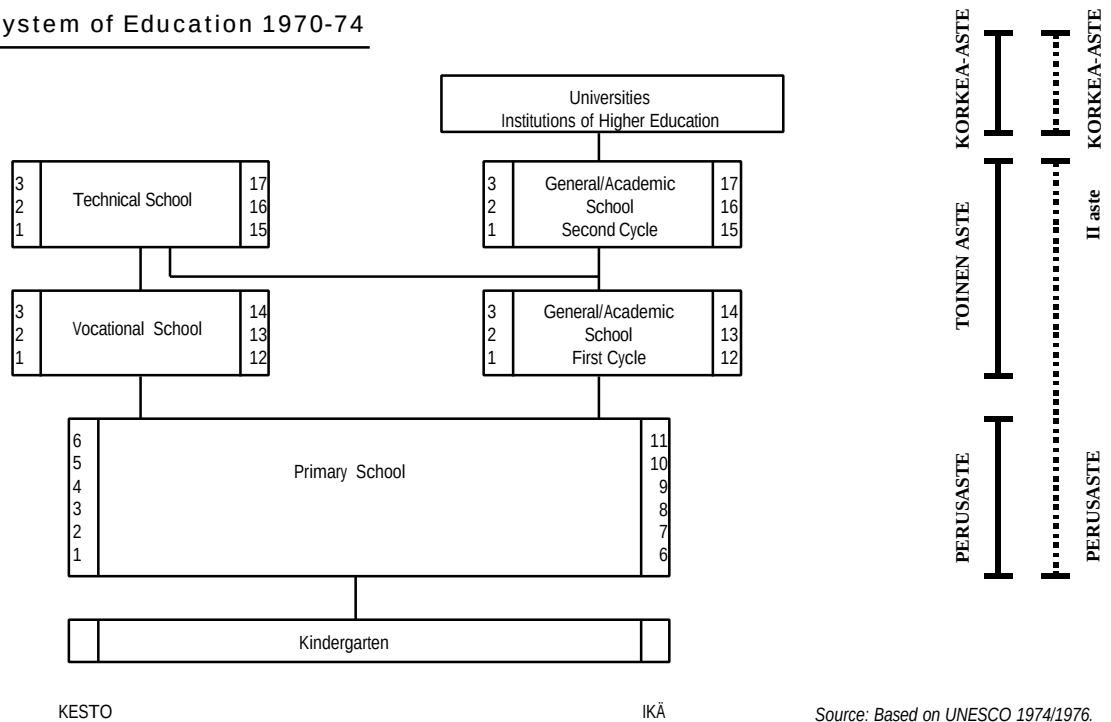
Perus- ja toisen asteen opetuksen opetuskieli on aina ollut persia, paitsi paimentolaiskansoille suunnatuissa erityisohjelmissa. Korkea-asteella käytettiin välillä englantia opetuskielenä, mutta nykyään vain muutamilla kursseilla opetetaan englanniksi.

5. IRANIN KOULUTUSJÄRJESTELMÄ 1970-79

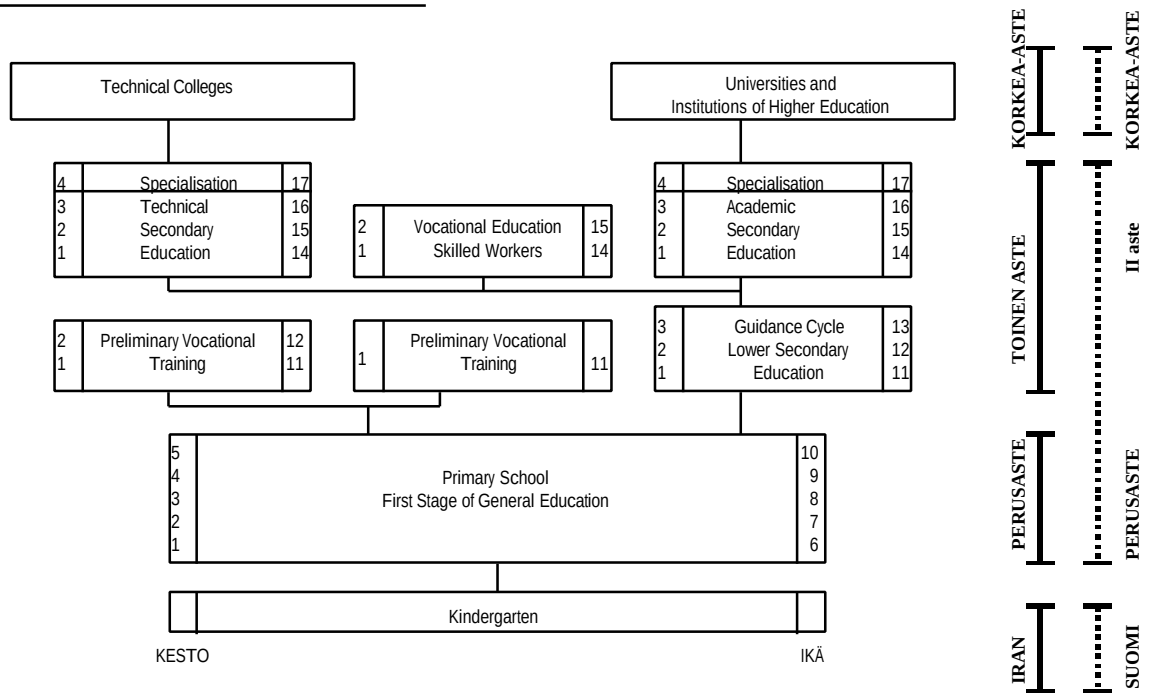
5.1. Koulutusjärjestelmä graafisesti esitettynä

Graphic Presentation of the Education System, 1970 - 79

The System of Education 1970-74

The System of Education 1974-79

Tässä jaksossa kuvattava aikakausi on erityisen sekava jatkuvien koulutusta koskevien uudistusten vuoksi. Jakson aikana Iranin koulutusjärjestelmän rakennetta muutettiin. Muutokset eivät tapahtuneet kerralla, vaan niitä toteutettiin vähitellen. Karkeasti voidaan kuitenkin sanoa, että perusasteen opetus uudistettiin 1970, ohjaava sykli (guidance cycle) 1971 ja muu toisen asteen opetus 1974. Asteiden sisäisetkin muutokset toteutettiin vähitellen eivätkä kaikki aiotut uudistukset edes toteutuneet, eivät ainakaan kaikkialla maassa. Nyt kuvattava koulutus on lähinnä kaikkien muutosten jälkeinen lopputulos.

Koulutusuudistuksen tavoitteena oli tasoittaa tyttöjen ja poikien sekä maaseudun ja kaupunkien välisiä eriarvoisia asemia perusopetuksen tasolla. Valtiota vaivasi akateemisten työttömyys sekä jatkuva ammattitaitoisen työvoiman puute yhä kasvavassa teollisuudessa. Siksi koulutusuudistuksella pyrittiin ohjaamaan oppilaita akateemiselta sektorilta ammatilliseen, jonka osuus oppilaista oli ainoastaan 3,6 %. Tätä varten perusopetuksen jatkoksi luotiin ohjaava sykli, jonka aikana arvioitiin oppilaiden ammatillisia ja teknisiä taitoja sopivan jatkokoulutuksen löytämiseksi. Muut ohjaavan syklin tavoitteet olivat yleistiedon lisääminen sekä oppilaan moraalin ja henkisen kasvun kehittäminen. Ylemmän toisen asteen koulutuksen tavoitteiksi ilmaistiin yksilön kehittyminen yhteiskuntaa tukevaksi ja perinteitä arvostavaksi sekä teknisiltä taidoiltaan aiempaa etevämmäksi.

5.2. Esiaste

Ennen vuotta 1974 esikoulut (*Koudakestan*) eivät kuuluneet julkisen koululaitoksen piiriin. Vuosina 1974 - 78 esikoulut saattoivat olla osa virallista koulutusta, mutta merkkejä esiopetuksen pakollisuudesta ei ole (Goodenough 1978; Ayman 1974). Esikoulut olivat yksivuotisia, ja ne oli tarkoitettu 5 - 6-vuotiaille. Koulut olivat olleet maksuttomia siitä lähtien, kun ne tulivat valtion tuen piiriin. Opettajakunta oli naisvaltainen, sillä vuoden mittaisia esikouluopettajakursseja järjestettiin vain naisille (Goodenough 1978).

1900-luvun puoliväliin tultaessa eräillä hyvin uskonnollisilla maaseutualueilla oli vielä muutamia koraanikouluja (*maktab*). Koulut sijaitsivat moskeijoiden yhteydessä ja ne olivat yksityisiä sekä maksullisia. Niissä oli kova kuri ja opetusmenetelmänä ulkoa opettelu (Ali Ohadi Esffahanin haastattelu 1998, ks. myös NOOSR 1992). Osa lapsista suoritti kaikki opintonsa niissä ennen koulutusjärjestelmän laajentumista, sen jälkeen ainoastaan esikoulun.

5.3. Perusaste - *dabestan*

Perusasteen opetus kesti viisi vuotta ja se oli pakollinen, mutta myös ilmainen (Ayman 1974). Oppilaat aloittivat sen 7-vuotiaana, ja opetus oli todennäköisesti opettajakeskeistä. Jokaisen vuoden lopussa oppilaiden oli läpäistävä loppukoe päästäkseen siirtymään seuraavalle luokalle. Perusasteen lopussa järjestettiin alueellinen päättökoe, ja koulutuksen suorittaneet saivat päättötodistuksen (*Gouvahi-nameh Sheshaleh Ebtedah*). Heillä oli mahdollisuus hakeutua alemman toisen asteen koulutukseen ja ennen sen pakollistamista myös kaksivuotisiin ammattioppilaitoksiin.

Perusasteen opetukseen sisältyivät seuraavat aineet: uskonnollinen ja moraalinen kasvatusta, persian kieli ja kirjallisuus, aritmetiikka, yleiset tieteet (general sciences) ja terveysoppi, yhteiskuntaoppi, käsityö ja liikunta.

Perusasteen suorittaminen ei riittänyt virallisen työpaikan saantiin. Syynä koulun keskeyttämiseen tässä vaiheessa oli usein kotona tarvittava apu (tytöt) tai avustaminen perheen elatuksessa (pojat). Sukulaiset kouluttivatkin itse poikia käytännön kautta ammattiin.

Vuonna 1978 perusasteen oppilasta 39 % oli tyttöjä ja 61 % poikia. Erityisesti maaseudun tyttöjen oli vaikea osallistua opetukseen, sillä perheitä sitoivat voimakkaat perinteet. Tyttöjä ei suostuttu lähettämään miesopettajien ja -johtajien pitämiin kouluihin (Institute for Research and Planning in Science and Education 1971). Edistystä kuitenkin tapahtui. Vuonna 1978 maaseudulta kotoisin olevia oppilaita oli 54 %. Seuraavana vuonna arvioitiin, että 68 % maaseudun lapsista kävi koulua. Vastaava kaupunkilaislapsien luku oli kuitenkin samanaikaisesti 93 %. Tilannetta selittää vaikeakulkuinen maasto ja maantieteelliset esteet.

Vuonna 1967 valtion alaisten koulujen osuus oppilaista oli 90 % (Institute of International Studies 1974). Vuonna 1973 yksityisten koulujen osuus oppilaista oli 8 % (UNESCO 1974). Kiertäville paimentolaisheimoille järjestettiin opetusta telkkakouluissa ja se sisälsi lähinnä lukemista, kirjoittamista ja aritmetiikkaa sekä käytännönläheisiä aineita kuten karjankasvatusta.

Perusasteen opettajaksi oli kolme eri reittiä. Toisen asteen koulutuksen suorittaneilla oli mahdollisuus pyrkiä opettajankoulutuskeskuksiin (Teacher Training Centres), joiden vuoden mittaisista ohjelmista valmistui opettajia kaupunkialueiden perusasteen kouluihin. Kaksivuotisissa ohjelmissa (Teacher Training Colleges) koulutettiin opettajia maaseudun kouluihin. Sinne pyrkiviltä edellytettiin akateemisen alemman toisen asteen suorittamista. Eri heimojen edustajille tarkoitetuissa yksivuotisissa ohjelmissa (Nomadic Teacher Colleges) koulutettiin sellaisia kyseisen heimon jäseniä opettajiksi, jotka olivat suorittaneet perusasteen.

5.4. Alempi toinen aste, ohjaava sykli - *doreh-e rahnamai*

Ohjaava sykli sijoittui perusasteen ja ylemmän toisen asteen opetuksen väliin, ja vaikka se toimi alemman toisen asteen koulutuksena, ei sitä virallisesti laskettu toiseen sykliin kuuluvaksi. Ohjaava sykli tuli pakolliseksi, mutta sen toteutusta hidastivat hankaluudet perusasteen pakollisen opetuksen järjestämisessä, joten pakollisuus toteutui lähinnä kaupunkialueilla (Menashri 1992). Vuonna 1979 ohjaavan syklin opetukseen oikeutettujen opiskelijoiden osallistumisprosentti oli maaseudulla 22,5 kaupunkialueiden vastaavan luvun ollessa 77,5 (UNESCO 1979). 20 % oppilaista päätti koulutuksensa suoritettuaan ohjaavan syklin.

Pääsyvaatimuksena ohjaavaan sykliin oli perusasteen opintojen suorittaminen. Oppilaat aloittivat ohjaavan syklin 11-12-vuotiaana, ja se kesti kolme vuotta. Opetus oli käytännöllisesti katsoen ilmainen; köyhempiä oppilaita jopa tuettiin kirja- ja vaateavustuksilla. Ohjaavan syklin suorittaminen antoi kelpoisuuden pyrkiä ylempään toisen asteen koulutukseen, ja oppilaitos opasti sopivan alan valitsemisessa.

Ohjaavan syklin aineet olivat uskonto ja moraalikasvatus, persian kieli ja kirjallisuus, kokeelliset tieteet, tutustuminen ammatilliseen ja tekniseen työhön, matematiikka, arabia, historia, maantiede ja yhteiskunnalliset aineet, vieras kieli, liikunta ja taiteet (Institute of Research and Planning in Science and Education 1977). Vaikka opetusta oli kehitetty teoreettisesta käytännöllisempään suuntaan, jäi se käytännössä yhä vähälle huomiolle tai kokonaan toteutumatta. Ammatillisilla aineilla haluttiin tutustuttaa oppilaat alan työhön sekä antaa heille mahdollisuus testata taitojaan niissä. Aineeseen sisältyi tutustuminen teollisuuteen (metalli-, sähkö-, puu- ja rakennusteollisuuteen), maatalouteen (puutarhanhoitoon, maanviljelyyn, karjatalouteen ja maidonjalostukseen) sekä yhteiskunnallisiin aloihin (taloudenhoitoon, terveydenhoitoon, toimistotyöhön sekä kaupalliseen alaan), joista oppilas valitsi erikoistumisensa.

Ohjaavan syklin opettajia valmistui 19 collegesta. Opetus kesti kaksi vuotta, ja pääsyvaatimuksena oli toisen asteen opintojen suorittaminen sekä pääsykokeen läpäiseminen (vrt. Goodenough 1978 ja Institute of Research and Planning in Science and Education 1977). Licencen (vrt. Bachelor's degree) suorittaneilla oli mahdollisuus pyrkiä National Organisation for Teacher Training and Educational Research in Tehran-järjestön vuoden mittaiselle kurssille, jonka suorittuaan he pätevöityivät ohjaavan syklin opettajiksi (vrt. Institution of International Studies 1974).

5.5. Ylempi toinen aste

Toisen asteen ylempi koulutus jakautui yleissivistävään ja ammatilliseen/tekniseen koulutukseen. Toisen asteen opetuksen pääsyvaatimuksena oli ohjaavan syklin suorittaminen. Se ei kuitenkaan automaattisesti taannut hyväksyntää yleissivistävään opetukseen, vaan "sopivan" - yleissivistävän, ammatillisen tai teknisen - jatkokoulutuksen valintaan vaikuttivat opiskelijan opintomenestys, soveltuvuustestit, opiskelijan ja hänen vanhempiansa toivomukset ja ennen kaikkea opinto-ohjaajan (counsellor) mielipide. Hänen suositustaan toteltiin lähes aina (vrt. Higgins 1979).

Yleissivistävä opetus

Toisen asteen yleissivistävän opetuksen alkaessa opiskelijat olivat iältään 14-vuotiaita tai hieman vanhempia aikaisempien luokalle jäämisien johdosta. Opetus kesti neljä vuotta. Jokaisen vuoden lopussa järjestettiin loppukoe, joka opiskelijan oli läpäistävä päästäkseen seuraavalle luokalle. Vuoteen 1974 asti opetuksesta perittiin pieni korvaus, mutta sen jälkeen se muuttui ilmaiseksi (vrt. Institute of International Studies 1974). Opetus oli luonteeltaan puhtaasti yleissivistävää. Toisen asteen yleissivistävän koulutuksen suorittaminen antoi kelpoisuuden pyrkiä yliopistoon, ja noin 10 % valmistuneista hyväksyttiin niihin. Loput pyrkivät yksityisiin collegeihin (n. 25 %), opettajankoulutukseen tai yksityisen työnantajan palvelukseen (Goodenough 1978).

Yleissivistävä opetus jakautui kahteen päälinjaan: humanistiseen ja fysikaalisiin tieteisiin. Humanistinen päälinja jakautui sosioekonomisiin opintoihin sekä kirjallisuuteen ja kulttuuriin. Fysikaaliset tieteet puolestaan jakautui kokeellisiin tieteisiin & opintoihin sekä matematiikkaan & fysiikkaan. Humanistisen linjan opetukseen sisältyivät seuraavat aineet (huom. vaihtelevat eri tietolähteissä): uskonto ja etiikka, liikunta ja terveystieteet, tekniikan alkeet ja taiteet, Iranin historia- ja kulttuuripainotteinen ympäristökasvatus, Iranin maantietopainotteinen ympäristökasvatus, yhteiskuntapainotteinen ympäristökasvatus, vieras kieli, geometria,

differentiaali ja integraalilaskenta (calculus) sekä algebra, trigonometria, moderni matematiikka, fysiikka, kemia, ympäristöterveyspainotteinen biologia, geologia ja laboratoriotyöskentely (UNESCO 1976, 7). Fysikaalisiin tieteisiin puolestaan sisältyivät seuraavat aineet: uskonto ja etiikka, liikunta ja terveyskasvatus, tekniikan alkeet, Iraniin ja maailmaan painottuva ympäristökasvatus, maantieteellispainotteinen ympäristökasvatus, yhteiskuntapainotteinen ympäristökasvatus, persian kieli ja kulttuuri, vieras kieli, arabia, taloustieteet, kauppa & markkinointi, sosiologia, joukkotiedotusvälineet, matematiikka, tilastotiede, kokeelliset tieteet ja laboratoriotyöskentely, psykologia (UNESCO 1976, 8). Erikoistuminen lisääntyi opintojen loppua kohti.

Ylemmän toisen asteen yleissivistävän koulutuksen opettajat olivat yleensä yliopistotutkinnon suorittaneita. Tiedot siitä, pitikö heidän suorittaa tutkinnon lisäksi vuoden mittainen valmennusohjelma, ovat ristiriitaisia (vrt. Goodenough 1978 ja Institute of International Studies 1974). Opettajaksi pääsi myös National Organisation for Teacher Training and Educational Research-järjestön nelivuotisilta kursseilta.

Ammatillinen ja tekninen opetus

Uudistuksen myötä ammatillinen ja tekninen opetus jakautui kahteen kahden vuoden jaksoon. Kahden vuoden koulutus pätevöitti ammatillisesti, kun taas neljän vuoden koulutus johti edistyksellisempään tekniseen pätevöitymiseen. Pian toisen asteen teknisestä koulutuksesta tuli myös väylä korkea-asteen ammatilliseen ja tekniseen koulutukseen, ja sitä alettiin arvostaa hieman enemmän. Kuitenkaan ammatillista ja teknistä koulutusta ei arvostettu paljoa, ja siksi kyseisen koulutuksen suorittaneet välttelivät alansa töitä. Erään arvion mukaan vain noin 25 % valmistuneista sijoittui koulutusta vastaavalle alalle töihin ja suurin osa heistäkin vastentahtoisesti (Menashri 1992). Tämä vähensi edelleen alan arvostusta. Työnantajat kouluttivatkin työntekijänsä mieluummin itse saadakseen motivoituneempaa ja ammattitaitoisempaa työvoimaa. "Näin syntyi noidankehä: köyhät opiskelijat päätyivät ammatilliseen koulutukseen, heidän kykynsä opintojen päättyessä olivat edelleen heikot, heitä ei kiinnostanut suoritustason työ, tulot olivat alhaiset, ja heidän esimerkinsä piti ammatilliseen koulutukseen hakeutuvien määrän alhaisena." (Menashri 1992, 203).

Opintojen alkaessa opiskelijat olivat vähintään 14-vuotiaita. Ammatilliset ja tekniset oppilaitokset tarjosivat myös iltaopetusta varttuneemmalle väelle. Opinnot kestivät siis kaksi tai neljä vuotta linjasta riippuen. Linjat jakautuivat kolmeen pääsektoriin: teknisteolliseen, palveluihin ja maatalouteen, jotka tarjosivat lukuisia erikoistumisvaihtoehtoja. Monijakoisesta rakenteesta huolimatta noin 20 viikkotuntia oli kaikille linjoille yhteistä opetusta. Erikoistuminen lisääntyi vuosi vuodelta niin, että viimeisen vuoden opetuksesta 80 % oli alakohtaista. Kaikille aloille yhteinen opetus koostui seuraavista aineista: uskonto ja etiikka, liikunta ja terveyskasvatus, persian kieli ja kulttuuri, vieras kieli, Iran-painotteinen ympäristöhistoria, maantietopainotteinen ympäristöhistoria, työlaki- ja yhteistyöpainotteinen yhteiskuntaoppi, matematiikka ja kokeelliset tieteet (UNESCO 1976, 13). Oletettavasti noin puolet kahden ensimmäisen vuoden opiskelusta koostui työharjoittelusta; kahden seuraavan vuoden työharjoittelun määrää on hankala arvioida.

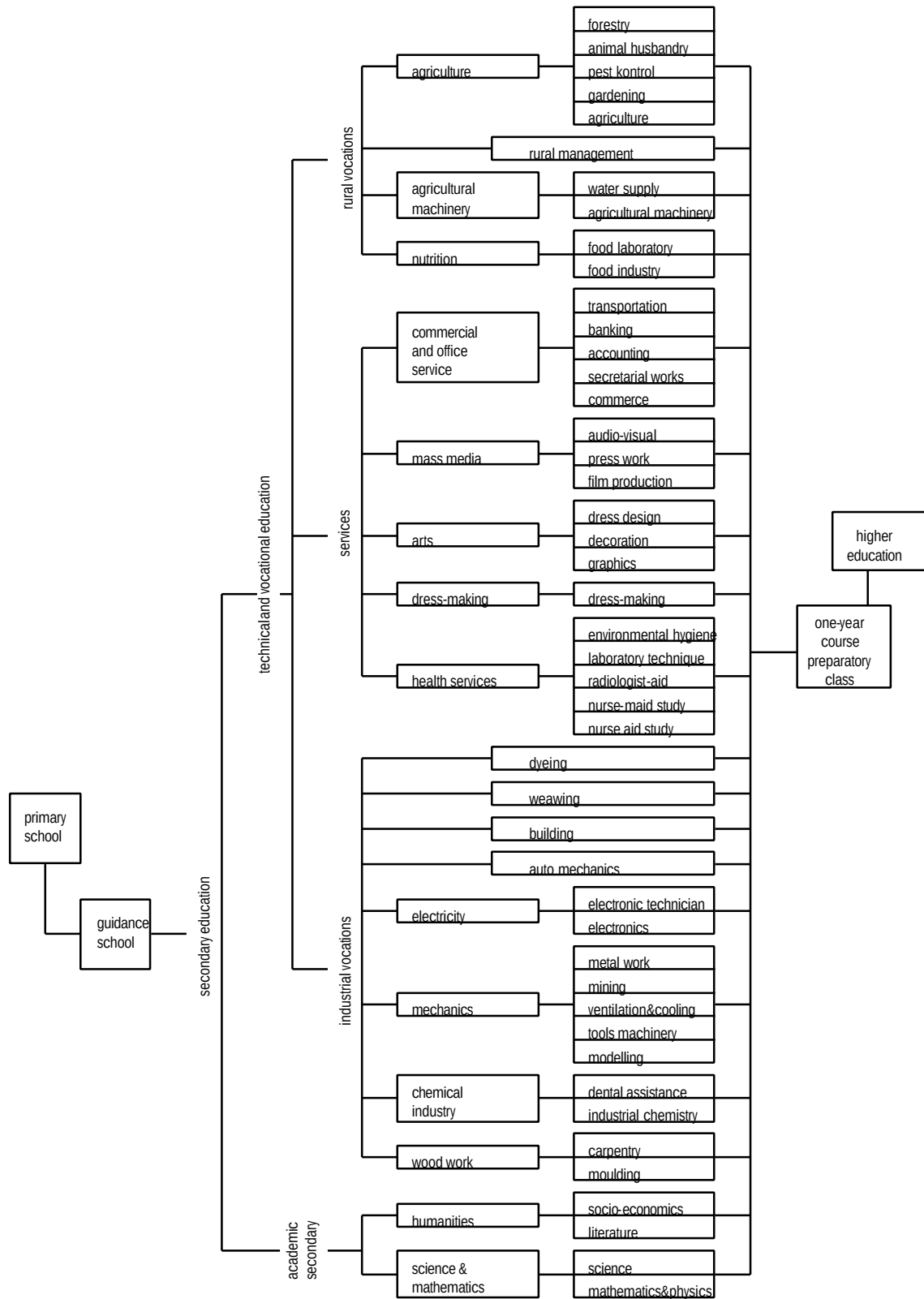
Vuonna 1972 - 73 ammatillisen ja teknisen alan oppilaitoksista 23 % oli yksityisiä (Colombo Plan Bureau 1975). Luvut opiskelijoiden jakautumisesta toisen asteen

ylemmän koulutuksen akateemiseen ja ammatilliseen/tekniseen sektoriin vaihtelevat. Menashrin (1992) mukaan ammatillisen/teknisen puolen osuus oli lisääntynyt 3,22 % vuodesta 1972 - 73 ollen 7,3 % vuonna 1976 - 77. Opetusministeriön vastaavat luvut ovat 7,7 % vuodelta 1972 - 73 ja 20,6 % 1976 - 77 (Higgins 1979).

1970-luvulla perustettiin collegeja ammatillisten alojen opettajien koulutusta varten. Niistä valmistuvat saivat korkeakoulututkinnon (Bachelor's degree). Ennen koulutusuudistusta alan opettajia koulutettiin omassa collegessa (Vocational Teachers Training College in Narmak). Pätevöityminen kaksivuotisen linjan opettajaksi kesti kaksi vuotta ja nelivuotisen neljä vuotta. Edeltävän koulutusjärjestelmän kaupallisen alan opettajia koulutettiin kaupallisen alan collegessa (Business College).

Toisen asteen opetus graafisesti esitettynä

The Vocational and Technical Secondary Education, Branches and Streams

5.6. Korkea-aste

Vaikka Pahlavin dynastian (1921 - 1979) aikana Iranin nykyaikaistaminen koulutuksen osalta tapahtui ylhäältä alaspäin, ei korkea-asteen koulutus ollut missään vaiheessa tärkeysjärjestyksessä ensimmäisellä sijalla eikä myöskään koskaan suuren laajennuksen kohteena. Sen tarjontaa lisättiin 1950-luvulla, ja 1960-luvun lopulla siihen kiinnitettiin hieman enemmän huomiota. Sen seurauksena niin korkea-asteen instituuttien, erityisesti collegejen, kuin myös opiskelijoiden määrä nousi. Useat uusista instituuteista olivat yksityisiä. Korkea-asteen opetusta annettiin yliopistoissa, collegeissa ja opettajankoulutusinstituuteissa, joista kaksi ensin mainittua olivat useimmiten yksityisiä. Eri korkea-asteen instituutit myönsivät eri tutkintoja ja erosivat toisistaan seuraavasti.

1. Yliopistojen hallinto ja rahoitus kuvataan yliopisto-kappaleessa.
2. Eräiden collegeiden perustaminen pohjautui lainsäädäntöön, ja ne kuuluivat ministeriön budjettiin, mutta niillä oli taloudellinen ja hallinnollinen autonomia. Ne myönsivät B.A.-tutkintoja.
3. Eräät colleget kuuluivat Tieteen ja korkeakoulutuksen ministeriöön (Ministry of Science and Higher Education) tai muihin ministeriöihin. Ne myönsivät ainakin vuoteen 1972 asti B.A.-tutkintoja.
4. Muut colleget perustettiin ministeriön päätöksellä, mutta hallinnollisesti ja rahoituksen suhteen ne olivat yksityisiä. Ne toimivat "junior collegeina".

Lukuvuonna 1975 - 76 kolmannen asteen opetuksen piirissä oli 151 905 opiskelijaa, joista 65 372 opiskeli yliopistoissa, 48 720 akateemisissa collegeissa ja 37 813 muissa instituuteissa. (Institute for Research and Planning in Science and Education 1976; vrt. UNESCO 1978). Tämän lisäksi 40 000 (!) iranilaista opiskeli ulkomailla (Menashri 1992).

Korkea-asteen koulutus oli maksullista. Oletettavasti yksityisten oppilaitosten lukukausimaksut olivat korkeammat kuin julkisten. Lukuvuodesta 1968 - 69 lähtien opiskelijoille oli tarjolla taloudellista tukea: opiskelijat voitiin vapauttaa pääsymaksuista tai he saivat siirtää pääsymaksujen suorittamisen valmistumisen jälkeiseen ajankohtaan. Menashrin (1992) mukaan 29,3 % opiskelijoista vapautettiin pääsymaksuista lukuvuonna 1971 - 72. Lukuvuonna 1974 - 75 hallitus esitteli uuden lain, jonka mukaan opiskelija pystyi saamaan valtion tukea lukukausimaksuihin. Tämän myötä valtiolla olisi oikeus sijoittaa valmistunut opiskelija kaksi kertaa tukikauden mittaiseksi ajaksi tiettyyn toimeen. Samanaikaisesti yliopistojen ja akateemisten collegeiden lukukausimaksuja korotettiin reilusti. Noin puolet opiskelijoista käytti tukimahdollisuutta hyväkseen, vaikka he paheksuivatkin järjestelmää. Valmistuttuaan he sitten yksinkertaisesti kieltäytyivät ilmoittamaan asiasta ministeriöön (vrt. Menashri 1992). *Fogh-e diplomin* myöntävistä collegeista poistettiin lukukausimaksut ilman, että siihen liittyi mitään lisäehtoja.

Lähes kaikissa yliopistoissa opetuskieli oli persia, vain Pahlavi yliopistossa luennot olivat englanniksi. Melli yliopistossa sekä Arya Mehrin teknisessä yliopistossa oli myös tarjolla muutamia englanninkielisiä luentoja. Collegeista Abadan Institute of Technology:ssa luentojen pääkieli oli englanti.

Colleget

Collegeiden lisääntymisen myötä niiden opiskelijoiden osuus korkea-asteen kaikista opiskelijoista nousi vuoden 1961 - 62 7,6 %:sta 45,5 %:iin vuoteen 1976 - 77 mennessä. Vuoteen 1973 - 74 mennessä 148 collegesta 35 oli yksityisiä ja niissä opiskeli 25 % opiskelijoista (Menashri 1992).

Kaikissa collegeissa ei voinut suorittaa akateemisia tutkintoja. Ainakaan vuoteen 1972 mennessä yksikään technical college ei niitä myöntänyt. Osassa collegeja suoritettava tutkinto oli *fogh-e diplom* (higher diploma, vrt. associate degree), joka oli yhteydessä johonkin tiettyyn ammattiin tai alaan, kuten esimerkiksi laskentatoimeen, musiikkiin tai sosiaalityöhön. Tällainen koulutus kesti yleensä kaksi vuotta. Teknisiä collegeita, jotka myönsivät fogh-e diplom -tutkintoja, kutsuttiin usein teknisiksi instituuteiksi. Collegeista arvostetuimpia olivat tietenkin akateemiset colleget. Vaikka useat colleget tarjosivat akateemisesti korkealaatuista opetusta, ei niiden arvostus yltänyt lähellekään yliopistojen tasoa.

Korkea-asteen opetus vaikuttaa olleen hyvin opettajakeskeistä: opiskelijan aktiivisuus muodostui lähinnä kuuntelusta ja lukemisesta. Menashri (1992) jopa kuvaa opettajien loukkaantuneen opiskelijoiden kysymyksistä ja kieltäytyneen vastaamasta niihin. Akateemisten collegeiden opetusmenetelmät eivät ilmeisestikään poikenneet edellä kuvatusta. *Fogh-e licence-tutkinnon* myöntävissä collegeissa annetun opetuksen sisällöistä ja menetelmistä ei ole tietoa. Oletettavasti niiden opetus oli kuitenkin huomattavasti käytännöllisempää ja sisälsi myös työharjoittelua.

Autonomiset julkiset colleget:

- Tehran Polytechnic College
- College of Science and Technology
- Bezaieh College of Agriculture and Animal Husbandry
- College of Commerce Tehran
- Tehran Complex of Industrial Education
- Khorasan Complex of Industrial Education
- Esfahan Complex of Industrial Education
- Kashan Complex of Industrial Education
- Sazavar Complex of Industrial Education

(Lähde: Institute for Research and Planning in Science and Education 1976)

Yliopistot

Iranin koulutusjärjestelmä oli hyvin keskusjohtoinen, ja siihen nähden yliopistokoulutus oli melko itsenäisessä asemassa. Opetussuunnitelmat olivat yliopistojen omalla vastuulla, ja sen lisäksi suuri osa oppilaitoksista oli yksityisiä. 1970-luvulla yliopistot solmivat myös useita yhteistyösopimuksia ulkomaisten, erityisesti yhdysvaltalaisen yliopistojen kanssa.

Iranin yliopistot vuonna 1974 - 75

Yliopiston nimi	Sijainti	Perustamis- vuosi	Opiskelija- määrä	Valmistuneiden määrä: kaikki/ alempi/ylempi tutkinto
Tehran University	Teheran	1935	18 866	1 981 / 1 113
Azarabadigan (Azerbadegan)	Tabriz	1947	7 102	1 032 / 317
Ferdowsi	Meshed	1949	5 085	542 / 381 / 135
Pahlavi	Shiraz	1949	4 719	785 / 356 / 317
Isfahan	Isfahan	1950	5 035	764 / 641 / 123
Gondi (Jundi)	Shapur, Ahwaz	1955	3 371	429 / 367 / 62
Melli (National University)	Teheran	1960	8 135	1 222 / 934 / 243
Arya Mehr, University of Technology	Teheran	1966	3 086	282 / 264 / 18
National Teacher Training University	Teheran	3 760		486 / 443 / 43
Baluchestan	Zahedan	1975	890	0 / 0 / 0
Education Corps	Teheran		690	81 / 81 / 0
Teachers Training University (ei M.A. tutkintoja)				
Farah Pahlavi University	Teheran	1975	1 783	682 / 682 / 0
Yhteensä			65 372	10 442 / 7 162 / 2 371

Lähde: Institute for Research and Planning in Science and Education 1976, 11 - 14; Menashri 1992, 213.

Iranilaisten keskuudessa korkeimmin arvostettuja olivat University of Tehran, Pahlavi University, Melli University ja Arya Mehr. Collegeihin verrattuna yliopistoja arvostettiin huomattavasti enemmän.

Pahlavin dynastian loppupuolella, vuonna 1976, perustettiin vielä useita yliopistoja:

Yliopisto	Kaupunki	Perustamis- vuosi	Opiskelijoiden sisäänottolkm
Bou-Áli	Hamadan	1976	18
Razi	Kermanshah	1976	1 445
Gilan	Rasht	1976	757
Farabi	Teheran	1976	38
Kerman	Kerman	1976	277

Lähde: Menashri 1992, 213.

Lisäksi vuonna 1973 perustettiin Free University of Iran antamaan avointa ja etäopetusta maaseudun alueen ihmisille, jotka eivät muutoin hakeutuneet korkea-asteen

opetuksen piiriin. Pääsyvaatimuksena oli toisen asteen akateeminen tutkinto sekä pääsykokeen läpäisy. Ennen vuotta 1978 yliopistosta ei myönnetty B.A.-tutkintoja, ja sen toiminta käynnistyiikin kunnolla vasta islamilaisen vallankumouksen jälkeen.

Yliopistot olivat hyvin autonomisia ja yleinen käytäntö tuntuu olleen, että joku kuninkaallisen perheen jäsenistä toimi johtokunnan (board of trustees) puheenjohtajana.

Pääsyvaatimuksena yliopistoihin oli ylemmän toisen asteen akateemisen tutkinnon suorittaminen. Vähitellen myös ylemmän toisen asteen teknisestä koulutuksesta tuli väylä korkea-asteen tekniseen koulutukseen. Yliopistoihin järjestettiin valtakunnallinen pääsykoe (monivalintatesti), *Concur*, jonka lisäksi hakijan arvosteluun vaikuttivat ylemmän toisen asteen koulutuksen arvosanat sekä suoritettu linja. Valtakunnallisen pääsykokeen merkitys väheni 1970-luvun aikana, ja samalla toisen asteen arvosanojen merkitys valintaprosessissa korostui.

Korkea-asteen opetus vaikuttaa olleen hyvin opettajakeskeistä: opiskelijan aktiivisuus muodostui lähinnä kuuntelusta ja lukemisesta. Menashri (1992) jopa kuvaa opettajien loukkaantuneen opiskelijoiden kysymyksistä ja kieltäytyneen vastaamasta niihin.

Yliopistotutkinnot

Tutkinto	Opintojen kesto vuosina
Licence (vrt. Bachelor's degree)	4
Fogh-e licence (vrt. Masters's degree)	4 (licence) + 1 - 2 = 5 - 6
Ph.D., jatkotutkinto	5 - 6 (fogh-e licence) + 2 - 3 = 7 - 9

Bachelor's-tutkintoon verrattavissa olevan licence:n suorittaminen kesti yleensä neljä vuotta. Master's-tutkintoon verrattavissa oleva fogh-e licence edellytti vielä yhden - arkkitehteillä kahden - lisävuoden suorittamista. Licence-tutkinnon suorittamisen ylärajana oli kuusi ja fogh-e licencen yhdeksän vuotta. Lääketieteen, hammaslääketieteen, farmakologian ja eläinlääketieteen opinnot kestivät vähintään kuusi tai seitsemän vuotta, ja opiskelijoista valmistui tohtoreita. Jatkotutkinto oli Ph.D.-tutkinto. Se edellytti fogh-e licence-tutkinnon lisäksi 24 opintoviikon suorittamista. Ph.D.-tutkintoon johtavat opinnot kestivät yleensä pari kolme vuotta.

1970-luvulla Iranin yliopistoissa otettiin käyttöön amerikkalaisen mallin mukainen opintosuoritus- ja lukuvuosijärjestelmä. Jokaisesta lukukauden mittaisesta (16 vkoa) kurssista (2 h / vko) sai 2 opintoviikkoa. Bachelor's-tutkintoon vaadittiin 140 opintoviikkoa ja Master's-tutkintoon tämän lisäksi 32 opintoviikkoa (Institute for Research and Planning in Science and Education 1972). Lääketieteessä, hammaslääketieteessä, farmakologiassa ja eläinlääketieteessä ei edellä mainittua järjestelmää käytetty.

Opintoviikot jakautuivat seuraavasti:

Yleisopinnot	20
Perusopinnot (Basic)	20
Pääaineopinnot	48 tai 60
Sivuaineopinnot	24 tai 30
Valinnaiset opinnot	10

Lähde: Intitute for Research and Planning in Science and Education 1977, 20.

1970-luvun loppupuolen työllistymistilannetta on vaikea arvioida taloudellisen epävakauden vuoksi. Kuitenkin jo 1950-luvulla alkanut ammattitaitoisen ja koulutetun työvoiman puute jatkui vielä 1970-luvulla, mistä oli osoituksena hallituksen lukukausimaksujärjestely työvoiman ohjaamiseksi valtion toivomalla tavalla. Teknisen koulutuksen alhainen arvostus heijastui kuitenkin vielä myös korkea-asteella.

Yliopistojen opetushenkilökunta muodostui professoreista, apulaisprofessoreista, yliassistentteista ja opettajista. Ensimmäiseen kolmeen vaadittiin Ph.D.-tutkintoa tai vastaavaa, yhden vieraan kielen hallintaa sekä alan julkaisuja. Professorit valittiin niiden apulaisprofessorien joukosta, joilla oli vähintään viisi vuotta akateemista työkokemusta. Apulaisprofessorit puolestaan valittiin vähintään neljä vuotta akateemista työkokemusta omaavien yliassistenttien joukosta. Opettajien vähimmäisvaatimuksena oli Bachelor's-tutkinto, vaikka korkeampi koulutus oli toivottavaa. Kahden vuoden työskentelyn jälkeen Bachelor's-tutkinnon omaaville opettajille tarjottiin mahdollisuutta suorittaa Master's-tutkinto ulkomaisessa yliopistossa (Institute for Research and Planning in Science and Education 1977). Vuosien 1969 ja 1971 välisenä aikana yliopistojen opetushenkilökunnan määrä kasvoi 20 %:lla, mikä osaltaan johtui siitä, että hallitus oli käynnistänyt projektin korkeasti koulutettujen iranilaisten rekrytoimiseksi ulkomailta Iraniin (Institute of Research and Planning in Science and Education 1971). Lukuvuonna 1975 - 76 yliopistojen akateemisen henkilökunnan määrä oli 8 251. Henkilökunnasta 6 726 oli kokopäiväisessä työsuhteessa (Institute of Research and Planning in Science and Education 1976).

Opettajien koulutus

Opettajien koulutusta järjestettiin eri oppilaitoksissa:

- Teacher Training Colleges: Näissä koulutettiin opettajia perusasteelle. Pyrkijöiltä vaadittiin 10 vuoden koulutuksen suorittamista, ja opinnot kestivät kaksi vuotta.
- Nomadic Teacher College: Näiden oppilaitosten yksivuotisissa ohjelmissa koulutettiin perusasteen koulutuksen suorittaneita heimojen jäseniä opettajiksi.
- Literacy Corps Teachers: Näissä oppilaitoksissa koulutettiin perusasteen opettajia lukutaitojoukkoihin. Opiskelijat suorittivat lukutaitopalveluksen asepalveluksen sijasta. Hakijoilta vaadittiin ylemmän toisen asteen suorittamista ja koulutus kesti 6 kuukautta.
- Guidance Cycle Colleges: Opetus kesti kaksi vuotta ja pääsyvaatimuksena oli toisen asteen akateemisten opintojen suorittaminen sekä pääsykokeen läpäiseminen.
- Teachers' University of Tehran: Yliopisto tarjosi B.A.-tutkintoon johtavaa koulutusta, joka pätevästi toisen asteen akateemisen koulutuksen opettajaksi. Lisäksi se tarjosi M.A.-tutkintoon johtavaa koulutusta opintojen ohjauksessa ja ohjaavan

syklin sekä korkea-asteen opetuksessa. Pääsyaatimukset ja opintojen kesto noudattivat samaa linjaa muiden yliopisto-opintojen kanssa.

- Colleges of Technical and Vocational Teacher Training: Nimensä mukaisesti näissä oppilaitoksissa koulutettiin toisen asteen ammatillisen ja teknisen alan opettajia. Suoritettava tutkinto oli B.A.. Pääsyaatimukset ja opintojen kesto olivat samat kuin muissakin akateemisissa collegeissa.
- Teacher Training Centers for Preschool: Oppilaitokset olivat suhteellisen uusi ilmiö. Niihin hyväksyttiin ylemmän toisen asteen koulutuksen suorittaneita, ja opinnot kestivät vuoden.

5.7. Muut koulutusmuodot

Ammatillinen ja tekninen harjoittelu

Useat eri ministeriöiden alaiset instituutit järjestivät kuukauden tai parin mittaisia ammatillisia kursseja, joista ei ilmeisesti saanut mitään todistusta.

Teknistä harjoittelua ja koulutusta järjestettiin oppisopimuskoulutuksena eri yrityksissä. Oppisopimuskoulutus johti laillistetuksi teknikoksi (certified technician), joka oli arvostettu ammatti. Valitettavasti tietoa siitä, saiko koulutuksesta mitään valtion hyväksymää tutkintoa tai nimikettä, ei ollut saatavilla.

Näiden lisäksi on syytä muistaa, että kehittyvän talouden maassa kuten Iranissa ammatitaitoa siirrettiin perhepiirissä "isältä pojalle, äidiltä työlle", jotka toimivat sitten esimerkiksi seppinä, leipureina, kutojina ja muissa vastaavissa ammateissa.

Uskonnollinen koulutus

1970-luvulla eräillä hyvin uskonnollisilla maaseutualueilla oli vielä muutamia koraanikouluja (*maktab*) ja korkeamman asteen uskonnollisia kouluja (*madrassah*). Koulut sijaitsivat moskeijoiden yhteydessä ja ne olivat yksityisiä sekä maksullisia. Osa lapsista suoritti kaikki opintonsa niissä ennen koulutusjärjestelmän laajentumista, sen jälkeen useimmiten ainoastaan esikoulun. Madrassah valmisti poikia uskonnollisiin virkoihin. Opiskelu edellytti henkilökohtaista ohjausta, ja usein oppilaalla olikin kolmesta neljään opettajaa usean vuoden ajan. Tänä aikana oppilas opetti itsekin maktabissa.

The Literacy Corps - lukutaitojoukot

Lukutaitojoukkojen tarkoituksena oli levittää koulutusta maaseutualueilla, ja niiden voidaan katsoa olevan osa virallista koulutusjärjestelmää tai pikemminkin pyrkimystä sen laajentamiseksi.

Šaahin valkoisen vallankumouksen keskeinen osa oli taistelu lukutaidottomuutta vastaan, mikä johti lukutaitoarmeijan perustamiseen vuonna 1962. Se muodostui asevelvollisista, jotka olivat suorittaneet toisen asteen koulutuksen ja jotka asepalveluksen sijasta suorittivat neljän kuukauden opettajankoulutuksen. Sen jälkeen heidät lähetettiin maaseudun kyliin opettamaan 14 - 20 kuukaudeksi. Opetuksen ohella he autoivat myös koulujen, moskeijoiden ja muiden julkisten rakennusten korjauksissa.

ja rakentamisessa sekä muissa hankkeissa kuten kastelukanavien rakentamisessa. Opetuksen taso vaihteli olosuhteiden mukaan.

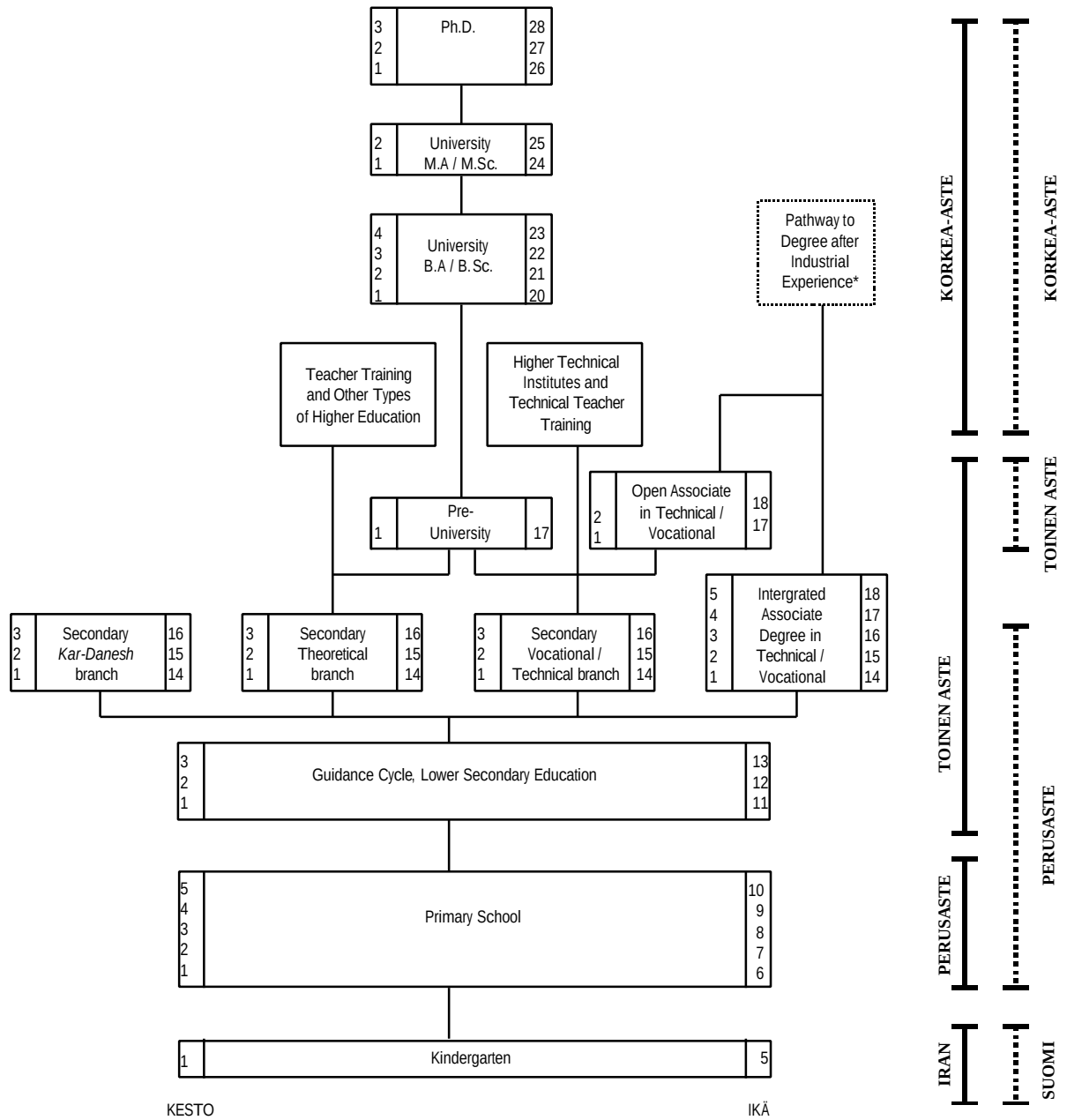
Vuonna 1968 šaahin allekirjoittamalla asetuksella Women Social Service Act mahdollistettiin myös naisten yhteiskuntapalvelu, jolloin naisetkin saivat osallistua lukutaitojoukkoihin.

Vuonna 1972 lukutaitoarmeija muodostui 18 591 opettajasta, joista naisia oli 3 931. Kaikkiaan lukutaitoarmeijan opettajat muodostivat viidenneksen julkisen perusasteen opettajista. Kampanja johti maaseudun oppilaiden lukumäärän nousuun 650 000:sta 1 300 000 oppilaaseen, 15 000 uuden koulun perustamiseen ja 25 000 koulun korjaukseen. (Ayman 1974).

6. IRANIN NYKYINEN KOULUTUSJÄRJESTELMÄ

6.1. Koulutusjärjestelmä graafisesti esitettynä

The Current Iranian Education System

* Duration and curriculum under consideration in 1995

KATSO LUKUOHJE ESIPUHEESTA!

Source: UNESCO, 1995, p. 17

Tässä jaksossa käsitellään Iranin nykyistä koulutusjärjestelmää. Edelliseen järjestelmään nähden suurimmat rakenteelliset muutokset on toteutettu toisen asteen koulutuksessa. Muutokset aloitettiin vuonna 1992.

Iranin koulutusjärjestelmä on edelleen hyvin keskusjohtoinen. Opetusministeriö vastaa koulutuksen suunnittelusta, rahoituksesta, hallinnosta, opintosuunnitelmista ja oppikirjojen kehittämisestä sekä opettajien koulutuksesta, arvostelusta ja kokeista (Mehran 1992a).

Vuodesta 1988 lähtien voittoa tavoittelemattomat yksityiset oppilaitokset ovat olleet jälleen sallittuja. Niitä toimii perusasteella, ohjaavan syklin asteella ja toisella asteella, ja ne noudattavat samaa opetusohjelmaa sekä kokeita kuin julkiset oppilaitokset (Mehran 1992a). Yksityiset oppilaitokset kuuluvat Opetusministeriön sääntöjen (regulations) piiriin, ja ne voivat saada myös taloudellista tukea (Ministry of Education 1996). Ne valikoivat tarkasti oppilaansa, ja lukukausimaksu on sääntö. Lukuvuonna 1989 - 90 perusasteen oppilaasta vain alle 1 % kävi yksityistä koulua. Ohjaavan syklin oppilaitoksista oli 3,97 % yksityisiä lukuvuonna 1993 - 94 (Ministry of Education 1994) ja ylemmän toisen asteen oppilaitoksista 6 %. Oppilaitokset saavat itse suunnitella pääsykokeensa. Niitä pidetään korkeatasoisina, ja oppilaat ovat varakkaiden perheiden lapsia (Mehran 1992a).

6.2. Esiopetus

1990-luvulla julkisten esikoulujen määrä on vähentynyt lähes puoleen vuosikymmen alun lukumäärään verrattuna. Syynä kehitykseen on ollut yksityisten leikkikoulujen määrän lisääntyminen. Vaikka yksityiset leikkikoulut ajavatkin esikoulun aseman, ne eivät kuulu Opetusministeriön vaan islamilaisen hyvinvointijärjestö the Organisation of Well-Beingin piiriin. Näiden lisäksi hyvin pieni osa lapsista saa yhä esiopetusta moskeijoiden yhteydessä sijaitsevilla uskonnollisilla kouluilla, *maktabeissa*.

Esiopetuksen tavoitteena on:

- edistää lasten fyysistä, henkistä, emotionaalista ja sosiaalista kehitystä uskonnollisiin ja eettisiin periaatteisiin pohjautuvan opetuksen avulla
- valmistaa lapsia tuleviin opintoihin
- opettaa tarpeen mukaan persian kieltä viestintää ja koulua varten (erityisesti maaseudulla ja kaksikielisillä alueilla)
- valmistaa lapsia sosiaalisiin suhteisiin ja yhteistyöhön
- auttaa vähätuloisten perheitä luomalla heidän lapsilleen oppimiselle edullisen ilmapiirin

(Ministry of Education 1996, 27)

Esiopetus on tarkoitettu viisivuotiaille lapsille. Opetus kestää vuoden, ja sen tarkoituksena on valmistaa oppilasta perusopetusta varten (Ministry of Education 1996).

Esikoulun johtajilta vaaditaan kasvatustieteen tai psykologian tutkinto, mutta opettajille ei ole mitään muodollisia vaatimuksia. Alan opettajakunta on täysin naisvaltainen

(Ministry of Education 1993). Opettajilla on käytössään käsikirjat, joissa selitetään yleiset opetustekniikat ja tapa, jolla lapsiin tulee suhtautua. Lisäksi ne sisältävät opetuksellista materiaalia (Ministry of Education 1996).

6.3. Perusaste - *dabestan*

Perusasteen opetuksen tavoitteena on:

- Oppilaiden uskonnollisuuden vahvistaminen
- Koraanin ja islamin oppien vahvistaminen erityisesti moraalien ja uskonnon suhteen (Ministry of Education 1994).

Vaikka perusasteen opetus on pakollista, tilastojen mukaan kaikki lapset eivät pysty suorittamaan sitä. Lukuvuonna 1989 - 90 vain 79 % oppivelvollisuuden piiriin kuuluvista 6 - 10-vuotiaista lapsista osallistui opetukseen. Maaseudulla osallistumisprosentti (70 %) oli alhaisempi kuin kaupungistuneilla alueilla (87 %) (Mehran 1992a). Tilanteen odotetaan parantuvan vähitellen syntyvyyden laskettua.

Pakollinen perusopetus kestää viisi vuotta, ja oppilaat aloittavat sen kuuden vuoden iässä. Perusopetus on ilmaista. Jokaisena kouluvuonna järjestetään kolme koetta, jotka oppilaan on läpäistävä päästäkseen siirtymään seuraavalle luokalle. Kokeen läpäisyyn vaadittava arvosana vaihtelee eri lähteissä ollen 7 tai 10 (vrt. NOOSR 1992 ja UNESCO 1995). Arvosteluasteikko on 0 - 20. Viidennen vuoden lopussa järjestetään virallinen valtakunnallinen päättökoe. Mikäli oppilas ei läpäise sitä ensimmäisellä kerralla, hän voi yrittää seuraavana vuonna uudestaan. Kaksi epäonnistunutta yritystä estää pääsyn ohjaavaan sykliin (NOOSR 1992). Jokaiselle oppilaalle laaditaan oppilaskortti (report card), johon kerätään tietoa opiskelijasta ja hänen opinnoistaan. Kortti kulkee opiskelijan mukana aina perusasteelta toisen asteen loppuun (Ministry of Education 1993).

Perusasteen opetus muodostuu seuraavista aineista: Koraani, uskonnonopetus, persian kirjoitus, sanelu, persia (luetun ymmärtäminen), yhteiskunnalliset aineet, taiteet, terveysoppi ja luonnontiede, matematiikka sekä liikunta. Niin opetetavat aineet kuin oppikirjatkin ovat valtakunnallisia. (Ministry of Education 1996). Opetukseen ei juurikaan sisälly käytännön harjoittelua. Syynä tähän voidaan pitää luokkien liian suuria oppilasmääriä sekä puutteellisia tiloja ja välineitä sekä opettajien puutetta (vrt. UNESCO 1984).

Perusopetuksen suoritettuaan oppilaat voivat hakea ohjaavaan sykliin, ammatilliseen ohjelmaan tai hakeutua työelämään (Bartram 1993b).

Islamilaisen vallankumouksen jälkeen vastuu opettajien koulutuksesta on keskitetty yhteen Opetusministeriön yksikköön, joka on nimeltään Teacher Training Bureau. Opettajien koulutusta järjestävät opettajankoulutuskeskukset (Teacher Training Centres). Vuonna 1996 niitä oli 123. Niissä koulutetaan opettajia perusasteelle, ohjaaviin kouluihin ja poikkeavien lasten kouluihin. Opetus kestää kaksi vuotta, ja myönnettävä tutkinto on associate assistance degree (Ministry of Education 1994). Pääsyvaatimuksena on pääsykokeen läpäisyyn lisäksi ylemmän toisen asteen koulutus, alemman toisen asteen koulutus tai ylemmän toisen asteen toisen luokan todistus kokeellisista tieteistä tai fysiikassa/matematiikassa.

Perusasteen opettajiksi rekrytoidaan myös sellaisia yleissivistävän toisen asteen koulutuksen suorittaneita opettajia lukutaitojärjestöstä (Literacy Movement Organisation), joilla on viiden vuoden opetuskokemus (Ministry of Education 1996).

6.4. Alempi toinen aste, ohjaava sykli - *doreh-e rahnamai*

Ohjaavan syklin tarkoituksena on määritellä opiskelijan akateemiset ja ammatilliset/tekniset kyvyt ja lahjat tulevien opintojen suhteen (NOOSR 1992). Ohjaavan syklin aikana opiskelijat tutustuvat tieteeseen löytääkseen oman alansa ylemmän toisen asteen koulutuksessa (Ministry of Education 1993). Ohjaavan syklin päätavoitteet ovat:

- opiskelijan moraalisten ja älyllisten kykyjen kehittäminen
- opiskelijan kokemusten ja yleistiedon lisääminen
- perusasteen oppien syventäminen
- määritellä opiskelijoiden mielenkiinnon kohteet ja kyvyt, jotta heidät voitaisiin ohjata heille sopivaan koulutukseen tai ammattiin (Ministry of Education 1996).

Ohjaava sykli kattaa luokat 6 - 8 ja se kestää kolme vuotta. Opiskelijat ovat iältään 11 aloittaessaan koulun, ja he päättävät sen 13-vuotiaina. Pääsyvaatimuksena on perusasteen opetuksen suorittaminen. Valtion suunnitelmassa on poistaa ohjaavan syklin lukukausimaksut ja samalla liittää se oppivelvollisuuden piiriin (Ministry of Education 1996). Tavoitteen toteutuminen on kuitenkin ontunut, erityisesti maaseudulla, opettajien ja koulujen puutteen vuoksi (NOOSR 1992).

Ohjaavan syklin opetus koostuu seuraavista aineista: persian kieli ja kirjallisuus, matematiikka, luonnontiede, uskonto (vähemmistöt), historia, maantiede, arabia, yhteiskuntatiede, taiteet, ammatilliset ja tekniset aineet, vieras kieli, puolustus (pojat) ja Pyhä Koraani (Ministry of Education 1996, 61). Kaikki aineet ovat pakollisia (Ministry of Education 1996). Lukuvuoden aikana järjestetään kolme koetta, jotka opiskelijan on läpäistävä. Arvosteluasteikko on 0 - 20, ja alin hyväksytty arvosana on 7 tai 10 (vrt. NOOSR 1992 ja UNESCO 1995). Jos opiskelija ei läpäise koetta, hän jää luokalle. Opetukseen ei juurikaan sisälly käytännön harjoittelua. Syynä tähän voidaan nähdä luokkien liian suuret oppilasmäärät, puutteelliset tilat ja välineet sekä opettajien puute (vrt. UNESCO 1984).

Ohjaavan syklin lopussa opiskelijoille järjestetään alueellinen päättökoee, jonka läpäistyään he saavat päättötodistuksen (Certificate of General Education). Opintojen eri aineiden arvosanat vaikuttavat opiskelijan mahdollisuuksiin jatkaa opintoja ylemmällä toisella asteella (NOOSR 1992).

Ohjaavan syklin opettajilta vaaditaan sama koulutus kuin perusasteen opettajilta.

6.5. Ylempi toinen aste, yleissivistävä ja ammatillinen/tekninen opetus - *dabirestan*

Toisen asteen koulutusta on muutettu niin rakenteen kuin sisällönkin osalta. Syynä muutoksiin on toisen asteen tutkinnon suorittaneiden korkea työttömyys ja vanhan järjestelmän tavoite valmistaa opiskelijoita niin korkea-asteen koulutukseen kuin työelämäänkin. Uusilla muutoksilla koulutusta pyritäänkin suuntaamaan enemmän yhteiskunnan tarpeiden mukaan sekä painottamaan sen korkea-asteeseen valmistavaa osuutta. (vrt. Ministry of Education ja Mehran 1992a).

Hallituksen teettämät koulutus uudistuksen uudet suuntaviivat perustuvat islamin periaatteisiin sekä uusiin sosiaalisiin, taloudellisiin ja poliittisiin tarpeisiin. Niiden pääpiirteet ovat:

- nelivuotisen toisen asteen koulutuksen muuttaminen kolmivuotiseksi. Neljäs opiskeluvuosi varataan yliopisto-opiskeluun valmistavaan vuoden mittaiseen koulutukseen.
- uuden opintosuoritusjärjestelmän luominen, joka takaa tasa-arvoisen koulutuksen kaikille. Opiskelijoiden täytyy suorittaa 96 kurssia (course credit unit) saadakseen toisen asteen päättötodistuksen (high school diploma) (UNESCO 1995). Tietty määrä kursseista on kaikille yhteisiä. Yksittäisten kurssien suorittamisella halutaan välttää koko lukuvuoden mittainen opintojen kertaus, joka aikaisemmassa järjestelmässä seurasi hylätystä loppukokeesta.

Muutokset toteutetaan vähitellen ja ne on aloitettu vuonna 1992 - 93. Koko prosessin läpiviemiseen arvellaan kuluvan kaikkiaan 12 - 14 vuotta. Muutos on edistynyt tasaisesti, vaikka sitä onkin jarruttanut tilojen, välineiden ja ammattitaitoisten opettajien puute.

Toisen asteen koulutus kestää siis kolme vuotta, ja se suoritetaan ohjaavan syklin jälkeen. Opintojen alkaessa opiskelijat ovat 14-vuotiaita. Opiskelijat pyritään ohjaamaan tietylle toisen asteen linjalle heidän kykyjensä ja valtion tarpeiden mukaan. Niinpä pääsyvaatimukset vaihtelevatkin linjoittain. Pyrkijät jaotellaan eri linjoille lähinnä ohjaavan syklin tiettyjen aineiden arvosanojen perusteella (Ministry of Education 1993). Opiskeluoikeus on aluksi väliaikainen. Opiskelijat saavat jatkaa opintojaan linjalla, jos suorittavat ensimmäisen vuoden hyväksytysti (UNESCO 1995). Julkisissa oppilaitoksissa toisen asteen opiskelu on periaatteessa ilmaista. Maksuja kerätään lähinnä koulujen ylläpito- ja lämmityskustannuksia sekä tekstikirjoja varten. Toisen asteen suorittaneille opiskelijoille myönnetään päättötodistus, *Gavahi-nameh* / Diplom (High School Diploma / Secondary School Diploma) (Ministry of Education 1994). Perusasteella opiskelijalle raportointia varten luotu oppilaskortti kulkee hänen mukanaan vielä toisen asteen loppuun.

Toisen asteen opetus jakautuu eri linjoihin seuraavasti:

- teoreettinen linja, joka jakautuu seuraaviin suuntautumisvaihtoehtoihin: matematiikka & fysiikka, humanistiset aineet & kirjallisuus ja kokeelliset tieteet.
- ammatillinen/tekninen linja, joka jakautuu seuraaviin suuntautumisvaihtoehtoihin: tekniikka, maatalous ja ammatillinen/liikeyala .
- *Kar-Danesh-linja* (taitotieto).

Edellä mainittujen linjojen lisäksi toisen asteen tarjontaan kuuluvat seuraavat kurssit:

- yliopistoon valmistava kurssi (Pre-university course)
- yhdistetty teknillis-ammattillinen linja

Vaikka toisen asteen opetus jakautuu useisiin eri linjoihin, joiden yhteisten aineiden osuus on korkea, vain todella suuret oppilaitokset pystyvät tarjoamaan useamman kuin yhden linjan. Käytännössä eri linjat sijaitsevat edelleen eri kouluissa. Tästä huolimatta opiskelijoilla on mahdollisuus vaihtaa opintojen aikana linjalta toiselle.

Toisen asteen opetus jakautuu kaikille toisen asteen linjoille yhteisiin kursseihin sekä kunkin linjan oman alan kursseihin. Näiden lisäksi opiskelijoiden on suoritettava neljä vapaavalintaista kurssia. Opiskelijoiden on suoritettava yhteensä 96 kurssia.

Toisen asteen yhteinen opetus sisältää seuraavat aineet: Koraani, uskonto, persian kirjallisuus (tekstit ja sanelu), kielioppi ja kirjoitus, arabia, vieras kieli, yhteiskuntatiede, kansantaloustiede, fysiikka, kemia, fysiikan harjoitukset, kemian harjoitukset, matematiikka, Iranin historia, Iranin maantiede, biologia, terveysoppi ja ympäristö, liikunta sekä puolustus (Ministry of Education 1996, 63-4).

Teoreettinen linja

Opetus tähtää yliopisto-opintoja suunnittelevien opiskelijoiden yleistiedon ja kulttuurintuntemuksen kartuttamiseen. Opinnot muodostuvat yhteensä 96 kurssista, joista toisen asteen yhteisten aineiden osuus on 63 kurssia ja valinnaisten 4 kurssia - loput opinnot koostuvat valitun suuntautumisvaihtoehdon kursseista. Teoreettisen linjan suuntautumisvaihtoehdot ovat matematiikka & fysiikka, humanistiset aineet & kirjallisuus ja kokeelliset tieteet. Teoreettisen linjan suorittaneet voivat jatkaa vuoden mittaiselle yliopistoon valmistavalle kurssille ja sen jälkeen yliopistoon. He voivat myös hakeutua opiskelemaan opettajankoulutuslaitoksiin (teacher training centres) tai muihin korkea-asteen oppilaitoksiin. Teoreettisen linjan kokeiden tulokset vaikuttavat valintaan. Kaikkien korkea-asteelle pyrkivien opiskelijoiden täytyy läpäistä valtakunnallinen pääsykoe.

Ammatillinen/tekninen linja

Opinnot muodostuvat yhteensä 96 kurssista, joista toisen asteen yhteisten aineiden osuus on noin 60 kurssia ja valinnaisten 4 kurssia - loput opinnot koostuvat valitun suuntautumisvaihtoehdon kursseista. Ammatillisen/teknisen linjan suuntautumisvaihtoehdot ovat tekniikka, maatalous ja ammatillinen/liikeala. Erityisesti ammatilliseen/tekniseen linjaan pitäisi kuulua käytännön harjoittelua, lähinnä yritysvierailuja sekä alan työpajoja. Käytännön harjoittelua kuitenkin laiminlyödään. Tämän syynä lienevät puutteelliset tilat ja välineet sekä opettajien puute (vrt. UNESCO 1984).

Tekniikan suuntautumisvaihtoehtoon kuuluvat seuraavat alat: rakennus, sähkö, elektroniikka, viestintä, elektrotekniikka, yleinen mekaniikka, metallin sulattaminen ja valaminen, ilmastointi ja jäähdyttäminen, lämmitys, metallityö, kutominen ja värjäys, keramiikka, meriteollisuus (nautical industry), painaminen, kemian teollisuus ja puutyö. (Ministry of Education 1994, UNESCO 1995).

Maatalouden suuntautumisvaihtoehtoon kuuluvat seuraavat alat: yleinen maatalous, elintarviketeollisuus, maaseudun hallinto (rural management) ja maatalouskoneet (emt.).

Ammatillisen/liikealan linjalla opintoihin kuuluu niin teoreettisia aineita kuin käytännön harjoitteluakin (emt.).

Toisen asteen ammatillisen/teknisen linjan suorittaneet opiskelijat saavat kykijensä mukaan mahdollisuuden jatkaa opintojaan teknisissä collegeissa (technical colleges), teknologian instituuteissa (institutes of technology) tai ammatillisen/teknisen alan opettajakoulutuslaitoksissa (technical/vocational teaching training colleges) (Ministry of Education 1995).

Kar-Danesh-linja (taitotieto)

Linjan tavoitteena on kouluttaa ammatin alustavat tiedot omaavia ja ammattitaitoisia työntekijöitä, esimiehiä ja työnohjaajia. 32 kurssia suorittaneille opiskelijoille myönnetään valtakunnallinen toisen luokan taitotodistus (National Skill Standard II) ja 48 kurssia suorittaneille valtakunnallinen ensimmäisen luokan taitotodistus (National Skill Standard I). Mikäli opiskelija suorittaa 48 kurssin lisäksi 48 toisen asteen yhteisten aineiden kurssia, hän saa päättötodistuksen (UNESCO 1995).

Yliopistoon valmistava kurssi

Kurssi on tarkoitettu toisen asteen koulutuksen teoreettisen linjan suorittaneille opiskelijoille valmistamaan yliopisto-opintoihin. Kurssi kestää vuoden, jonka aikana opiskelijan on suoritettava 32 opiskelualansa kurssia (Ministry of Education 1996).

Yhdistetty teknillis-ammattillinen linja

Kurssissa yhdistyy kolmen vuoden toisen asteen ammatillinen/tekninen linja sekä kahden vuoden associate-degree-koulutus. Opinnot kestävät siis yhteensä viisi vuotta. Linjalta valmistuu "teknikoita" teolliselle sektorille. Opetusministeriössä mielipiteet opetuksen sisällöstä vaihtelevat. Kolmen vuoden opiskelun jälkeen opiskelijalla on kuitenkin mahdollisuus vaihtaa opiskelemaan jollekin toiselle toisen asteen linjalle (UNESCO 1995).

Toisen asteen suoritettuaan opiskelijat voivat myös hakeutua alansa töihin.

Toisen asteen opettajilta vaaditaan Bachelor's-tason tutkintoa. Opettajia koulutetaan yliopistoissa sekä korkea-asteen instituuteissa (UNESCO 1995). Iranissa on seitsemän opettajakoulutuslaitosta (Teacher Training College), joista opiskelijat saavat neljän vuoden koulutuksella Bachelor's-tutkinnon seuraavilta aloilta: teologia ja islamilainen kasvatusta, historia, maantiede, matematiikka, liikunta, englanti, fysiikka, arabia, persian kieli ja kulttuuri, geologia, biologia, kemia, yhteiskuntatieteet, kasvatustieteet ja ohjaus & vapaa-ajan toiminta (Ministry of Education 1993). Opettajien puutteesta johtuen alalla toimii myös epäpäteviä opettajia.

6.6. Korkea-aste

Islamilaisen vallankumouksen myötä 1979 uusi hallitus totesi jälleen koulutuksen olevan paras tapa islamilaisten arvojen ja moraalin palauttamiseksi yhteiskuntaan. Niinpä islamilaistaminen toteutettiin kaikilla koulutusasteilla lähinnä koulutuksen kansallistamisen sekä opetusohjelmien uudistamisen avulla. Muutos kohtasi rajuimmin korkea-asteen koulutusta. Korkea-asteen opetusta pidettiin myös parhaana keinona parantaa maan teknistä tasoa, mikä oli oleellista länsiriippuvuuden poistamiseksi. Uudistusten yhteydessä pieniä collegeita yhdistettiin toisiinsa, ja niistä muodostettiin yliopistoja tai ne liitettiin jo olemassa olevien yliopistojen yhteyteen. 1990-luvulla korkea-asteen merkitystä on painotettu. Opiskelijamäärät ovat nousseet, mutta niin on korkea-asteen koulutuksen kysyntäkin.

Korkea-asteen opetus kuuluu lähinnä Kulttuurin ja korkea-asteen koulutuksen ministeriön (Ministry of Culture and Higher Education) vastuualueeseen, mutta muilla ministeriöillä voi olla omia niihin liitettyjä oman alansa yliopistoja, joita käytetään niiden omiin koulutustarpeisiin eivätkä ne siten ole julkisia. Niitä ei käsitellä tässä teoksessa. Tosin Ulkoministeriön yhteydessä oleva Iman Khomeini International University on poikkeus, sillä sen opiskelijat ovat lähes yksinomaan ulkomaalaisia.

Korkea-asteen koulutusta antavat yliopistot ja college sekä muut korkea-asteen oppilaitokset (technical or "higher institutes, advanced schools, teacher training colleges/centres). Termi college viittaa yleensä yliopistotason opetusta antavaan oppilaitokseen, joka usein kuuluu yliopistoon. Eräät korkea-asteen oppilaitokset (technical colleges, technical schools, teacher training centres ja useimmat teacher training colleges) myöntävät vain alinta korkea-asteen tutkintoa (associate's degree).

Korkea-asteen oppilaitokset voidaan jakaa seuraaviin kategorioihin:

- Julkiset yliopistot ja college

Oppilaitokset kuuluvat joko Kulttuurin ja korkea-asteen koulutuksen ministeriön tai Terveysministeriön (lääketiede) valvonnan alaisuuteen. Oppilaitoksiin pyritään valtakunnallisen pääsykokeen kautta, ja niissä voi suorittaa kaikkia korkea-asteen tutkintoja. Valtakunnallinen etäopetusyliopisto, Payam-e Nur University, kuuluu myös tähän ryhmään, vaikka se periikin lukukausimaksun.

- Yksityiset voittoatavoittelemattomat yliopistot ja college

Nämä yksityiset oppilaitokset eivät siis tavoittele voittoa, mutta perivät lukukausimaksun. Kulttuurin ja korkea-asteen koulutuksen ministeriö hyväksyy niiden opetussuunnitelmat sekä tunnustaa niiden myöntämät tutkinnot, jotka ovat samat kuin julkisissa yliopistoissa ja collegeissa. Myös näihin oppilaitoksiin pyritään valtakunnallisen pääsykokeen kautta.

- Yksityiset yliopistot ja college

Tätä kategoriaa hallitsee Azad University, joka on yksityinen oppilaitos ja jolla on oma pääsykoe. Sen opetussuunnitelmat eivät poikkea virallisista (yllämainittujen kategorioiden oppilaitosten) opetussuunnittelmista, ja siellä voi myös suorittaa samat tutkinnot, joskaan Kulttuurin ja korkea-asteen koulutuksen ministeriö ei niitä tunnustakaan. Azad-yliopistolla on hyvä akateeminen maine, ja sillä onkin varaa palkata pätevää henkilökuntaa. Hallitus vaivoin sietää Azad-yliopistoa - ja sen toiminnan

jatkuminen perustuukin yliopiston johdon läheisiin, mutta epävirallisiin suhteisiin hallituksen jäseniin.

- Tekniikan instituutit ja colleget sekä opettajankoulutuslaitokset ja -keskukset
- Näissä oppilaitoksissa voi suorittaa korkea-asteen alimman tutkinnon (*kardani*). Opettajankoulutuskeskukset kuuluvat Opetusministeriöön ja niihin pyritään valtakunnallisen pääsykokeen kautta. Joihinkin opettajankoulutuslaitoksiin ei vaadita toisen asteen koulutuksen päättämistä. Useat tekniikan instituutit ovat läheisesti sidoksissa toisen asteen tekniseen/ammattilliseen linjaan. Tällä sektorilla toimii oletettavasti myös muutamia yksityisiä oppilaitoksia, joita ei virallisesti tunnusteta. Kardani-tutkinto ei pätevöitä opiskelijaa jatkamaan opintojaan B.A.-tutkintoon.

B.A.-ohjelmiin pyrkivien opiskelijoiden on suoritettava vuoden mittainen yliopisto-opiskeluun valmistava kurssi. Kulttuurin ja korkea-asteen koulutuksen ministeriö järjestää korkea-asteen opetukseen pyrkiville valtakunnallisen pääsykokeen, joka on kaksiosainen. Ensimmäinen osa muodostuu soveltuvuustestistä ja toinen osa on opiskelualaan liittyvä testi. Nykyisen toisen asteen koulutuksen yliopistoon valmistavan kurssin suorittaneiden ei tarvitse osallistua kuin testin toiseen osaan. Pääsykokeen lisäksi kartoitetaan hakijoiden ideologinen tausta. Näin halutaan karsia islamin vastainen opiskelija-aines. Yleensä vain noin 10 % pyrkijöistä hyväksytään opiskelemaan. Pääsykokeen voi suorittaa uudelleen. Useat hylätyt hakijat pyrkivät Azad-yliopistoon. Teknisillä kouluilla ja instituuteilla on oma valintajärjestelmä (UAF 1997).

Korkea-asteen opinnot aloittavat opiskelijat ovat iältään yleensä 18. Vuonna 1994 korkea-asteen osuus 20 - 24-vuotiaiden ikäryhmästä oli 12 %. Naisopiskelijoiden osuus oli 30 %. (Ministry of Education 1994).

Korkea-asteen tutkinnot ja niiden laajuudet sekä kesto vuosina

Tutkinto	Opintojen kesto vuosina	suoritettavien opintoviikkojen määrä
alin korkea-asteen tutkinto (associate degree, <i>kardani</i>)	2 - 2,5	72 - 78
toinen korkea-asteen tutkinto (B.A., <i>karshenasi</i>)	4	135
kolmas korkea-asteen tutkinto (M.A., <i>harshenasi arshad</i>)	4 (B.A.) + 2 = 6	173
ylin korkea-asteen tutkinto, jatkotutkinto, Ph.D.	M.A. + 3-6	233

Näistä poikkeavat arkkitehdin tutkinto, joka kestää seitsemän vuotta, sekä lääketieteen, hammaslääketieteen ja farmasian opinnot, jotka kestävät kuusi vuotta ja joista saa suoraan tohtorintutkinnon (Bartram 1993). Tohtorintutkinnon (Ph.D.) voi suorittaa Master's-tutkinnon jälkeen. Tutkinto sisältää 60 opintoviikon verran kurssien suorittamista sekä tutkimusta. Kursseja on suoritettava 30 opintoviikkoa, ja arvosanojen keskiarvon on oltava vähintään 15. Tämän jälkeen järjestetään koe. Loput 30 opintoviikkoa muodostuvat tutkimuksesta ja väitöskirjan valmistelusta, jota

puolustetaan väitöstilaisuudessa (NOOSR 1992). Tutkinnon voi suorittaa kolmessa vuodessa: suorittamisen yläraja on kuusi vuotta.

Opintosuoritusjärjestelmä pohjautuu opintoviikkoihin. Yksi opintoviikko vastaa yhtä viikkotuntia opetusta tai kahta viikkotuntia harjoittelua 17-viikkoisen lukukauden aikana. Eli yksi opintoviikko on $1 \text{ h} \times 17 = 17 \text{ h}$ opetusta tai $2 \text{ h} \times 17 = 34 \text{ h}$ harjoittelua. Master's-tutkinnossa opintoviikot voivat muodostua pelkästään kurssityöskentelystä tai kurssityöskentelystä ja alan opinnäytteestä (Bartram 1993).

Opetuskieli on persia. Vain harvat oppilaitokset, esimerkiksi Shiraz University ja Abadan College of Petroleum, tarjoavat englanninkielisiä kursseja. Iman Khomein International University tietenkin tarjoaa kursseja niin englanniksi kuin arabiaksikin.

Yliopistoista arvostetuimpia ovat University of Tehran, the Shahid Behesti Univeristy (entinen Melli University), the Shiraz University (entinen Pahlavi University) ja Sharif University of Technology (entinen Arya Mehr University of Technology). Myös Abadan College of Petroleumia arvostetaan. NOOSRin (1992) mukaan korkein akateeminen taso on seuraavissa yliopistoissa: Amir Kabir University of Technology, Ferdowsi University of Mashad, Shahid Chamran University, University of Isfahan ja University of Tabriz.

Korkea-asteen tutkinto pätevöittää hyvin laaja-alaisesti työmarkkinoille. Perinteisesti suuri työllistäjä on ollut valtion hallinto, joskin tilanne muuttui vallankumouksen myötä hieman huonompaan suuntaan. Vuonna 1991 akateemisten työttömyys oli 18 %.

Lukuvuonna 1996 - 97 julkisten yliopistojen ja collegeiden päätoimisen opetushenkilökunnan määrä oli 19 906. Opetushenkilökuntaan kuuluvat professorit (Ph.D.), apulaisprofessorit (Ph.D.), yliassistentit (Ph.D.), luennoijat sekä apulaisluennoijat. Teknisten instituuttien ja collegeiden opetushenkilökunnalla on yleensä Master's-tason tutkinto. Teknisten koulujen opetushenkilökunnalla on tutkinto teknisestä instituutista tai teknisen alan yliopistotutkinto.

6.7. Muu koulutus

Virallisen koulutusjärjestelmän ulkopuolella järjestetään koulutusta sellaisille ryhmille, jotka eivät muuten pysty osallistumaan viralliseen opetukseen. Esimerkkejä tällaisesta koulutuksesta ovat lukutaitoliike (Literacy Movement), aikuiskoulut ja ammatilliset/tekniset ohjelmat.

Islamilaisen vallankumouksen jälkeen vuonna 1979 perustettiin lukutaitoliike (Nehzat-e Savas Amuzi-ye Iran), jonka päämääränä on lukutaidottomuuden vähentäminen sekä oppilaiden sosiaalisen ja kulttuurisen tietoisuuden lisääminen eli islamilaistaminen (vrt. Mehran 1992c). Koulutus muodostuu kahdesta syklistä: perus- ja täydentävästä syklistä. Perussykli (Doreh-ye Moqaddamati Savad Amuzi) kestää 4 - 5 kuukautta ja se kattaa perusopetuksen kaksi ensimmäistä vuotta. Täydentävä sykli (Dohre-ye Takmili Savad Amuzi) kestää noin kuusi kuukautta ja se kattaa perusopetuksen kaksi seuraavaa vuotta. Tämän suoritettuaan oppilas saa osallistua päättökokeeseen. Jos hän läpäisee sen, hänelle myönnetään todistus viisivuotisen perusasteen oppimäärän suorittamisesta (Ministry of Education 1993 ja Mehran 1992c). Opetus järjestetään iltaisin kouluissa, moskeijoissa tai kodeissa. Vuosina 1994 ja 1995 opetukseen osallistui 1 312 531 - 1 436

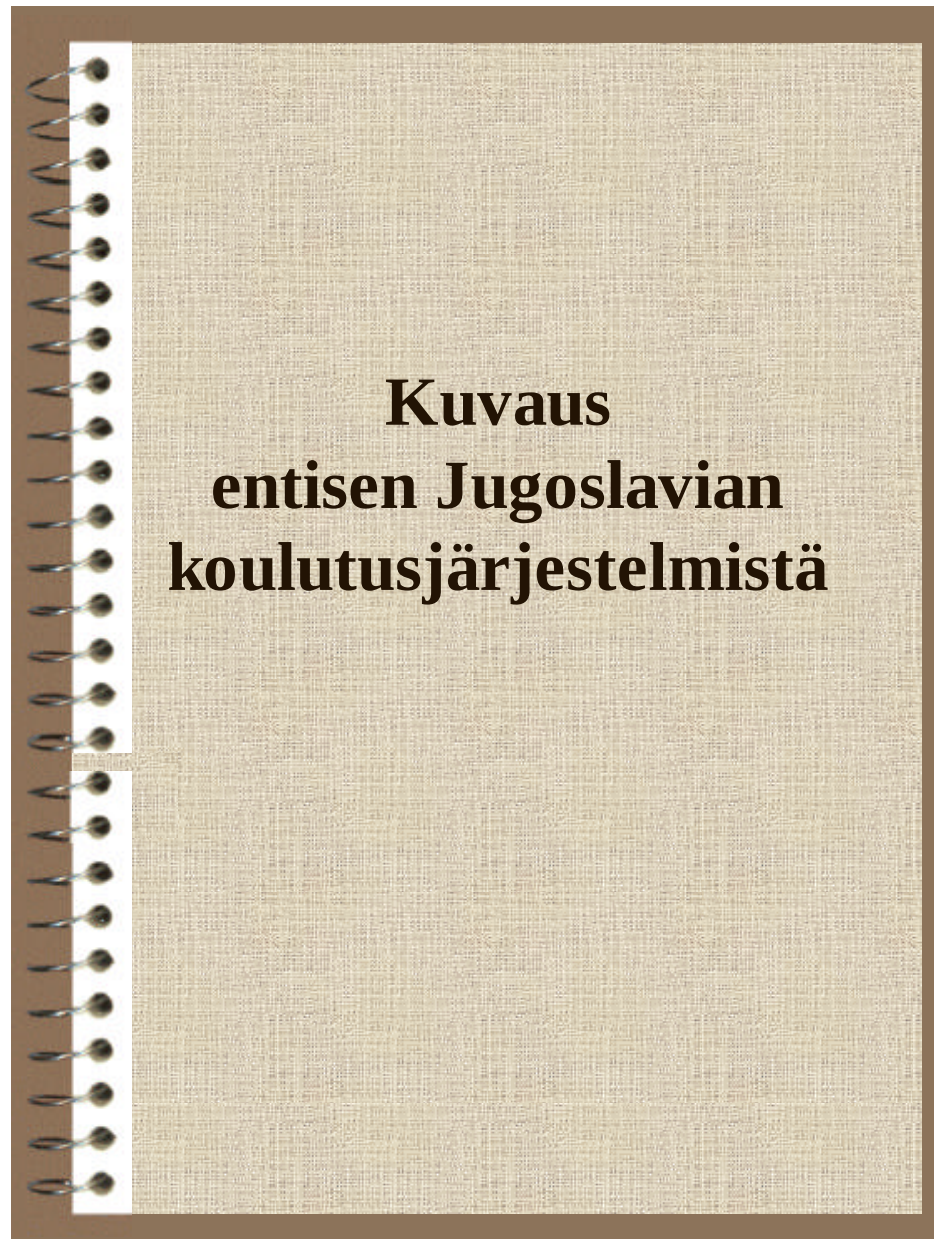
382 oppilasta, joista 57,3 % oli maaseudulta ja 78,7 % oli iältään 10 - 39-vuotiaita. Vuonna 1993 Iranissa oli 10,3 miljoonaa yli kymmenvuotiasta lukutaidotonta henkilöä.

Aikuiskoulut on tarkoitettu niille, jotka eivät ole muuten pystyneet päättämään opintojaan normaalisti. Aikuiskouluissa annetaan opetusta perusasteen viidennestä luokasta aina toisen asteen loppuun. Ikäraja kouluun on 18.

Normaalin koulutusjärjestelmän ulkopuolelle kuuluvat myös Teknisen ja ammatillisen koulutusorganisaation (the Technical and Vocational Training Organisation of the Ministry of Labour and Social Affairs) kurssit. Niiden tarkoituksena on valmentaa vähintään 14-vuotiaita perusasteen suorittaneita oppilaita työmarkkinoille. Kurssit kestävät yleensä alle kaksi vuotta ja ne sisältävät työharjoittelua ja taitojen kehittämistä (vrt. UNESCO 1995). Kurssit jaetaan neljään päälinjaan, jotka sisältävät lukuisia eri alojen ohjelmia. Päälinjat ovat teollisuus, maatalous, hallinto ja liiketoiminta sekä terveysala (Ministry of Education 1996).

7. SANASTOA

Koudakestan	Esiaste, esikoulu
<i>Maktab</i>	Koraanikoulu. Uskonnollisia kouluja, joita perustettiin Iranin islamilaistamiseksi. 1900-luvulle tultaessa niitä oli vielä vähän jäljellä. Eräillä uskonnollisilla alueilla niitä toimii uskonnollisina esikouluina. Joskus lapset suorittavat niissä jopa perusasteen ensimmäiset oppivuodet.
<i>Madrasseh</i>	Korkeamman asteen uskonnollinen koulu, joka valmisti poikia uskonnollisiin virkoihin. Opiskeluun kuului henkilökohtaista ohjausta, ja usein oppilaalla oli kolmesta neljään opettajaa usean vuoden ajan.
<i>Dabestan</i>	Perusaste, perusasteen oppilaitos
<i>Gouvahi-nameh</i> <i>Sheshaleh Ebtedah</i>	Perusasteen koulutuksen päättötodistus
<i>Amuzeshgah/Amouzegah</i>	Perusasteen jälkeinen ammatillinen oppilaitos
<i>Doreh-e rahnama</i>	Alempi toinen aste, ohjaava sykli
<i>Dabirestan</i>	Ylempi toinen aste
<i>Honarestan</i>	Toisen asteen tekninen oppilaitos
<i>Kar-Danesh</i>	Toisen asteen koulutuksen taitotieto-linja
<i>Gavahi-nameh / Diplom</i>	Toisen asteen koulutuksen suorittaneille opiskelijoille myönnettävä päättötodistus, (High School Diploma / Secondary School Diploma)
<i>Concur</i>	Yliopistokoulutukseen pyrkiville järjestettävä valtakunnallinen pääsykoe (monivalintatesti)
<i>Amuzeshkadeh/</i> <i>Amuzeshkadeh-fani</i>	Tekninen college tai instituutti, jossa voi suorittaa fogh-e diplom-tutkintoja
<i>Daneshgah</i>	Yliopisto
<i>Daneshkadeh</i>	Kolmannen asteen oppilaitoksen tiedekunta
<i>Daneshgah-e Payam-e Nur</i>	Etäopiskeluyliopisto, joka perustettiin vuonna 1987
<i>Fogh-e diplom</i>	Osassa collegeja suoritettava tutkinto (higher diploma, vrt. associate degree), joka oli yhteydessä johonkin tiettyyn ammattiin tai alaan, kuten esimerkiksi laskentatoimeen, musiikkiin tai sosiaalityöhön. Tällainen koulutus kesti yleensä kaksi vuotta. Teknisiä collegeita, jotka myönsivät fogh-e diplom-tutkintoja, kutsuttiin usein teknisiksi instituuteiksi.
<i>Kardani</i>	Alin korkea-asteen tutkinto, associate degree/diploma tai high diploma, jonka myönsivät tekniikan instituutit ja collegeet sekä opettajankoulutuslaitokset ja -keskukset. Kardani-tutkinto ei pätevöitä opiskelijaa jatkamaan opintojaan B.A.-tutkintoon.
<i>Licence/ Karshenasi</i>	Bachelor's-tutkintoon verrattavissa oleva tutkinto, jonka suorittaminen kesti yleensä neljä vuotta.
<i>Fogh-e licence/</i> <i>K/Harshenasi arshad</i>	Licence/Karshenasi- tutkintoa seuraava korkea-asteen tutkinto, verrattavissa Master's-tutkintoon.
<i>Sepa Denish</i>	Iranin šaahin vuonna 1962 perustaman lukutaitoliike.
<i>Nehzat-e Savas</i> <i>Amuzi-ye Iran</i>	Islamilaisen vallankumouksen jälkeen vuonna 1979 perustettu lukutaitoliike.
<i>Doreh-ye Moqaddamati Savad</i> <i>Amuzi</i>	Lukutaitoliikkeen perussykli, joka kestää 4 - 5 kuukautta ja kattaa perusopetuksen kaksi ensimmäistä vuotta.
<i>Dohre-ye Takmili Savad</i> <i>Amuzi</i>	Lukutaitoliikkeen täydentävä sykli, joka kestää noin kuusi kuukautta ja kattaa perusopetuksen kaksi seuraavaa vuotta.
<i>Madares-e ghayr-e entefa'i</i>	Voitto tavoittelematon yksityinen koulu.

Alkuperäisteos: The System of Education in Former
Yugoslavia

Kirjoittanut: Mustafa Obad
Toimittanut: Tom Petersen
Julkaisija: Danish Refugee Council
Julkaisuvuosi: 1999
Lyhentäen kääntänyt: Virpi Nurmela

Suomennoksen julkaisee: TYÖMINISTERIÖ

SISÄLLYS

KUVAUS ENTISEN JUGOSLAVIAN KOULUTUSJÄRJESTELMISTÄ

1. YLEISTÄ ENTISESTÄ JUGOSLAVIASTA	75
1.1. Jugoslavian kartta	75
1.2. Väestö.....	76
1.3. Historia.....	77
1.4. Kielet	80
2. TALOUS JA TUOTANTO	81
2.1. Naisten asema työmarkkinoilla.....	82
3. KOULUTUKSEN HISTORIA JA KEHITYS.....	83
4. ENTISEN JUGOSLAVIAN KOULUTUSJÄRJESTELMÄ 1974-1990.....	84
4.1. Koulutusjärjestelmä graafisesti kuvattuna	84
4.2. Hallinto.....	85
4.3. Esiaste.....	85
4.4. Perusaste	85
4.5. Toinen aste	86
4.6. Korkea-aste	91
4.7. Muu koulutus.....	95

5. SANASTOA.....	96
------------------	----

1. YLEISTÄ ENTISESTÄ JUGOSLAVIASTA

1.1. Entisen Jugoslavian kartta

Map of Former Yugoslavia

Ensimmäisessä osassa esitellään lyhyesti entinen Jugoslavia ja sen historia, minkä jälkeen kuusi erillistä etnistä aluetta käsitellään erikseen.

Entinen Jugoslavian sosialistinen liittotasavalta sijaitsi Kaakkois-Euroopassa. Maan pinta-ala oli 255 804 km². Maa oli jaettu kuuteen kansan tasavaltaan maan kielellisten ja etnisten ryhmien mukaisesti. Tasavallat olivat Serbia, Kroatia, Bosnia-Hertsegovina, Slovenia, Makedonia ja Montenegro. Entinen Jugoslavian alue on nykyisin jakautunut lähes entisten tasavaltojen rajojen mukaisesti itsenäisiin valtioihin. Ent. Jugoslaviassa oli kaksi itsenäistä maakuntaa, Kosovo, jossa asui lähinnä albaniankielisiä ja serbejä sekä Vojvodina, jonka väestö muodostui slaaveista, unkarilaisista ja romanialaisista. Nämä alueet kuuluvat nykyisin Serbiaan.

1.2. Väestö

Kansallisuuksien ja kulttuurien monimuotoisuudella on aina ollut merkittävä osa ent. Jugoslavian yhteiskunnassa. Suurimmat ent. Jugoslavian etniset ryhmät olivat serbit, kroaatit, Bosnian muslimit, sloveenit, makedonialaiset ja montenegrolaiset. Näiden eteläslaavilaisten ryhmien lisäksi tärkeimmät ei-slaavilaiset ryhmät olivat albanialaiset ja unkarilaiset.

Ent. Jugoslavia – Alueet ja väestö 1991

Tasavalta	Pääkaupunki	Alue km ²	%	Väestö	%
Bosnia-Hertsegovina	Sarajevo	51 129	20	4 365 639	18,5
Kroatia	Zagreb	56 538	22	4 763 941	20,5
Makedonia	Skopje	25 713	10	2 033 964	8,5
Montenegro	Podgorica	13 812	5,5	616 327	2,5
Serbia	Belgrad	88 341	34,5	9 721 177	41,5
Slovenia	Ljubljana	20 251	8	1 974 839	8,5
Jugoslavia (yht.)	Belgrad	255 784	100	23 475 887	100
Serbian itsenäiset maakunnat					
Kosovo	Pristina	10 867	4	1 954 747	8,5
Vojvodina	Novi Sad	21 506	8,5	2 012 605	8,5

Lähde: *Encyclopaedia Britannica* 1992.

Serbit muodostavat suurimman osan Serbian väestöstä, minkä lisäksi heillä on merkittävä osuus väestöstä myös Kroatiassa ja Bosnia-Hertsegovinassa. Serbit ovat uskonnoltaan ortodokseja. Jugoslavian sisällissota on vaikuttanut eri alueiden väestöjen etnisten ryhmien osuuksiin; esimerkiksi Kroatiasta muutti noin 300 000 serbiä pois vuosina 1992 – 95.

Kroaatit muodostivat noin 75 % Kroatian väestöstä ja he olivat ensisijaisesti roomalaiskatolisia. Kroatian maantieteellisellä sijainnilla on osuutensa siihen, että Keski-Euroopan, Balkanin ja Välimeren, lähinnä Italian, vaikutukset näkyvät alueen sosiaalisessa ja kulttuurisessa elämässä. Kroaatteja asui vähemmistöinä myös Sloveniassa, Bosnia-Hertsegovinassa sekä Vojvodinassa.

Sloveenit puolestaan muodostivat pääosan Slovenian väestöstä, minkä lisäksi heitä elää vähemmistöinä myös Itävallassa, Italiassa ja Kroatiassa. Sloveenitkin kuuluivat roomalaiskatoliseen kirkkoon.

Makedonialaisilla tarkoitetaan Makedonian slaaveja. Heitä asuu eniten Makedoniassa. Entisen Jugoslavian viranomaiset tunnustivat makedonialaisten kansallisen identiteetin toisen maailmansodan jälkeen. Uskonnoiltaan makedonialaiset ovat ortodokseja, ja Makedonian oma ortodoksinen kirkko perustettiin vuonna 1967.

Montenegrolaisilla on läheiset kulttuuriset ja uskonnolliset suhteet serbeihin. Montenegrolaisista suurin osa on uskonnoiltaan ortodokseja ja noin 15 % muslimeja, jotka asuvat ensisijaisesti Sandzakin alueella.

Muslimit kansallisena slaavilaisena ryhmänä muodostivat entisen Jugoslavian kolmanneksi suurimman etnisen ryhmän. Suurin osa heistä asui Bosnia-Hertsegovinan alueella, Serbian kaakkoisosassa sekä Montenegron pohjoisosassa Sandzakin alueella. Muslimien osuus väestöstä on arvioitu liian pieneksi, sillä suuri osa heistä on määritelty kroaateiksi tai serbeiksi. Muslimiväestö on peruja ottomaanien 400 vuotta kestäneestä islamilaistamisesta. Suhteessa turkkilaisväestöön entisen Jugoslavian alueen muslimiväestö on kuitenkin säilyttänyt paikallisen luonteensa ja erilaisuutensa. Vuosisatojen ajan paikallisen muslimiväestön keskuudessa ilmeni kapinoita hallitsevia ottomaaneja kohtaan: Bosnian muslimien kansallinen identiteetti alkoi kehittyä jo turkkilaisten vallan aikana.

Bosnia-Hertsegovinan muslimiväestön (43,7 %) lisäksi kaksi muuta suurta väestöryhmää olivat ortodoksiset Bosnian serbit (31,3 %) sekä roomalaiskatoliset Bosnian kroaatit (17,2 %), jotka poikkeavat toisistaan niin uskonnoiltaan kuin kulttuuriltaan.

Albaanit muodostivat entisen Jugoslavian suurimman ei-slaavilaisen väestön: heidän osuutensa kattoi noin 8 – 10 % koko Jugoslavian väestöstä. Albaanit ovat historiallisten illyrialaisten jälkeläisiä. Suurin osa albaaneista on muslimeja ja pieni vähemmistö roomalaiskatolisia. Albaanit muodostivat enemmistön Kosovon asukkaista, minkä lisäksi heitä eli vähemmistöinä myös Makedoniassa ja Montenegrossa. Kosovon itsenäinen maakunta perustettiin vuonna 1968, ja albanian kielestä tuli maakunnan toinen virallinen kieli. Serbinationalismin vaikutuksesta johtuen alueen itsenäisyys poistettiin vuonna 1989, mikä johti albaaniväestön ja Serbian hallituksen välien kiristymiseen.

Unkarilaiset muodostivat toisen ei-slaavilaisen väestöryhmän entisessä Jugoslaviassa. Heidän osuutensa koko entisen Jugoslavian väestöstä oli noin 2 – 3 %, ja he asuivat lähinnä Vojvodinan itsenäisessä maakunnassa.

1.3. Historia

Eri slaavilaiset heimot asettuivat Balkanin niemimaalle 500-, 600- ja 700-luvuilla. Balkanin itäosaa asuttivat lähinnä serbit ja makedonialaiset, kun taas länsiosassa asuivat kroaatit ja sloveenit. Itäinen alue kehittyi Bysantin ja läntinen Rooman vaikutuksen alaisena. Itäisen ja läntisen kirkon riidan huipennuttua vuonna 1054 Balkanin alueen heimot jakautuivat vaikutuspiirinsä mukaisesti roomalaiskatolisiksi ja ortodokseiksi. Tämä kehitys vaikutti koko entisen Jugoslavian myöhempään kehitykseen.

Kroatia muodosti itsenäisen valtion 800-luvulla. Vuodesta 1102 vuoteen 1562 Kroatia kuului Unkariin, siitä eteenpäin aina vuoteen 1918 Itävalta-Unkariin. Vuonna 1918 Itävalta-Unkarin myötävaikutuksella Kroatia irtaantui monarkiasta muodostaen itsenäisen valtion yhdessä Serbian ja Montenegron kanssa. Toisessa maailmansodassa akselivaltiot miehittivät Kroatian, ja sodan jälkeen alueesta tuli osa entistä Jugoslaviaa. Vuonna 1991 Kroatia julistautui jälleen itsenäiseksi.

Slaavilaiset heimot asuttivat myös antiikin Makedonian, jossa vain muutama kaupunki säilyi kreikkalaisena. 800-luvulla Makedonia liitettiin ensimmäiseen Bulgarian valtakuntaan, jonka puolestaan kukisti Bysantin valtakunta vuonna 1018. Aina 1300-luvulta vuoteen 1913 Makedonia kuului Osmanien valtakuntaan. Bulgaria, Kreikka ja Serbia ovat aina esittäneet alueellisia vaatimuksia Makedonia suhteen, minkä vuoksi Makedonian slaavien identiteettiä ei ole tunnustettu. Vuonna 1913 alue jaettiin edellä mainittujen valtioiden kesken. Ensimmäisessä maailmansodassa Bulgaria valloitti Makedonian serbialaisen osan. Vuoden 1919 sopimuksella osa Bulgarian Makedoniaa siirrettiin entiselle Jugoslavialle. Toisen maailmansodan jälkeen Makedoniasta tuli yksi entisen Jugoslavian tasavalta. Itsenäiseksi Makedonia julistautui vuonna 1991.

Suurin osa nykyistä Montenegroa liitettiin Serbiaan 1100-luvulla. Turkkiilaisten Kosovon valloituksen (1389) jälkeen ne serbit, jotka eivät halunneet elää islamilaisen vallan alaisuudessa, pakenivat Montenegroon. Turkin vallattua Albanian ja Herzegovinan montenegrolaisten oli pakko perustaa pääkaupunkinsa pieneen Cetinjen vuoristokylään vuonna 1484. Sinne he perustivat piispakunnan ja luostarin. Yli kahden vuosisadan ajan montenegrolaiset taistelivat turkkilaisia ja albaaneja vastaan. Vuodesta 1860 aina vuoteen 1918 Montenegron hallitsijana toimi Nicholas I. Ensimmäisen maailmansodan aikana itävalta-unkarilaisten vetäydyttyä Montenegrosta vuonna 1918, heidän paikkansa ottivat serbit. Vuonna 1922 Montenegro virallisesti liittyi entiseen Jugoslaviaan. Toisessa maailmansodassa vuonna 1941 italialaiset miehittivät osia Montenegrosta. Vuonna 1943 italialaisten miehitystä seurasi saksalaisten miehitys ja vuonna 1944 alueen ottivat valtaansa liittoutuneet. Vuonna 1946 Montenegrosta tuli yksi entisen Jugoslavian tasavalloista. Vuodesta 1992 lähtien Montenegro oli osana entistä Jugoslavian liittovaltiota.

Sloveenit asettuivat nykyiselle alueelleen 500-luvulla. Baijerilaisten vallan alaisina heidät liitettiin noin vuonna 743 frankkien valtakuntaan, jonka hajotessa osiin maa liitettiin Pyhään saksalais-roomalaiseen keisarikuntaan. Tämän myötä aluetta saksalaistettiin, mutta Slovenian roomalaiskatoliset papit vaalivat alueen omaa identiteettiä. 1200-luvulta lähtien Habsburgien valta laajeni Slovenian alueelle. Napoleon otti alueen valtaansa vuonna 1809, mutta menetti sen jälleen Habsburgeille vuonna 1814. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen slovenialaisia alueita liitettiin Italiaan ja Itävaltaan; muu alue liittyi uuteen serbien, kroaattien ja sloveenien kuningaskuntaan. Toisessa maailmansodassa Slovenian jakoivat italialaiset, saksalaiset ja unkarilaiset ennen liittoutuneiden miehitystä. Vuonna 1945 Slovenia liitettiin entiseen Jugoslaviaan, jossa siitä tuli yksi maan tasavalloista. Vuonna 1991 Slovenia julistautui itsenäiseksi.

Bosnian alueelle slaavit asettuivat 500 – 600-lukujen aikana. 900-luvulla Bosnia liitettiin lyhyeksi ajaksi ensin Serbian valtioon ja sitten Kroatiaan. Tämän jälkeen alue liitettiin Unkariin, joka menetti sen vuonna 1167 Bysantin valtakunnalle. Unkari sai alueen takaisin hallintaansa sopimuksella vuonna 1187, joskin valta oli nimellinen, sillä

bosnialaiset valtiat toimivat alueella hallitsijoina. Vuonna 1463 turkkilaiset valtasivat Bosnian, ja siitä muodostuikin turkkilaisille tärkeä asema jatkuvassa sodassa Habsburgeja ja Venetsiaa vastaan. Berliinin kongressi vuosina 1877 – 78 julisti Bosnian Itävalta-Unkarin miehityksen alaiseksi, ja virallisesti se liitettiin kaksoismonarkiaan vuonna 1908. Arkkiherttua Ferdinandin salamurha Sarajevossa vuonna 1914 laukaisi ensimmäisen maailmansodan. Bosnialaisia taisteli sekä itävalta-unkarilaisten että serbialaisten riveissä. Vuonna 1918 Bosnia-Hertsegovina liitettiin serbien, kroaattien ja sloveenien kuningaskuntaan. Toisessa maailmansodassa alue oli saksalaisten ja italialaisten miehittämä. Vuonna 1946 Bosnia-Hertsegovina liitettiin yhdeksi entisen Jugoslavian tasavallaksi. Vuonna 1991 Bosnia-Hertsegovina julistautui itsenäiseksi.

Serbit saapuivat alueelle 600-luvulla. Alue kuului Bysantin valtakuntaan, jonka aikana 800- ja 900-luvuilla alueen hallitsijat käännytettiin ortodokseiksi. Vuonna 1389 turkkilaiset löivät serbit Kosovossa, ja vuonna 1459 Osmanien valtakunta otti alueen hallintaansa. Serbit kapinoivat turkkilaisia vastaan vuosina 1804 – 13 ja 1815 – 17, ja alue saikin autonomisen aseman vuonna 1829. Vuonna 1878 Berliinin kongressi tunnusti Serbian itsenäisyyden. Serbia laajensi alueitaan Balkanin sotien aikana (1912 – 13). Tämä lisäsi jännitteitä Itävalta-Unkarin suhteen, joka vuonna 1908 oli ottanut haltuunsa Bosnia-Hertsegovinan. Kun serbinationalisti murhasi arkkiherttua Ferdinandin Sarajevossa vuonna 1914, Itävalta-Unkari syytti asiasta Serbiaa ja julisti sitä vastaan sodan. Venäjä riensi liittolaisensa avuksi: ensimmäinen maailmansota oli syttynyt. Itävalta-Unkarin kaksoismonarkian hajottua vuonna 1918 serbit, kroaatit ja sloveenit muodostivat kuningaskunnan, jonka nimeksi tuli vuonna 1929 Jugoslavia. Vuonna 1945 entisestä Jugoslaviasta tuli kommunistinen liittovaltio, jonka yksi tasavalta oli Serbia. Serbiaan kuuluivat autonomiset maakunnat Kosovo ja Vojvodina.

Entinen Jugoslavia sai alkunsa, kun serbit, kroaatit ja sloveenit muodostivat kuningaskunnan vuonna 1918. Nimi Jugoslavia (eteläslaavien maa) otettiin käyttöön vuonna 1929. Maata hallitsivat serbit aina toiseen maailmansotaan asti. Kuningaskunta hajosi akselivaltojen miehitettyä sen. Sodan jälkeen kommunistipartisaanit hallitsivat aluetta ja muodostivat siitä liittovaltion vuonna 1945. Maan perustuslaki muotoiltiin vuoden 1936 Neuvostoliiton perustuslain pohjalta. Teollisuus kansallistettiin, ja suoritettiin maareformi, joka rajoitti yksityisomistuksen 45 hehtaariin ja vuodesta 1953 vain 10 – 15 hehtaariin. Jugoslavian kommunistinen liitto oli toisesta maailmansodasta aina vuoteen 1990 asti ainoa laillinen puolue. Liittoa johti Josip Broz Tito kuolemaansa eli vuoteen 1980 asti. Titon riitaannuttua Stalinin kanssa vuonna 1948 entinen Jugoslavia omaksui liberaalimman linjan kommunismin suhteen. Titosta tuli entisen Jugoslavian hallitseva voima, ja vuonna 1953 hänet valittiinkin juuri perustettuun presidentinvirkaan. Tätä virkaa hän hoiti kuolemaansa asti. Ulkomaansuhteissaan entinen Jugoslavia pyrki löytämään tasapainon idän ja lännen välillä. Sisäpoliittisesti entisessä Jugoslaviassa esiintyi alueellista tyytymättömyyttä, erityisesti Kroatiassa, jossa separatistinen liike sai jalansijaa 70-luvulla. Ongelmien ratkaisemiseksi Tito hajautti hallintoa entisestään, ja perustuslakiin tehtiin 20 lisäystä vuonna 1971. Liittovaltion hallituksen tehtäviin jäivät puolustus, ulkomaansuhteet ja laaja taloussuunnittelu- ja kehitys. Muu valta siirtyi tasavalloille ja kunnille. Entistä Jugoslaviaa johdettiin kollektiivisesti ja virkoja kierrätettiin, jotta estettäisiin alueellisten klikkien syntyminen. 1980-luvulla alueelliset ja nationalistiset ongelmat pahenivat. Tyytymättömyyttä lietsoivat vielä pahenevat taloudelliset ongelmat: elintaso laski vuodesta 1980 lähtien ulkomaisen velan seurauksena, ja inflaatio paheni vuosien 1988 ja 1989 aikana 200:sta 700 prosenttiin. Kommunistisen puolueen yhtenäisyys

alkoi horjua vuosien 1988 ja 1990 välillä. Serbialainen puoluejohtaja Slobodan Milosevic ajoi populistista kampanjaa autonomisia Kosovon ja Vojvodinan alueita vastaan taaten näiden yhdistämisen Serbiaan. Tämä johti albanialaisten etnisen ryhmän väkivaltaiseen reagointiin vuosina 1989 – 90 sekä kasvatti liberaalimpien Kroatian ja Slovenian paineita erota liittovaltiosta. Vuoden 1990 aikana entisessä Jugoslaviassa pidettiin monipuoluevaalit. Milosevic valittiin Serbian presidentiksi. Bosnia-Hertsegovinassa kommunistinen puolue hävisi vaalit muslimien, serbien ja kroaattien kansallispuolueille, jotka muodostivat koalitiollahituksen. Makedoniassa monipuoluevaalit johtivat tilanteeseen, jossa millään puolueella ei ollut yksinään tarvittavaa äänenemmistöä. Montenegrossa kommunistit pysyivät vallassa, ja Kroatiassa Franjo Tudjmanin johtama Kroatian demokraattinen liitto voitti vaalit. Vuonna 1991 entisen Jugoslavian hajoamisesta tuli totta, mikä johti sotaan entisen Jugoslavian liittovaltion ja Slovenian välillä.

1.4. Kielet

Entisessä Jugoslaviassa oli kolme virallista kieltä: serbokroatia, makedonia ja sloveeni. Albaniaa ja unkaria käytettiin Kosovossa ja Vojvodinassa. Vähemmistöillä oli oikeus käyttää omaa kieltään paikallishallinnossa ja peruskoulussa.

Serbokroatian kieli otettiin käyttöön entisen Jugoslavian perustamisen myötä. Aiemmin kieliä pidettiin erillisinä. Entisen Jugoslavian hajoamisen jälkeen Kroatian viralliseksi kieleksi tuli kroatia, ja Serbian serbia. Bosnia-Hertsegovinan viralliset kielet ovat bosnia, serbia ja kroatia. Makedoniassa käytetään makedoniaa ja Sloveniassa sloveenia. Vähemmistöjen osalta salliva suhtautuminen vähemmistöjen kieliin on jatkunut muualla paitsi Serbiassa, jossa ongelmia on esiintynyt erityisesti Kosovon albaaniväestöltä vietyjen kielellisten oikeuksien johdosta. Termi serbokroatia on poistunut käytöstä.

Ennen vuotta 1990 entisessä Jugoslaviassa käytettiin sekä kyrillisiä että latinalaisia aakkosia. Vuodesta 1990 lähtien kyrillisiä aakkosia on käytetty Serbiassa, Makedoniassa ja Montenegrossa. Latinalaiset aakkoset puolestaan ovat käytössä Kroatiassa ja Sloveniassa. Bosnia-Hertsegovinassa käytetään edelleenkin molempia.

2. TALOUS JA TUOTANTO

Ennen toista maailmansotaa entinen Jugoslavia oli kehittymätön maatalousyhteiskunta, jossa 75 % väestönsä sai elantonsa maataloudesta. Talouden kasvu oli hidasta, eri alueiden taloudelliset ja sosiaaliset erot suuria, työttömyys korkea ja elintaso alhainen. Kommunistisen hallinnon myötä entinen Jugoslavia teollistui ja nykyaikaistui osittain. Vuoden 1945 jälkeen talous muuttui sekataloudeksi, jossa teollisuudesta ja kaupasta tulivat suurimmat työllistäjät. Ensimmäisinä kommunistisina vuosinaan entinen Jugoslavia panosti entisen Neuvostoliiton mallin mukaisesti raskaaseen teollisuuteen ja liikenteeseen maatalous- ja kulutushyödykkeiden kustannuksella. Erityisesti panostettiin maan takapajuisten eteläisten ja itäisten osien viestintä- ja liikenneinfrastruktuurin kehittämiseen. Tämä kehitys jatkui useita vuosia senkin jälkeen, kun Titon välit Staliniin katkesivat vuonna 1948.

Entisessä Jugoslavian sosialistisessa liittotasavallassa teollisuus työllisti noin neljänneksen työvoimasta. Teollisuutta hallitsivat valtavat valtion omistamat yritykset, jotka usein työllistivät useita tuhansia työntekijöitä. Päätuotteita olivat metallit, kemikaalit, sähkölaitteet, tekstiilit sekä muovit ja nahkatuotteet. Entisen Jugoslavian asetuotanto oli monipuolista ja laajamittaista. Maa tuotti myös raakaöljyä, hiiltä, maakaasua ja vesivoimaa lähinnä omiin tarpeisiinsa. Tuotannon tärkeimmät mineraalit olivat hiili, ligniitti (ruskahiili), kupari, rauta ja bauksiitti.

Maatalouden kollektivisointimalli hylättiin entisessä Jugoslaviassa vuonna 1951, ja vastuu maataloudesta siirtyi yksityisille henkilöille. Tärkeimmät viljelytuotteet olivat maissi, vehnä ja sokerijuurikas. Eräillä alueilla oli merkittävää tupakan, hedelmien ja viinin tuotantoa. Karjankasvatus oli myös laajalle levinnyttä; karjana oli lähinnä sikoja, nautoja ja lampaita.

Entiseen Jugoslaviaan tuontiin lähinnä konetuotteita, puolivalmisteita ja polttoainetta. Viennin tärkeimmät tuotteet olivat koneet, raaka-aineet ja sekalaiset kulutushyödykkeet. Suurin osa viennistä suuntautui kolmansiin maihin, joissa tuotteiden heikko laatu ja vanhanaikaisuus eivät olleet esteenä menekille. Teollisuuden laajenemisen myötä raaka-aineiden osuus viennistä kutistui teollisuustuotteiden kasvettua päävientitartikkeliksi 1980-luvulla.

Entisen Jugoslavian metsäteollisuus koostui sahoista, paperi- ja sellutehtaista sekä huonekalutehtaista, ja se oli sijoittunut metsäisille Bosnian ja Slovenian alueille. Maan rannikolla sekä suurimmilla joilla, mm. Tonavalla, kalastus oli merkittävä elinkeino.

Turismi oli erityisen tärkeä entisen Jugoslavian taloudelle, ja siihen sijoitettiinkin runsaasti pääomaa. Turismi keskittyi Adrianmeren rannikolle Kroatiaan ja Montenegroon.

Entisen Jugoslavian taloutta leimasivat suuret alueelliset erot. Kehittyneimpiä alueita olivat Slovenia, Kroatia ja osat Serbiaa, kun taas Bosnia-Hertsegovina, Montenegro, Makedonia ja Kosovo edustivat toista ääripäätä.

2.1. Naisten asema työmarkkinoilla

Toisen maailmansodan jälkeinen kehitys toi melkoisia muutoksia entisen Jugoslavian yhteiskuntaan kuten myös naisten asemaan työmarkkinoilla. Toisaalta naisten lisääntynyt osallistuminen koulutukseen vähensi heidän osuuttaan työmarkkinoilla, kun taas toisaalta teollisuuden laajentuminen lisäsi naisten kysyntää erityisesti kemian- ja tekstiiliteollisuudessa sekä kaupassa ja palvelusektorilla. Naiset myös halusivat osallistua työelämään saavuttaakseen taloudellisen riippumattomuuden sekä kohentaakseen perheen elintasoa. Alueelliset erot olivat kuitenkin huomattavia, ja edellä kuvattu kehitys koski lähinnä taloudellisesti kehittyneimpiä alueita.

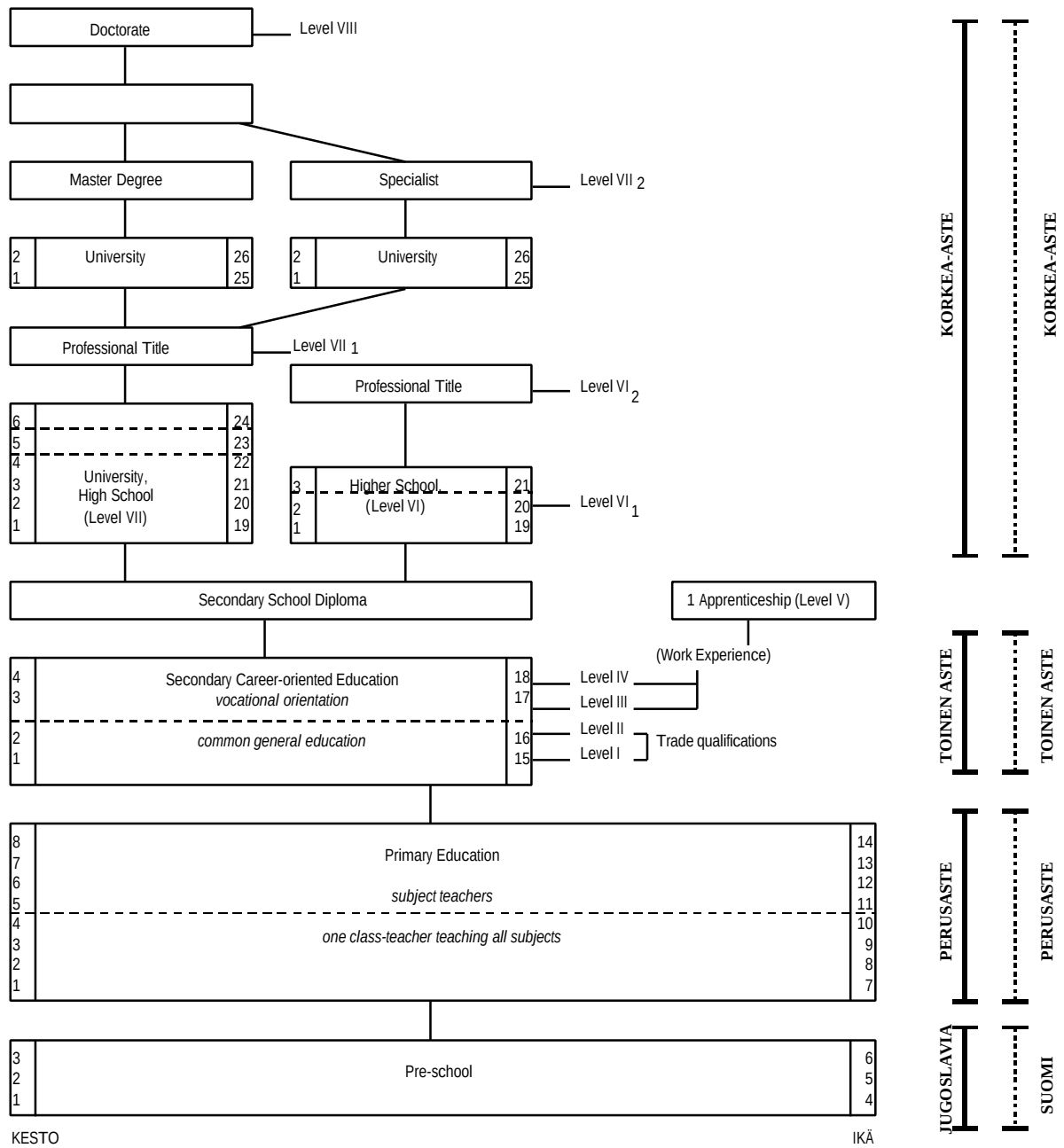
3. KOULUTUKSEN HISTORIA JA KEHITYS

Niin kuin muuallakin Euroopassa, ensimmäiset yritykset kansan lukutaidon kehittämiseksi liittyivät uskontoon. Aluksi lukutaito lisääntyi papiston keskuudessa leviten luostareihin, joista se sitten tavoitti kansan. 1100-luvulta aina 1900-luvulle asti entisen Jugoslavian alueen koulutuksen kehittymiseen vaikutti ensinnäkin se, minkä valtakunnan hallintaan mikäkin alue kuului. Esimerkiksi Itävalta-Unkarin ja turkkilaisen kulttuurin erot näkyivät selvästi koulutuksessa. Toinen merkittävä tekijä oli alueella vallitseva uskonto. Se vaikutti muun muassa siihen, otettiinko alueella käyttöön kyrilliset vai latinalaiset aakkoset. Uskonnollisesti pirstaleisilla alueilla eri uskontokunnat järjestivät omaa opetusta. Entisen Jugoslavian alueen koulutuksen kehittymistä kuvaakin voimakas kunkin alueen kansallisen ja uskonnollisen identiteetin säilyttämisen tarve. Näillä perinteillä oli vuosien ajan merkittävä vaikutus opetusohjelmiin ja -metodeihin. Ensimmäinen perusteellinen koulutusjärjestelmä luotiin Itävalta-Unkarin valtakauden aikana Sloveniaan, Kroatiaan, Vojvodinaan sekä Bosnia-Hertsegovinaan. Ensimmäinen korkea-asteen oppilaitos perustettiin Sloveniaan vuonna 1597, Kroatiaan vuonna 1669 ja Serbiaan vuonna 1808. Näistä muodostuivat myöhemmin yliopistot: University of Zagreb (1874), University of Ljubljana (1919) ja University of Belgrade (1905). Yliopistoissa opiskeltiin oikeustiedettä, teologiaa, filosofiaa, lääketiedettä ja luonnontieteitä. Itävalta-Unkarin valtakauden aikaisella koulutusjärjestelmällä on ollut merkittävä vaikutus koko entisen Jugoslavian koululaitoksen kehittymiselle, vaikka kommunismin aikakaudella opetukseen pyrittiinkin sisällyttämään ideologisia aineksia. Tämän lisäksi kaikki koulut kansallistettiin ja irrotettiin kirkoista, ja perusasteen koulutus tuli kaikille pakolliseksi. Tosin uudistus eteni hitaasti tilojen ja opetushenkilökunnan puutteen vuoksi. Kuitenkin 1970-luvulla jo 90 % oppivelvollisista suoritti kahdeksanvuotisen pakollisen perusasteen. Toisaalta tilastot osoittivat, että vuonna 1987 iso osa aikuisväestöstä, erityisesti naisia oli vielä lukutaidottomia. Sloveniassa lukutaidottomuusprosentti oli ainoastaan 0,9, kun taas Kosovossa vastaava luku oli 26,4. Kommunismin myötä myös maan kolme yliopistoa valjastettiin sosialismin käyttöön ja niiden teologiset tiedekunnat poistettiin. Maahan jäi muutama uskonnollinen oppilaitos, mutta ne eivät kuuluneet virallisen koulutusjärjestelmän piiriin, ja ne keskittyivät kouluttamaan henkilökuntaa seurakuntaansa. Uusia yliopistoja perustettiin seuraavasti: Skopje ja Sarajevo (1949), Belgrade Art University (1957), Novi Sad (1960), Nis (1965), Pristina (1971), Rijeka (1973), Titograd ja Split (1974), Osijek, Maribor ja Banja Luka (1975), Tuzla (1976), Mostar (1977) ja Bitola (1979).

4. ENTISEN JUGOSLAVIAN KOULUTUSJÄRJESTELMÄ 1974 – 1990

4.1. Koulutusjärjestelmä graafisesti kuvattuna

Graphic Presentation of the Education System 1974-1990

KATSO LUKUOHJE ESIPUHEESTA!

Source: National Office of Overseas Skills Recognition (NOOSR), 1992 & Jugoslovenska Svrnost, No. 4, 1990.

4.2. Hallinto

Entisen Jugoslavian koulutuksen hallinto oli varsin monimutkaisesti järjestetty. Kansallinen opetusministeriö lakkautettiin 1970-luvulla, ja sen tehtävät siirrettiin tasavalloille. Hallinnolliset tehtävät luokiteltiin kolmeen osaan: johtoon, ammatilliseen sisältöön sekä rahoitukseen. Nämä tehtävät oli puolestaan hajautettu useille eri tason hallinnollisille elimille ja neuvostoille. Tasavallat olivat keskenään yhteistyössä koulutuksen osalta.

4.3. Esiaste

Entisessä Jugoslaviassa esiaste muodostui lastentarhoista (*jaslice*) ja esikouluista (*obdaniste*). Esikoulu ei ollut pakollinen, joskin eräissä tasavalloissa perusasteen koulutukseen kuului pakollinen vuoden mittainen esiopetus (*mala skola*). Lastentarhoissa lapset olivat alle kolmivuotiaina, ja esikoululaisten ikä oli 3 – 6 vuotta. Etusijalla olivat työssäkäyvien vanhempien sekä yksinhuoltajien lapset. Lukuvuonna 1988 - 89 1 – 6-vuotiaiden osallistuminen esiasteelle vaihteli Kosovon 3 %:sta Slovenian 42 %:iin (Yugoslav Commission for Unesco 1990, 69). Esiasteen toiminta rahoitettiin julkisista varoista. Vanhemmat kustansivat ainoastaan ruokailun yms. menot, mikäli heidän tulotasonsa sen salli.

1960-luvulla esiaste painottui lähinnä lastenhoitoon, mutta 1970-luvulta lähtien painopiste on muuttunut kasvatukselliseen suuntaan pyrittäessä kehittämään lasten liikunnallisuutta, älyllistä toimintaa sekä esteettisiä ominaisuuksia.

Esiasteen opettajia valmistui kaksivuotisen toisen asteen high schoolista (*visa pedagogska skola*), toisen asteen sairaanhoito-oppilaitosten nelivuotisista ohjelmista (*medicinska skola*) ja vammaisten lasten opettajankoulutuslaitoksista.

4.4. Perusaste

Perusasteen koulutus on ollut pakollinen vuodesta 1952 lähtien. 1970-luvulle tultaessa noin 90 % kouluikäisistä lapsista osallistui ja suoritti perusasteen koulutuksen. Opetus oli periaatteessa ilmaista, mutta vanhempien täytyi osallistua oppikirjojen, kouluvälineiden, aterioiden ja koulukuljetusten kustannuksiin.

Perusasteen koulutus oli kahdeksanvuotinen. Lapset aloittivat sen normaalisti 7-vuotiaina ja päättivät koulun 15 vuoden ikäisinä. Kahdeksanvuotinen opetus jakautui kahteen osaan: luokkiin 1 – 4 ja 5 – 8. Ensimmäisen neljän lukuvuoden aikana opetuksesta vastasivat luokanopettajat, ja seuraavien neljän vuoden aikana opetus siirtyi aineenopettajien haltuun.

Lukuvuosi alkoi syyskuussa ja päättyi kesäkuun 1. – 20. päivä. Kesäloma kesti elokuun 20:nteen päivään asti. Talviloman pituus oli kahdesta kolmeen viikkoa, ja loma pidettiin tammi- helmikuun aikana.

Perusasteen arvosteluasteikko oli 1 – 5:

5 = erinomainen
4 = erittäin hyvä
3 = hyvä
2 = tyydyttävä

1 = hylätty

Arvosanan antoivat luokanopettajat. Aineiden arvostelun lisäksi oppilaille annettiin arvosana käytöksestä. Oppilaan täytyi saada kaikista aineista hyväksytty arvosana voidakseen siirtyä seuraavalle luokalle. Jos oppilas sai ehdot (hylätyn arvosanan) yhdestä tai kahdesta aineesta, sai hän osallistua kesäopetukseen ja yrittää suorittaa uusintakokeen elokuun lopussa. Mikäli oppilas sai ehdot kolmesta aineesta, jäi hän automaattisesti luokalle. Perusasteen päästötodistukseen oppilaat saivat myös yleisarvosanan kahdeksannen luokan opinnoistaan. Jos oppilas ei selvinnyt perusasteesta viidenteentoista ikävuoteen mennessä, oli sama oppimäärä mahdollista suorittaa aikuiskoulutuksena.

Opetettavien aineiden runko oli samankaltainen kaikissa tasavalloissa. Sen mukaan perusasteen neljän ensimmäisen vuoden aikana opetettavat aineet olivat äidinkieli, valtakieli (vähemmistöryhmien edustajille), taidekasvatus, musiikki, luonto ja yhteiskunta, matematiikka, työ- ja tuotantokasvatus, liikunta ja terveyskasvatus sekä yhteiskuntatoiminta. Luokilla 5 – 8 opetettavat aineet olivat äidinkieli, valtakieli (vähemmistöryhmien edustajille), vieras kieli, taidekasvatus, musiikki, luonnontieto, yhteiskuntaoppi, historia, maantiede, matematiikka, biologia, fysiikka, kemia, työ- ja tuotantokasvatus, liikunta ja terveyskasvatus sekä yhteiskuntatoiminta. (Jugoslovenska Stvarnost, Yugoslav Survey No. 1, 1985). Uskonnollista opetusta kouluissa ei ollut. Vähemmistöjen edustajille annettiin opetus heidän äidinkielellään, ja se noudatti edellä esitettyä opetusohjelmaa. Normaalin opetuksen lisäksi lahjakkaille ja nopeille oppilaille annettiin lisätehtäviä, heikoimmille tukiopetusta ja ehdot saaneille kesäopetusta uutta koetta varten luokka-asteen läpäisemiseksi.

Perusasteen koulutuksen suorittaneilla oppilailla oli mahdollisuus jatkaa opintojaan toisella asteella. Toinen mahdollisuus oli siirtyä työelämään. Halutessaan pyrkiä alustavat taidot omaavaksi työntekijäksi perusasteen läpäisseet oppilaat saattoivat suorittaa ammatillisen koulutusohjelman, joka antoi tason I tai II ammatillisen pätevyyden.

Luokanopettajat (*ucitelj*) olivat erikoistuneita neljän ensimmäisen vuoden opetukseen. 1970-luvulle asti he saivat toisen asteen nelivuotisen koulutuksen (*uciteljska skola*). Tämän jälkeen heidän koulutuksensa siirtyi opettajankoulutuslaitoksiin (pedagogical academy / *pedagoska akademija* tai *visa pedagogska skola*), jotka olivat korkea-asteen ammatillisia oppilaitoksia. Tutkinnon suorittaminen kesti kaksi vuotta, ja he saivat ammatillisen pätevyyden, jonka taso oli VI/1. Aineenopettajat valmistuivat joko opettajankoulutuslaitoksista (pedagogical academy / *pedagoska akademija* tai *visa pedagogska skola*) tai yliopistoista. Opettajankoulutuslaitoksista valmistuneiden aineenopettajien nimike oli *nastavnik* ja yliopistoista valmistuneiden *profesor*. Työskenneltyään määrätyn ajan opetustehtävissä opettajan täytyi useimmiten suorittaa valtiollinen testi (*strucni ispit*).

4.5. Toinen aste

Vuodesta 1958 vuoteen 1974 entisen Jugoslavian toisen asteen koulutus jakautui perinteisesti yleissivistävään ja ammatilliseen opetukseen. Vuoden 1974 uudistus muutti rakennetta enemmän ammattisuuntautuneeksi. Jokainen ammatillinen pätevyystaso (Level) valmisti opiskelijaa sekä ammattia että jatkokoulutusta varten. Niin tasavallat kuin opiskelijatkin arvostelivat uudistusta ankarasti

erityisesti sen kapea-alaisuuden vuoksi, ja toisen asteen koulutusrakenne palautettiin lopulta ennalleen tasavaltojen itsenäistyttyä.

Toisen asteen koulutuksessa 1958 – 1974 oli kolmenlaisia oppilaitoksia:

1. Yleissivistävät oppilaitokset (gymnasium / gimnazija)

Yleissivistävän opetuksen kesto oli neljä vuotta, ja sen suoritettuaan opiskelijat voivat hakeutua jatkokoulutukseen yliopistoon.

2. Tekniset oppilaitokset (tehnicka skola)

Opintojen kesto oli neljä vuotta, ja opiskelijoista valmistui teknikoita. Opetuksen painopiste oli ammatillisen tiedon teoriassa. Valmistuttuaan opiskelijoilla oli mahdollisuus hakeutua jatkokoulutukseen yliopistoon.

3. Ammattioppilaitokset (strucna skola)

jakautuivat teollisiin oppilaitoksiin (*industrijska skola*) ja oppisopimusoppilaitoksiin (*skola ucenika u privredi*). Oppisopimusoppilaitoksissa opiskelijoille opetettiin ainoastaan teoriaa. Käytännön harjoittelu tapahtui yrityksissä. Ammatillinen koulutus kesti yleensä kolme vuotta, ja opetus painottui niin käytännön harjoitteluun kuin teoriaankin.

Vuoden 1974 koulutus uudistuksessa kaikki toisen asteen kolme erityyppistä oppilaitosta korvattiin yhdellä oppilaitoksella, joka jaettiin kahteen vaiheeseen. Ensimmäinen vaihe kesti kaksi vuotta, ja sen opetusohjelma oli kaikille yhteinen painottuen yleissivistävään opetukseen. Toinen vaihe kesti yleensä myös kaksi vuotta. Se valmisti opiskelijoita tiettyihin ammatteihin sekä jatkokoulutukseen. Tässä vaiheessa koulutusta oli mahdollista saavuttaa ammatillisen pätevyyden tasot III ja IV. Vain näihin tasoihin johtava opetus tunnustettiin virallisesti toisen asteen koulutukseksi. Kolmannen tason (Level III) voidaan sanoa vastaavan edellisen järjestelmän ammattioppilaitosta ja neljännen tason (Level IV) edellisen järjestelmän teknistä oppilaitosta. Tasoja I ja II (Levels I - II) ei tunnustettu toisen asteen koulutukseksi. Näihin ammatillisiin pätevyysiin vaadittiin toisen asteen koulutuksen yhteydessä suoritettavia erityiskursseja tai työharjoittelua. Useimmissa tasavalloissa opiskelijoiden täytyi valita ammattinsa kolmannen vuoden opintojen alussa.

Perusasteen päättäneistä oppilaista suurin osa osallistui toisen asteen koulutukseen. Lukuvuonna 1988 – 89 osallistumisprosentit vaihtelivat Kosovon 75,3 %:sta useimpien tasavaltojen yli 90 %:iin (Yugoslav Commission for Unesco 1990, 69). Koulutus oli ilmaista, joskin opiskelijat vastasivat itse oppikirjojen ja muiden henkilökohtaisten opiskeluvälineiden hankinnasta. Opetuskielinä olivat vuoteen 1991 asti serbokroatia, sloveeni, makedonia ja albania (Kosovossa). Kansallisten vähemmistöjen edustajille järjestettiin opetus heidän omalla kielellään, jos heitä oli tarpeeksi oman ryhmän muodostamiseen. Muussa tapauksessa he osallistuivat normaaliin opetukseen, jonka lisäksi he opiskelivat omaa kieltään vapaaehtoisena aineena.

Lukuvuosi muodostui samoin kuin perusasteella eli se alkoi syyskuussa ja päättyi kesäkuun 1. – 20. päivää. Kesäloma kesti elokuun 20:nteen päivään asti. Talviloman pituus oli kahdesta kolmeen viikkoa, ja loma pidettiin tammi- helmikuun aikana. Työviikkojen määrä vaihteli tasavalloittain 34:stä 40:een viikkoon. Viimeisenä opiskeluvuotena lukuvuosi päättyi kaksi viikkoa normaalia aikaisemmin, jotta opiskelijat saivat valmistautua jatko-opintoihin.

Toisen asteen koulutuksessa arvosteluasteikko oli 1 – 5:

5 = erinomainen

4 = erittäin hyvä

2 = tyydyttävä

3 = hyvä
hylätty

1 =

Aineiden arvostelun lisäksi oppilaille annettiin arvosana käytöksestä. Käytösarvosana ei vaikuttanut todistuksen keskiarvoon. Opiskelijan täytyi saada kaikista aineista hyväksytty arvosana voidakseen siirtyä seuraavalle luokalle. Jos oppilas sai hylätyn arvosanan yhdestä tai kahdesta aineesta, hänen täytyi suorittaa ja läpäistä uusintakoe saadakseen jatkaa opintojaan seuraavalle luokalle. Mikäli opiskelija sai hylätyn arvosanan kolmesta aineesta, täytyi hänen suorittaa sama luokka uudestaan.

Pääsyaatimuksena toisen asteen koulutukseen oli perusasteen suorittaminen. Eräissä tasavalloissa hyväksyttiin pääsykokeen kautta myös poikkeustapauksia suorittamaan toisen asteen ensimmäistä vaihetta. Muutamissa tasavalloissa oli myös yläikäraja toisen asteen koulutuksen aloitukselle: Bosnia-Hertsegovinassa ja Montenegrossa 18 ja Makedoniassa sekä Serbiassa 17. Pääsyaatimuksena toisen asteen koulutuksen toiseen vaiheeseen oli ensimmäisen vaiheen suorittaminen. Mahdollisuuksien puitteissa kaikki pääsyaatimukset täyttivät hyväksyttiin suorittamaan toista vaihetta. Mikäli se ei ollut mahdollista, opiskelijat karsittiin pääsykokeilla. Opiskelijat aloittivat toisen asteen opintonsa yleensä 15 vuoden ja päättivät ne 18 – 19 -vuoden iässä.

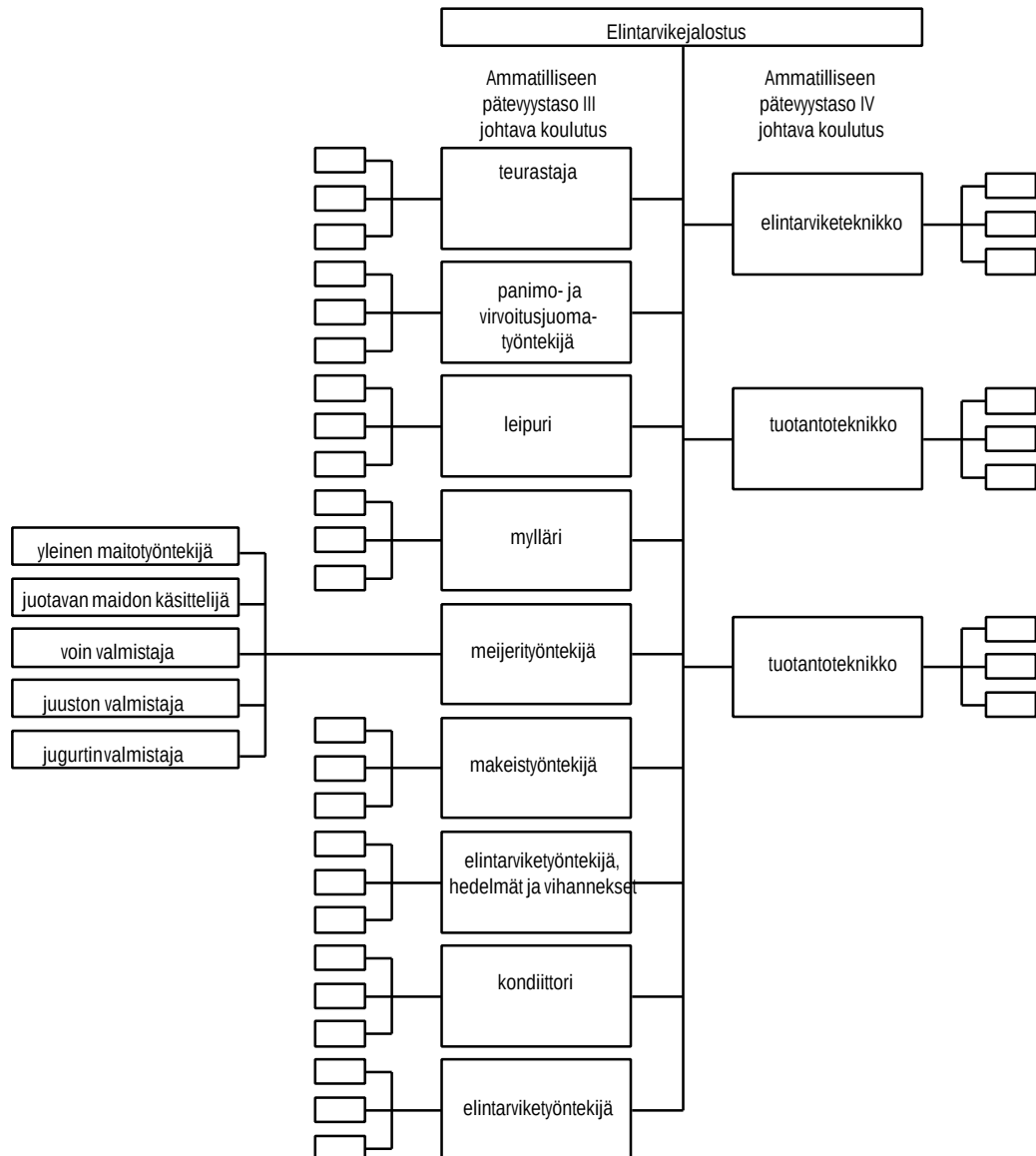
Opetusohjelman pääsisältö suunniteltiin tasavaltatasolla, jonka jälkeen oppilaitokset sovelsivat sitä käytännön tasolla. Yleensä toisen asteen opetus muodostui seuraavasti: yleissivistävät aineet, yleiset ammatilliset aineet, ammatilliset erikoisaineet, valinnaiset kurssit, käytännön harjoittelu ja muut opiskelumuodot. Yleissivistävät aineet olivat pakollisia kaikilla ammatillisilla linjoilla. Ne kuitenkin saattoivat vaihdella hieman tasavalloittain. Esimerkiksi vuonna 1985 Serbiassa neljännen tason (Level IV) ammatilliseen pätevyyyteen johtavassa koulutuksessa opetettavat yleissivistävät aineet olivat kieli ja kirjallisuus, vieras kieli, yhteiskuntaoppi, sosialistinen itsehallinto (social self-management) ja nyky-yhteiskunta, marxismin filosofiset premissit, musiikki, taide, liikunta, puolustus ja suojele, historia, matematiikka, fysiikka, maantiede, biologia sekä tekniikan ja tuotannon periaatteet.

Vuoden 1974 koulutusuudistuksessa ammatilliset alat, ammattiluokitus ja siten myös tiettyyn ammattiin tähtäävä koulutus määriteltiin liian kapea-alaisiksi. Hyvinkin lähellä toisiaan oleviin ammatteihin oli oma koulutusohjelma. Vuoden 1980 jälkeen ammattiluokitusta yksinkertaistettiin. Ammatilliset alat, ammattiluokitukset ja niihin johtava koulutus poikkesivat toisistaan eri tasavalloissa, joten ne estivät tai hankaloittivat opiskelijoiden siirtymistä oppilaitoksesta toiseen maan sisällä. Vuoden 1980 jälkeen Serbiassa vähennettiin ammatilliset alat 36:sta 23:een ja ammattiluokitukset 600:sta 200:aan.

Serbian ammatilliset alat olivat seuraavat:

1. Konetekniikka,
voimantuotanto ja
laivanrakennus
2. Sähkötekniikka ja
voimansiirto
3. Rakennustekniikka, geodesia
ja rakennusmateriaalituotanto
4. Geologia ja kaivosteollisuus
5. Maatalous ja eläinlääketiede
6. Liikennetekniikka
7. Metsätalous
8. Elintarvikejalostus
9. Taloushallinto ja kauppa
10. Ravintola-ala ja turismi
11. Oikeustiede (sihteerityö ja
kansalaispuolustus)
12. Tekstiiliala
13. Nahkateollisuus
14. Lääketiede
15. Kemia, kumi, palotorjunta,
paloturvalliset materiaalit, lasi
ja keramiikka
16. Painotuotanto
17. Metallurgia
18. Kulttuuri ja kieli
19. Luonnontieteet ja
matematiikka
20. Hydrometeorologia
21. Taiteet (maalaus, musiikki,
baletti, elokuva ja teatteri)
22. Tietty palvelualat
(kauneudenhoito ja
kampaamotyö)
23. Kasvatus

Esimerkki elintarvikejalostuksen alasta, koulutuksesta ja ammateista

Lähde: Vrt. PIER 1990, 12 ja Jugoslovenska Stvarnost: Yugoslav Survey No. 3, 1986

Jokaiseen ammatilliseen alaan kuului siis lukuisia yksilöityjä ammatteja, joihin johti erityinen koulutus. Ammattialan ammattikohtaiset koulutusohjelmat poikkesivat useimmiten toisistaan ainoastaan ammatillisten erikoisaineiden ja käytännön harjoittelun osalta. Eroja koulutusohjelmissä oli myös ammatillisten pätevyystasojen (Levels) suhteen. III ammatilliseen pätevyystasoon johtava koulutus kesti kolme vuotta, ja opetettavien aineiden osuus jakaantui seuraavasti: yleissivistävät aineet 30 %, yleiset ammatilliset aineet 9 – 10 %, ammatilliset erikoisaineet 17 – 39 % ja käytännön harjoittelu 22 – 44 %. IV ammatilliseen pätevyystasoon johtava koulutus kesti neljä vuotta, ja siinä opetettavien aineiden osuus jakaantui seuraavasti: yleissivistävät aineet

35 %, yleiset ammatilliset aineet 15 % ja ammatilliset erikoisaineet (sis. työharjoittelun koulussa) 50 %.

Teoreettista opetusta oli kuusi tuntia päivittäin. Kun ohjelmaan kuului työharjoittelu, oli päivittäinen työaika seitsemän tuntia ja työharjoittelun aikana päivä piteni vielä tunnilla. Viikoittainen tuntimäärä vaihteli siis 30:stä 40:een tuntiin.

Tähdätessään III tai IV ammatillisen pätevyystasoon, oli opiskelijan suoritettava opintojen päätteeksi valtakunnallinen loppukoe (*Završni ispit* tai *Matura*). Koe oli kaksiosainen sisältäen projektityön ja teoreettisten aineiden suullisen tai kirjallisen kokeen. Tämän läpäistyään opiskelijalle myönnettiin toisen asteen päästötodistus (*Svjedocanstvo o položenom završnom ispitu* tai *diploma*).

Toisen asteen ensimmäisen vaiheen suorittaneilla oli oikeus jatkaa opintojaan toiseen vaiheeseen.

Toisen asteen koulutuksen III ammatillisen pätevyystason suorittaneilla oli mahdollisuus

- jatkaa toisen asteen opintojaan suorittaakseen IV ammatillisen pätevyystason tai
- osallistua vuoden mittaiseen koulutusohjelmaan V ammatillisen pätevyystason (high skilled worker, *visoko-kvalificirani radnik*) suorittamiseksi kahden tai kolmen vuoden työkokemuksen jälkeen tai
- tietyin ehdoin hakeutua korkea-asteen koulutukseen.

Toisen asteen koulutuksen IV ammatillisen pätevyystason suorittaneilla oli mahdollisuus

- hakeutua korkea-asteen kaksi- tai kolmivuotista koulutusta järjestäviin oppilaitoksiin (higher schools, *visa skole*) tai
- hakeutua yliopistoon tai
- osallistua vuoden mittaiseen koulutusohjelmaan V ammatillisen pätevyystason (high skilled worker, *visoko-kvalificirani radnik*) suorittamiseksi yhden tai kahden vuoden työkokemuksen jälkeen.

I-IV ammatillisen pätevyystason saavutettuaan opiskelija sai siis hakeutua jatkokoulutukseen tai töihin. I tai II tason suorittaneet saivat hakea alustavat taidot edellyttäviä töitä esimerkiksi pätevien työntekijöiden avustajiksi. III tai IV tason suorittaneilla katsottiin olevan toisen asteen koulutus, ja he olivat oikeutettuja hakemaan alansa ammattitöitä.

Yleisesti ottaen toisen asteen opettajilta vaadittiin yliopistotason tutkinto. Ne joiden tutkintoon ei sisällynyt opettajankoulutusta, suorittivat alan kursseja työn ohella. Käytännön aineiden opettajat olivat yleensä V pätevyystason saavuttaneita ammattilaisia, jotka olivat lisäksi opiskelleet opetustekniikkaa ja psykologiaa sekä läpäisseet opettajien ammattitestin. Osa käytännön aineiden opettajista oli suorittanut ammatillisen tason opettajankoulutuksen. Opettajien työviikkoon oli varattu tietty määrä aikaa täydennyskoulutusta varten. Viikoittaisen opiskelun lisäksi heidän oli tietyin määräajoin suoritettava täydennyskoulutuskursseja.

4.6. Korkea-aste

Korkea-asteen koulutus vastasi entisessä Jugoslaviassa VI – VIII ammatillista pätevyystasoa. Korkea-asteen koulutusta annettiin yliopistoissa tai vastaavissa oppilaitoksissa sekä 2 – 3 -vuotista koulutusta antavissa oppilaitoksissa (higher schools, *visa skola*).

Korkea-asteen tutkinnot

Oppilaitos	Ammattinimike tai tutkinto	Opintojen kesto vuosina	Ammatillinen pätevyystaso
Higher school tai vastaava	higher + ammatti esim. higher nurse, higher technician jne.	2 – 3	VI
Tiedekunnat, (taide- ja sotilasakatemit, colleget)	yliopistotutkintojen ammattinimike ilman graduate-etuliitettä esim. lawyer, engineer tai economist	2	VI
Tiedekunnat, taide- ja sotilasakatemit, colleget	graduate-etuliite + yliopistotutkintojen ammattinimike esim. graduate lawyer, graduate economist jne.	4	VII/1
Tiedekunnat, taideakatemit, colleget ja tutkimuslaitokset	Specialist Diploma	4 + 1 – 1,5	VII/2
Tiedekunnat, taideakatemit, colleget ja tutkimuslaitokset	M.A., <i>Magistar</i> tai M.Sc.	4 + 2	VII/2
Tiedekunnat, taideakatemit, colleget ja tutkimuslaitokset	Tohtorin tutkinto Ph.D.	ei määritelty	VIII

Yliopistotason koulutusta antoivat tiedekunnat, taideakatemit, sotilasakatemit, colleget (*visoka skola*) sekä tutkimuskeskukset (jatkotutkinnot). Tiedekunnissa suoritettavat opinnot kestivät 4 – 6 vuotta ja ne johtivat VII/1 ammatilliseen pätevyystasoon. Useimmat tiedekunnat tarjosivat myös kaksivuotisia jatko-opintoja, jotka johtivat VII/2 ammatilliseen pätevyystasoon sekä tohtorintutkinto-opintoja, joiden ammatillinen pätevyystaso oli VIII. Sen sijaan harvat tiedekunnat järjestivät kaksivuotista VI ammatillisen pätevyystason koulutusta. Taideakatemioiden, sotilasakatemioiden sekä collegeiden (*visoka skola*) koulutus kesti neljä vuotta ja johti VII/1 ammatilliseen pätevyystasoon, joskin eräät näistä tarjosivat myös VII/2 ja VII tasoon johtavaa opetusta.

Korkea-asteen 2 – 3 –vuotisia opintoja tarjoavissa oppilaitoksissa suoritettavat tutkinnot vastasivat ammatillista pätevyystasoa VII/1 tai harvoin VII/2. Yleensä opintojen kesto näissä oppilaitoksissa oli kaksi vuotta.

Tyypillisimmät alan oppilaitokset olivat:

- Pedagogical academy, *Pedagoska akademija* (pedagogia)
- Economic-commercial higher school, *Visa Ekonomsko Komercijalna skola* (talous ja kauppa)
- Higher agricultural school, *Visa Poljoprivredna skola* (maatalous)
- Higher medical school, *Visa Medicinska skola* (lääketiede)
- Higher school of social welfare, *Visa Socijalna skola* (sosiaaliala)
- Higher school for organisation of work, *Visa skola za Organizaciju Rada* (työnorganisointi) ja
- Higher school for protection on work, *Visa skola za Zastitu na Radu* (työsuojelu)

Vuonna 1989 entisessä Jugoslaviassa oli 19 yliopistoa. Suurimmat ja arvostetuimmat niistä olivat Belgradin (43 000 opiskelijaa) ja Zagrebin (36 000 opiskelijaa) yliopistot (vrt. Federal Statistical Department 1990). Vaikka korkea-asteen oppilaitokset toimivat melko pienellä budjetilla, voidaan niiden tasoa pitää melko korkeana. Maailmanlaajuisesti merkittäviä tuloksia saavutettiin erityisesti maa- ja vesirakennustekniikassa, kone- ja sähkötekniikassa, lääketieteessä sekä maataloudessa. Useat alan asiantuntijat muuttivatkin entisestä Jugoslaviasta ulkomaille paremman urakehityksen vuoksi. Vuosina 1965 – 1990 arvioitiin 50 000 yliopistotutkinnon suorittaneen jättäneen entisen Jugoslavian. Aivovuotoa voidaan pitää merkittävänä.

Entisen Jugoslavian yliopistot

Nimi	Tasavalta/ maakunta	Perustamisvuosi
University of Belgrade	Serbia	1905
University of Arts in Belgrade	Serbia	1957
University of Novi Sad	Serbia / Vojvodina	1960
University of Nis	Serbia	1965
University of Pristina	Serbia / Kosovo	1970
University of Kragujevac	Serbia	1976
University of Zagreb	Kroatia	1874
University of Rijeka	Kroatia	1973
University of Split	Kroatia	1974
University of Osijek	Kroatia	1975
University of Ljubljana	Slovenia	1919
University of Maribor	Slovenia	1975
University of Sarajevo	Bosnia-Hertsegovina	1949
University of Banja Luka	Bosnia-Hertsegovina	1976
University of Tuzla	Bosnia-Hertsegovina	1976
University of Mostar	Bosnia-Hertsegovina	1976
University of Skopje	Makedonia	1949
University of Bitola	Makedonia	1979
University of Titograd	Montenegro	1974

Lähde: Federal Statistical Department 1990.

Entisen Jugoslavian yliopistojen yleisin tiedekuntajako oli seuraava: luonnontieteiden ja matematiikan tiedekunta; teknisten tieteiden tiedekunta; lääketieteen, stomatologian (suutautiopin) ja farmasian tiedekunta; bioteknisten tieteiden tiedekunta (maatalous, metsätalous ja eläinlääketiede); yhteiskuntatieteiden tiedekunta ja humanistinen tiedekunta.

Entisessä Jugoslaviassa oli 19 taidealan opetusta antavaa tiedekuntaa ja akatemiaa. Yleensä ne sijaitsivat tasavaltojen ja itsenäisten maakuntien pääkaupungeissa.

Entisen Jugoslavian arvostetuimmat taideopetusta antaneet tiedekunnat ja akatemit

Nimi	Tasavalta / maakunta	Perustamisvuosi
Fine Arts Academy, Zagreb	Kroatia	1907
Faculty of Fine Arts, Belgrade	Serbia	1937
Fine Arts Academy, Ljubljana	Slovenia	1945
Faculty of Applied Art, Belgrade	Serbia	1948
Music Academy, Zagreb	Kroatia	1916
Faculty of Music, Belgrade	Serbia	1937
Music Academy, Ljubljana	Slovenia	1939
Music Academy, Sarajevo	Bosnia-Hertsegovina	1955
Academy of Theatre, Radio, Motion Picture, and Television, Ljubljana	Slovenia	1945
Faculty of Dramatic Arts, Belgrade	Serbia	1949

Lähde: Privredni pregled, Yugoslav Survey No.4, 1985.

Akateeminen lukuvuosi jakautui kahteen lukukauteen. Talvilukukausi kesti lokakuusta joulukuuhun/tammikuuhun ja kesälukukausi helmikuusta toukokuuhun. Tentit järjestettiin yleensä kesäkuussa ja syyskuussa.

Kroatiassa ja Sloveniassa käytettiin arvosteluasteikkoa 1 – 5 arvosanan 5 ollessa ylin mahdollinen. Serbiassa, Bosnia-Hertsegovinassa, Montenegrossa ja Makedoniassa arvosteluasteikko oli 5 – 10:

10 =	erinomainen	7 =	tyydyttävä
9 =	erittäin hyvä	6 =	välttävä
8 =	hyvä	5 =	hylätty

Vuoteen 1991 asti korkea-asteen opetuskielet olivat serbokroatia, makedonia ja sloveeni riippuen oppilaitoksen sijainnista. Pristinan yliopistossa (University of Pristina) opetuskieli oli albania ja Novi Sadin yliopistossa (University of Novi Sad) unkari.

Korkea-asteen opintoja sai suorittaa päätoimisesti tai osa-aikaisesti. Osa-aikaopiskelijoista suurin osa oli työelämässä. Lukuvuonna 1988 – 89 toisen asteen suorittaneista opiskelijoista 30 % jatkoi opintojaan korkea-asteella. Vuosien 1971 – 1981 aikana korkea-asteen perustutkinnon suorittaneista puolestaan 2,6 % suoritti jatkotutkinnon. 1970-luvulla yhteiskuntatieteelliset opinnot saavuttivat suuren suosion. 1980-luvulla puolestaan tekniset alat kasvattivat suosiotaan opiskelijoiden keskuudessa.

Korkea-asteen opetus entisessä Jugoslaviassa oli ilmaista päätoimisesti opiskeleville korkea-asteen perustutkintoa suorittaville opiskelijoille. Osa-aikaopiskelijoilta samoin kuin jatko-opiskelijoiltakin veloitettiin lukukausimaksu. Opiskelijat kustansivat itse kurssikirjansa sekä muun tarvittavan opiskelumateriaalin.

Pohjakoulutuksena korkea-asteelle vaadittiin toisen asteen IV ammatillisen pätevyystason suorittamista. III ammatillisen pätevyystason tai sitä alemman tason suorittaneita hyväksyttiin ylimääräisen pääsykokeen kautta osallistumaan varsinaiseen pääsykokeeseen. VI ammatillisen pätevyystaso suorittaneilta vaadittiin erillisen pääsykokeen suorittamista. Jos he kuitenkin olivat suorittaneet tiedekunnan oman kaksivuotisen ohjelman, saivat he jatkaa opintojaan ilman pääsykoetta. Nelivuotisen korkea-asteen koulutuksen suorittaneet (Level VII/1) saivat hakeutua alansa kaksivuotisiin jatko-opintoihin. Pääsyvaatimukset muodostuivat yleensä opintomenestyksestä sekä työkokemuksesta. Jatkotutkinnon suorittaneilla puolestaan oli oikeus hakea suorittamaan tohtorintutkintoa. Korkea-asteen oppilaitokset päättivät itse pääsyvaatimuskriteerinsä. Yleensä ne muodostuivat toisen asteen koulutuksen tuloksista sekä pääsykokeessa saavutetuista pisteistä. Uusien opiskelijakiintiöiden määrästä sovittiin tasavaltojen koulutushallinnon kanssa. Niissä otettiin huomioon työmarkkinoiden tarpeet sekä oppilaitoksen kapasiteetti.

Yleensä opiskelijat aloittivat korkea-asteen opintonsa suoraan toisen asteen opintojen jälkeen 19 vuoden iässä. Teoriassa he päättivät siis perustutkinto-opintonsa 23 – 25 – vuotiaina. Opintojen todellinen kesto oli usein kuitenkin pitempi, joten useat opiskelijat päättivät opintonsa vasta 24 – 28 –vuotiaina. Osa-aikaisilla opiskelijoilla tilanne tietenkin oli erilainen. Myös jatkotutkinto-opiskelijoilla opintojen todellinen kesto oli niiden teoreettista kestoja huomattavasti pitempi. Vain noin 9 % jatko-opiskelijoista suoritti tutkintonsa suositellussa määräjassa.

Opetusohjelmansa korkea-asteen oppilaitokset laativat itse. Kurssit kestivät yhden tai kaksi lukukautta, ja opetuksen päätteeksi järjestettiin kirjallinen tai suullinen tentti. Tentit järjestettiin yleensä kesäkuussa ja syyskuussa. Tarvittaessa opiskelija suoritti saman vuosikurssin uudestaan, joskin opintojen suorittamiselle oli erilaisia aikarajoituksia. Ensimmäisen tai jopa kahden ensimmäisen lukuvuoden ajan opinnot muodostuivat johdanto- ja yleisistä ammatillisista kursseista sekä tenteistä. Seuraavien kahden tai kolmen lukuvuoden opinnot koostuivat valitun aineen opinnoista. Opiskelijoiden kurssivalikoima rajoittui oman tiedekunnan tarjontaan. Opintoihin kuului normaalisti työharjoittelu. Sen keston vaikutti opiskeluala sekä tasavallan käytäntö. Yleensä se suoritettiin 1 – 4 viikon mittaisena kesäharjoitteluna toisen tai kolmannen opiskeluvuoden jälkeen tai useissa jaksoissa normaaliopiskelun ohella omassa oppilaitoksessa. Opintoihin kuului myös ammattiin liittyviä ekskursioita, projekteja ja seminaareja. Eräillä aloilla tutkinnon suorittamisen lisäksi ammattitutkintoon vaadittiin auskultointi ja/tai ylimääräinen koe. Näitä ammatteja olivat muun muassa lääkärit ja hammaslääkärit, suunnittelutehtävissä toimivat insinöörit sekä juristit.

Opinnot suoritettuaan, kaikki tentit läpäistyään ja osalla opiskelualoista päättötyötä tai oppinnäytettä (*Diplomski rad*) puolustettuaan opiskelijalle myönnettiin virallinen tutkintotodistus (*Diploma*). Nelivuotisen yliopistokoulutuksen suorittaneiden ammatillinen pätevyystaso oli VII/1, he saivat lisätä ammattinimikkeensä eteen termin ”graduate”, esimerkiksi ”graduate engineer” tai ”graduate lawyer”. Korkea-asteen

kaksivuotista opetusta antavista oppilaitoksista valmistuneiden ammatillinen taso oli VI ja heille myönnettiin alansa ammattinimike, esimerkiksi "higher nurse". Tiedekuntien kaksivuotisen koulutusohjelman suorittaneet saivat ammattinimikkeen ilman "graduate" termiä.

Nelivuotisen korkea-asteen koulutuksen suorittaneet (Level VII/1) saivat hakeutua alansa kaksivuotisiin jatko-opintoihin. Pääsyvaatimukset muodostuivat yleensä opintomenestyksestä sekä työkokemuksesta. Usein jatko-opinnot oli järjestetty osa-aikaopiskeluna ja ne johtivat VII/2 ammatilliseen pätevyystasoon. Tutkintonimikkeet olivat "Master of science" tai "specialist". Kaksi- tai kolmivuotisen korkea-asteen koulutuksen suorittaneilla oli mahdollisuus alansa täydennyskoulutukseen saavuttaakseen VI/2 ammatillisen pätevyyden tason tai jatkaa alansa opintoja omassa oppilaitoksessaan erityisehdoin. Useimmat korkea-asteen tutkinnon suorittaneet siirtyivät kuitenkin opintojensa päätyttyä työelämään, ja he saivat pyrkiä ammatillista pätevyystasoaan vastaaviin tehtäviin.

Korkea-asteen ensimmäisen jatkotutkinnon suorittavien opinnot johtivat puolestaan joko Master's-tutkintoon tai Specialist Diploma -tutkintoon. Jatko-opinnot muodostuivat luennoista, harjoituksista, seminaarityöskentelystä ja konsultoinneista. Opiskelijan täytyi suorittaa tietty määrä pakollisia ja valinnaisia kursseja. Master's-tutkintoon johtavien opintojen tarkoitus oli valmistaa opiskelijaa tieteelliseen työskentelyyn sekä tiedekuntatason opetustehtäviin. "Specialist"-tutkintoon tähtäävien opintojen tarkoituksena oli opiskelijan erikoistuminen tieteenalan käytännön tehtäviin. Master's-tutkintoon johtavat opinnot kestivät teoriassa kaksi vuotta. Kaikki kurssit läpäistyään sekä opinnäytettä (*Magistarski rad*) puolustettuaan opiskelijalle myönnettiin alansa Master's-tutkinto (M.A./*Magistar*/M.Sc.). Specialist Diplomaan johtavat opinnot kestivät vuoden tai puolitoista vuotta. Läpäistyään kaikki tentit sekä lopputentin tai eräissä tapauksissa opinnäytettään puolustettuaan opiskelijalle myönnettiin alansa Specialist Diploma -tutkinto. Kaikki edellä mainitut tutkinnot vastasivat VII/2 ammatillista pätevyystasoa.

Korkein akateeminen tutkinto oli tohtorintutkinto, joka vastasi VIII ammatillista pätevyystasoa. Tohtorintutkinto-opinnot muodostuivat itsenäisestä tutkimustyöstä ja väitöskirjan valmistelusta. Väitöskirjaa piti puolustaa tiedekunnan opetushenkilökunnasta ja tutkijoista muodostuvan raadin edessä. Tohtorintutkinnon suorittaneet työskentelivät yleensä korkea-asteen oppilaitoksissa tai itsenäisissä tieteellistä tutkimusta harjoittavissa järjestöissä.

Korkea-asteen opetushenkilökunta muodostui tohtorintutkinnon suorittaneista professoreista, apulaisprofessoreista, yliassistentteista (*docent*) sekä vähintään Master's-tason tutkinnon suorittaneista lehtoreista (kieltenopettajat humanistisissa tiedekunnissa), tutkimusavustajista ja assistenteista.

4.7. Muu koulutus

Aikuisille suunnattu koulutus

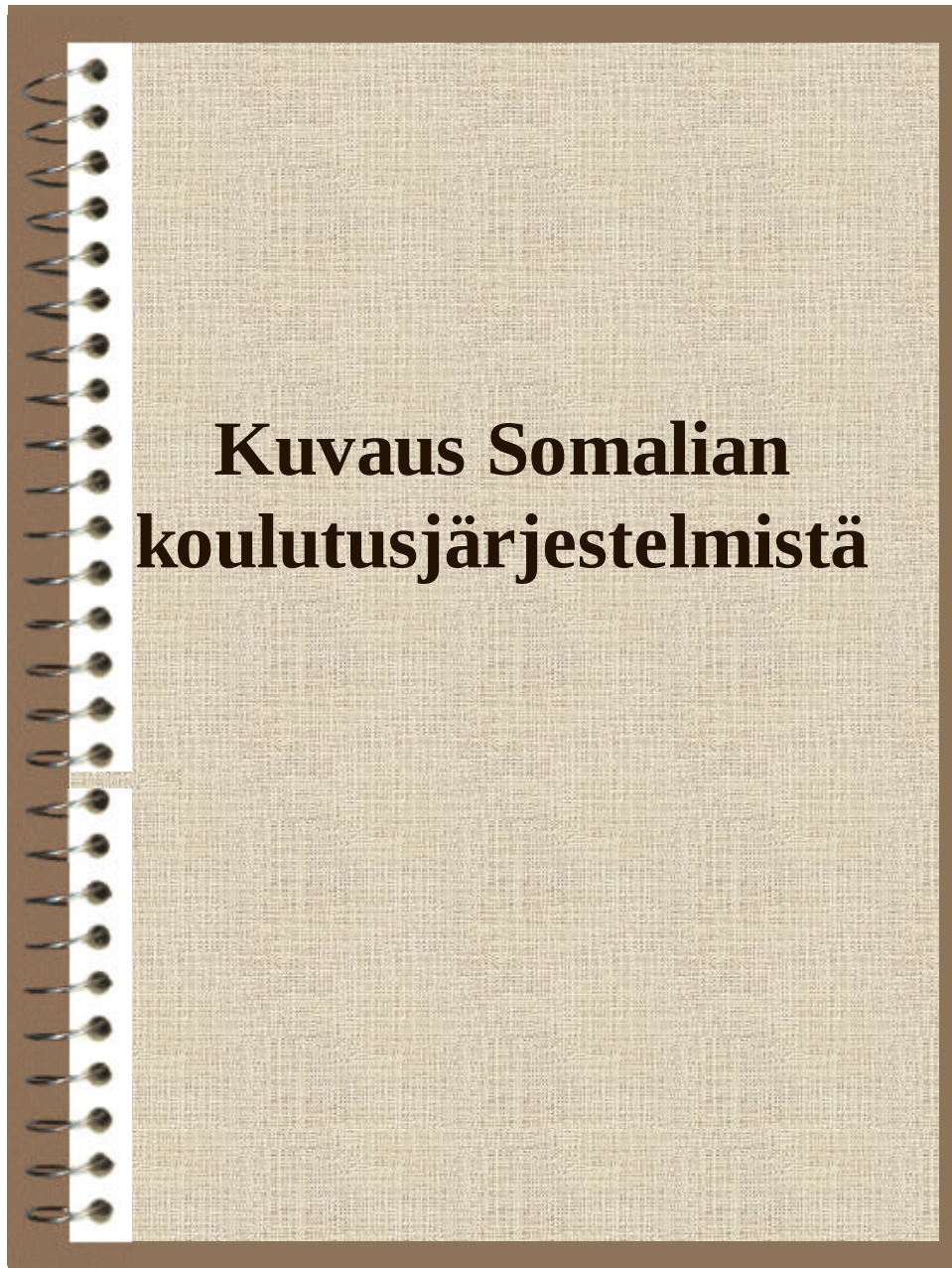
Aikuiskoulutus oli tärkeä osa edesmenneen Jugoslavian koulutusjärjestelmässä. Aikuisille kehitettiin monia erityyppisiä opiskelumahdollisuuksia erilaisissa oppilaitoksissa. Heillä oli mahdollisuus suorittaa aikuisille suunniteltuja perus- ja toisen

asteen opintoja joko päivä- tai iltaopintoina. Perusasteen koulutuksen kesto oli vain puolet normaalista perusasteen opinnoista. Aikuiset voivat osallistua myös työjärjestöjen ja yhteiskunnallisten ja kulttuurijärjestöjen tai "kansalaisten ja työläisten yliopistoiden" toisen asteen opintoja vastaaville kursseille. Myös osallistuminen korkea-asteen opetukseen oli mahdollista useimmiten osa-aikaisena opiskelijana.

4. SANASTOA

<i>Jaslice</i>	Esiasteen ensimmäinen vaihe, lapsille aina kolmanteen ikävuoteen asti, vrt. lastentarha
<i>Obdaniste</i>	Esiasteen toinen vaihe, yli kolmivuotiaille lapsille, vrt. esikoulu
<i>Mala skola</i>	Esiopetus, esikoulu
<i>Gimnazija</i>	Vuosien 1958 – 1974 aikainen toisen asteen yleissivistävä oppilaitos, jonka kesto oli neljä vuotta
<i>Tehnicka skola</i>	Vuosien 1958 - 1974 aikainen toisen asteen tekninen oppilaitos, jonka kesto oli neljä vuotta
<i>Strucna skola</i>	Vuosien 1958 - 1974 aikainen toisen asteen ammatillinen oppilaitos, joka jakautui teollisiin oppilaitoksiin (<i>industrijska skola</i>) ja oppisopimusoppilaitoksiin (<i>skola učenika u privredi</i>); koulutuksen kesto yleensä kolme vuotta
<i>Industrijska skola</i>	Vuosien 1958 – 1974 aikainen toisen asteen ammatillinen oppilaitos, teollinen oppilaitos, jossa koulutus kesti yleensä kolme vuotta ja opetus painottui niin käytännön harjoitteluun kuin teoriaankin; koulutuksen kesto yleensä kolme vuotta
<i>Skola učenika u privredi</i>	Vuosien 1958 – 1974 aikainen toisen asteen ammatillinen oppilaitos, oppisopimuskoulutusoppilaitos, jossa opiskelijoille opetettiin ainoastaan teoriaa. Käytännön harjoittelu tapahtui yrityksissä; koulutuksen kesto yleensä kolme vuotta
<i>Zavrsni ispit tai Matura</i>	Toisen asteen koulutuksen valtakunnallinen loppukoe, jonka läpäistyään opiskelijalle myönnettiin toisen asteen päästötodistus (<i>Svjedocanstvo o položenom zavrsnom ispitu tai diploma</i>)
<i>Svjedocanstvo o položenom Zavrsnom ispitu tai Diploma</i>	Toisen asteen koulutuksen valtakunnallisen loppukokeen läpäistyään opiskelijalle myönnettävä toisen asteen päästötodistus
<i>Visa skole</i>	Sananmukaisesti käännettynä "korkeampi koulu" (higher school). Korkea-asteen kaksi- tai kolmivuotista koulutusta järjestävä oppilaitos
<i>Visoka skola</i>	Sananmukaisesti käännettynä "korkeakoulu" (high school). Korkea-asteen opetusta antava oppilaitos, college
<i>Diplomski rad</i>	Korkea-asteen perustutkintoa varten tehtävä opinnäyte tai lopputyö, joka oli käytössä useimmissa teknisissä tiedekunnissa
<i>Fakultet</i>	Neljä vuotta kestävä yliopistokoulutus
<i>Magistarski rad</i>	Ensimmäisen korkea-asteen jatkotutkinnon, Master's-tason tutkinnon opinnäytteen julkinen puolustaminen
<i>Magistar / M.Sc.</i>	Master's-tason tutkinto, ensimmäinen korkea-asteen jatkotutkinto
<i>Docent</i>	Yliassistentti
<i>Ucitelj</i>	Perusasteen neljän ensimmäisen luokan luokanopettaja, jonka vastuulla olivat kaikki tuossa vaiheessa opetettavat aineet
<i>Nastavnik</i>	Opettajankoulutuslaitoksesta (pedagogical academy / <i>pedagoska</i>

	<i>akademija</i> tai <i>visa pedagoska skola</i>) valmistunut aineenopettaja, jonka vastuulla oli oman aineensa opetus perusasteen luokilla 5 – 8
<i>Profesor</i>	Yliopistosta valmistunut perus- ja/tai toisen asteen opettaja
<i>Strucni ispit</i>	Valtiollinen testi, joka opettajan oli suoritettava tietyn määrääjän opetustehtävissä työskenneltyään
<i>Visoko-kvalificirani radnik</i>	Yhden tai kahden vuoden työkokemuksen jälkeen suoritettava vuoden mittainen koulutusohjelma tai -kurssi, joka antaa ammatillisen pätevyystason V (high skilled worker)

Alkuperäisteos: The System of Education in Somalia

Kirjoittanut: Nina Hannemann

Toimittanut: Tom Petersen

Julkaisija: Danish Refugee Council

Julkaisuvuosi: 1999

Lyhentäen kääntänyt: Virpi Nurmela

Suomennoksen julkaisee: TYÖMINISTERIÖ

SISÄLLYS

KUVAUS SOMALIAN KOULUTUSJÄRJESTELMISTÄ

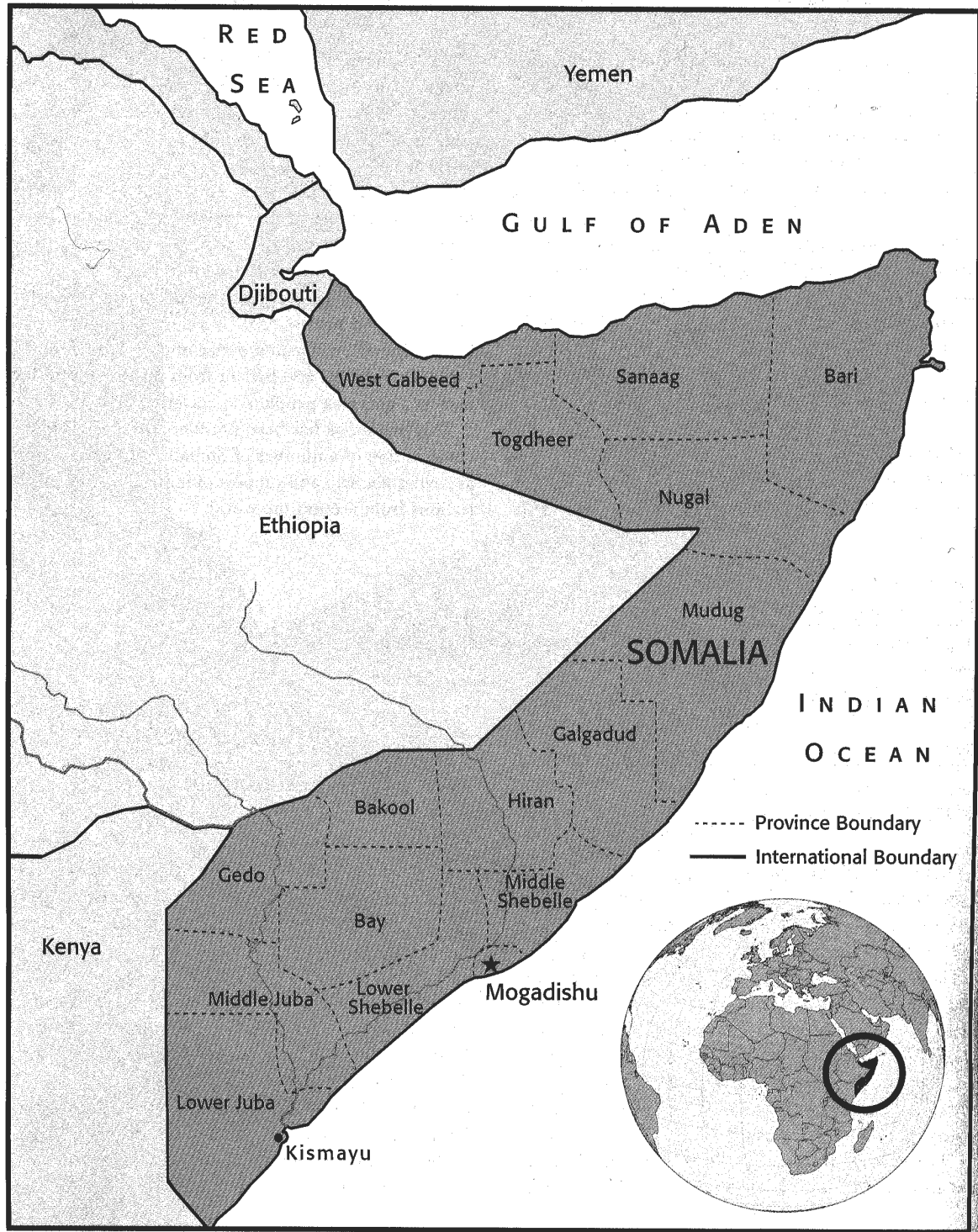
1. YLEISTÄ SOMALIASTA.....	101
1.1. Somalian kartta	101
1.2. Maantiede	102
1.3. Yhteiskunta	102
1.4. Historia.....	103
2. TALOUS JA TUOTANTO	105
2.1. Naisten asema	105
3. KOULUTUKSEN HISTORIA JA KEHITYS	107
4. YLEISTÄ KOULUTUKSESTA.....	109
4.1. Hallinto.....	109
4.2. Arvostelujärjestelmä.....	110
4.3. Lukuvuosi	111
4.4. Opetuskieli	111
4.5. Yksityinen uskonnollinen opetus	112
5. SOMALIAN KOULUTUSJÄRJESTELMÄ	113
5.1. Koulutusjärjestelmä graafisesti esitettynä	113
5.2. Esiaste.....	114
5.3. Perusaste	114
5.4. Toinen aste	115
5.5. Korkea-aste	118
5.6. Muu koulutus.....	121

6. SANASTOA.....	123
------------------	-----

1. YLEISTÄ SOMALIASTA

1.1. Somalian kartta

Map of Somalia

1.2. Maantiede

Somalia sijaitsee Afrikan sarvessa, jonka edustalla kohtaavat Intian valtameri ja Punainenmeri.

Somalian rajanaapurit ovat Djibouti, Etiopia ja Kenia. Somalian pinta-ala on 637 540 km². Rantaviivaa maalla on peräti 3 025 kilometriä. Pinta-alasta 13 % on viljelykelpoista ja 45 % soveltuu laiduntamiseen. Pääosin maa on kuivaa ja karua. Somaliassa on kaksi suurehkoa jokea, Juba ja Shabelle.

Ennen vuotta 1991 maa oli jaettu 16 hallinnolliseen alueeseen, jotka puolestaan jakaantuivat 81 pienempään piiriin. Maan suurimmat kaupungit ovat pääkaupunki Mogadishu, Hargeisa, Kismayu, Bossasso ja Berbera.

Somalian ilmasto on trooppinen ja lämpötila pysyttelee ympäri vuoden 24 - 31 celciusasteessa.

Kaksi monsuunikautta tuovat maahan vähäisen määrän sadetta - noin 28 cm vuodessa. Kuivuuskausia esiintyy säännöllisesti noin kymmenen vuoden välein. Ilmaston kuivuminen, liiallinen puunhakkuu ja ylilaiduntaminen ovat voimistaneet maan aavikoitumista.

Somalian valuutta on Somalian šillinki.

1.3. Yhteiskunta

Vuonna 1996 YK arvioi Somalian asukasmäärän olevan noin 9,6 miljoonaa (The Economist Intelligence Unit Limited 1997). Arviointia vaikeuttaa paimentolaisten suuri määrä sekä nälänhädästä ja klaanisodista johtuva pakolaisuus.

Ennen 1990-lukua väestöstä oli 60 % paimentolaisia tai puolipaimentolaisia, 20 % viljelijöitä ja 20 % kaupunkilaisia. Sisällissota on kuitenkin muuttanut rakennetta niin, että kaupunkilaisten osuus on kasvanut (Library of Congress 1993).

Väestön ikärakenteen jakauma vuonna 1996:	Väestön jakautuminen 1996:	
0 - 14-vuotiaat 44 %	paimentolaiset 50 %	
15 - 64-vuotiaat 52 %	maatalousväestö	28 %
65-vuotiaat tai vanh. 4 %	kaupunkilaisväestö	22 %

Lähde: The Economist Intelligence Unit Limited 1997- EIU Country Profile 1997-98, 28.

Somalia on kielellisesti ja kulttuurisesti hyvin yhtenäinen maa. Somalit polveutuvat muinaisesta haamilaisesta väestöstä ja edustavat kustilaista kulttuuria. Somalin kieli on ollut virallinen kieli vuodesta 1973 lähtien. Maan toinen virallinen kieli on arabia, jota käytetään etenkin uskonnollisissa yhteyksissä. Siirtomaakauden seurauksena myös englantia ja italiaa käytetään vielä jonkin verran.

Lähes koko Somalian väestö tunnustaa sunnaislamilaista uskoa. Kristittyjen osuus väestöstä on alle prosentin.

Somalialle leimaa-antava piirre on väestön jakautuminen klaaneihin, joiden yhteisen esi-isän uskotaan olevan profeetta Mohammed. Hänen jälkeläisiään Samaalea ja Saabia pidetään somaleiden kantaisina, joiden alle jakautuvat Somalian nykyiset kuusi tärkeintä klaaniperhettä: Hawiye, Dir, Isaaq, Daarod, Digil ja Rahanwein. Klaaniperheet puolestaan jakautuvat sukulinjassaan pienempiin yksiköihin. Polveutuminen etenee isän sukulinjassa eli patrilineaarisesti. Klaanit ovat jakautuneet myös maantieteellisesti. Klaanin pienempi yksikkö muodostaa sen jäsenille sosiaalisen turvaverkon.

Islamin lain mukaisesti moniavioisuus on sallittu miehille, joskin heidän täytyy kyetä elättämään perheensä. Kukin aviovaimo lapsineen muodostaa oman talouden, johon kuuluu oma asuinrakennus ja hieman karjaa. Avioerot ovat hyvin yleisiä.

Somaliassa suoritetaan ympärileikkaus sekä tytöille että pojille yleensä 7 - 14 vuoden iässä. Ympärileikkausta pidetään merkinä aikuistumisesta ja aviokypsyydestä. Tytöistä 87 prosentille suoritetaan laajempi ns. faarao-leikkaus ja lopuille vaarattomampi sunnileikkaus.

Somalian terveydenhoidon taso kuuluu Afrikan heikoimpiin. Vuonna 1995 odotettavissa oleva elinikä syntyessä oli 49 vuotta ja vuonna 1993 lapsikuolleisuus oli 121 tuhatta elävänä syntynyttä kohti. UNICEFin arvion mukaan 73 % väestöstä on täysin vailla terveydenhoitopalveluja.

1.4. Historia

Arabialaisten vaikutus Somaliassa alkoi noin tuhat vuotta sitten. Niistä ajoista lähtien maata ovat hallinneet eri arabialaisvaltojen ohella mm. portugalilaiset ja ottomaanit. Vuonna 1884 valta Somaliassa siirtyi briteille, joille maasta muodostui tärkeä välietappi Intian reitille. Hieman myöhemmin Italia valtasi maan eteläosan, ja vuoteen 1885 mennessä Somalian alue oli jaettu viiden valtion kesken: pohjoista hallitsivat britit, luoteisosaa (nyk. Djibouti) Ranska, etelää Italia, Ogadeniaa lännessä Etiopia, ja lounaisosa oli liitetty Keniaan. Toisen maailmansodan aikana britit ja italialaiset kävivät taisteluja Somaliasta, ja britit hallitsivatkin maata aina vuoteen 1950 asti. Tämän jälkeen YK määräsi Somalian eteläosan Italian huoltohallintoalueeksi ja maa jakautui Italian Somaliaksi ja Englannin Somalimaaksi. Vuonna 1960 nämä kaksi aluetta yhdistyivät muodostaen itsenäisen Somalian tasavallan. Samana vuonna Somaliasta tuli YK:n jäsenvaltio. Arabiliittoon maa liittyi vuonna 1974.

Itsenäistyneellä Somalialla oli monia pulmia ratkottavanaan. Ensinnäkin se koki toisen maailmansodan aikana vedetyt rajat epäoikeudenmukaisiksi, sillä kolme perinteistä somalialuetta sijatsi vielä maan rajojen ulkopuolella (Djibouti, Ogaden ja Kenian lounaisosa). Tämän lisäksi rajat kulkivat klaanien perinteisten laidunmaiden poikki häiriten näin karjankasvatusta. Tilanteesta seurasi kahnauksia naapurimaiden kanssa. Toiseksi klaanit ja niiden sisäiset yksiköt alkoivat ajaa omia etujaan uudessa tasavallassa, mikä johti pian poliittisen kentän hajanaisuuteen. Kolmanneksi ongelmia aiheutti kahden erilaisen siirtomaavallan hallintokulttuurin yhdistäminen. Sekava tilanne loi pohjan kenraali Mohammed Siad Barren johtamalle verettömälle vallankaappaukselle poliisin ja armeijan avulla. Siad Barren diktatuuri kesti vuodesta 1969 aina vuoteen 1991 asti.

Vallankumousneuvosto nimesi valtion Somalian demokraattiseksi tasavallaksi. Siad Barren tavoitteena oli sosialismin avulla poistaa klaanijako, perheenjäsenten suosiminen ja korruptio politiikasta. Neuvostoliiton tuen avulla maata sosialisoiin: terveydenhuolto, koulut, pankit, sähkö- ja liikennepalvelut sekä maanomistus kansallistettiin. Tämän lisäksi armeijaa vahvistettiin ja valtio alkoi valvoa lähes kaikkia elämän ja talouden aloja. Neuvostoliiton vastustuksesta huolimatta Siad Barre hyökkäsi Etiopiaan vuonna 1977 vallatakseen Ogadenin somalialueen. Neuvostoliitto siirtyi Etiopian puolelle, ja Somalia sai Yhdysvalloista uuden tukijan. Etiopia löi Somalian joukot nopeasti takaisin alueeltaan. 1980-luvulta lähtien eteläistä klaania edustavan Siad Barren hallinnon otteet kovenivat nälänhädän ja sotapakolaisten vaivaamassa pohjoisessa, ja siellä alkoikin ilmaantua vastarintaliikkeitä, joita Etiopia tietenkin tuki. Hallinnossaan Siad Barre tukeutui lähes yksinomaan perheeseensä ja klaaniinsa, mikä herätti entistä enemmän nälää muissa klaaneissa, ja levottomuudet puhkesivat lopulta vuonna 1990 klaanien välisiksi valtataisteluiksi. Siad Barre pakeni maasta vuonna 1991. Klaanit taistelivat vallasta lähes joka puolella maata, mikä lamaannutti täysin elinkeinoelämän ja johti nälänhätään. Sisällissota vaikeutti kansainvälisten avustusjärjestöjen toimintaa. YK:n toimet tilanteen rauhoittamiseksi epäonnistuivat ja järjestön viimeiset edustajat poistuivat maasta vuonna 1995. Tämän jälkeen Somaliassa on käyty hajanaisia taisteluja. Vuonna 1996 eri ryhmittymien edustajat kokoontuivat neuvottelemaan ratkaistaakseen tulehtuneen tilanteen. Neuvottelujen seurauksena ”Somalimaan tasavallan” presidentiksi valittiin Mohammed Ibrahim Egal vuonna 1997. Kansainvälinen yhteisö ei ole kuitenkaan tunnustanut ”Somalimaan tasavaltaa” viralliseksi valtioksi, mikä vaikeuttaa huomattavasti kansainvälisten avustusten saantia. Maan keskushallinto on täysin romahtanut, mutta alueellinen hallinto, jonka varassa tärkeimmät julkiset palvelut ovatkin, vaikuttaa melko toimivalta. Somalian tilanne on kuitenkin vielä varsin monimutkainen ja epävakaa.

2. TALOUS JA TUOTANTO

YK on luokitellut Somalian 41 vähiten kehittyneen maan joukkoon maailmassa. Maailmanpankin mukaan Somalian bruttokansantuote oli vuonna 1990 keskimäärin 150 USD henkilöä kohti.

Somalian talouden tyypillinen piirre on karjataloussektorin merkittävyys. Suurin osa kansasta saa elantonsa karjataloudesta, joka kattaa myös noin 40 % bruttokansantuotteesta (UNDP 1998). Osa karjataloudesta kuuluu luontais- ja vaihtotalouden pariin ja jää näin ollen virallisen talouden ulkopuolelle. Epäviralliseen talouteen lukeutuu myös laajasti toimiva ns. franco valuta -järjestelmä, jolla tarkoitetaan valuutan ja tavaran siirtoa ohi virallisten järjestelmien lähinnä ulkomailta työskenteleviltä somaleilta kotimaan sukulaisille. Myös maan sisällä sukulaisuudella on merkittävä asema, sillä taloudelliset toiminnot hoidetaan niin pitkälle kuin mahdollista suvun piirissä. Lisäksi ankarat luonnonolosuhteet kuten kuivuus uhkaavat jatkuvasti Somalian taloutta ja johtavat ajoittain sen romahtamiseen. Tästä seuraa talouden keskittyminen välttämättömimpään olemassaolon jatkuvuuden kannalta, korkea inflaatio, alhainen tuottavuus ja tehottomuus sekä riippuvuus ulkomaisesta avusta (vrt. UNDP 1988, 1).

Somalian elinkeinoista merkittävin on siis karjatalous, joka on maan suurin työllistäjä sekä merkittävin ulkomaisen valuutan ja tulon lähde. Karjatalous tuottaa myös lihaa, vuotia ja nahkaa teollisuuden tarpeisiin. Karja muodostuu kameleista, lehmistä, lampaista ja vuohista. Kamelit toimivat myös vaurauden mittana.

Somalit viljelevät palstoillaan tuotteita ensisijaisesti omiin tarpeisiinsa. Kaupallisessa mielessä maatalous tuottaa banaaneita, sokeriruokoa ja greippejä sekä eri vihanneksia ja hedelmiä. Pohjois-Somaliassa saadaan lisäksi mirhamia.

Somalia sijaitsee rikkaiden kalavesien äärellä, mutta kalastus ja kalateollisuus kattavat vähemmän kuin prosentin maan BKT:sta (vrt. Library of Congress 1993). Syynä lienee somalien vähäinen kalaruokan arvostus. Kaivosteollisuuskin kattoi ainoastaan 0,3 % BKT:sta vuonna 1988, vaikka Somaliasta löytyy useita eri mineraaleja (Europa Publications Limited 1997). Teollisuuden osuus BKT:sta vuonna 1988 oli 8,6 % , ja se muodostui lihan- ja kalanjalostuksesta sekä tekstiili- ja nahkatuotteista.

Somalian vienti muodostuu karjasta, banaaneista, kalasta, vuodista ja nahoista sekä mirhamista. Maahan tuodaan puolestaan elintarvikkeita, tupakkaa, tekstiilejä ja taloustarvikkeita, lääke- ja kemiantuotteita, raaka-aineita, lannoitteita, raakaöljyä, rakennustarvikkeita, koneita, liikennevälineitä ja maatalouslaitteita (The former Ministry of Planning, Mogadishu, Europa Publications Ltd 1997, 939). Tärkeimmät vientimaat vuonna 1996 olivat Saudi-Arabia, Jemen, Italia ja Yhdistyneet Arabiemiraatit. Tuontimaista tärkeimmät olivat Kenia, Djibouti sekä Saudi-Arabia (IMF, Direction of Trade Statistics Yearbook, in EIU Country Profile 1997, 34).

Somalialaisista yli 85 % on työllistynyt itsenäisesti maataloudessa tai paimentolaisina.

2.1. Naisten asema

Somaliassa naisen asema on perinteisesti ollut perheessä ja arvostus muodostunut lapsilukumäärästä. Naiset lapsineen asuvat useimmiten maaseudulla, vaikka heidän puolisonsa asuisivatkin kaupungeissa. Naisten työtaakka on raskas, ja siihen kuuluu mm. veden haku, polttopuiden keräys, ruoan valmistus, lastenhoito, vaatteiden pesu, kotikarjan hoito ja lypsy sekä viljelypalstalta ja karjanhoidosta saatavien tuotteiden myynti. Naisten elämää leimaakin köyhyys ja lukutaidottomuus.

Naisten asema parani - ainakin väliaikaisesti - Siad Barren kaudella ennen sisällissodan puhkeamista. Siad Barren hallitus ajoi vuonna 1975 läpi perhelain (The Family Law), joka antoi naisille äänioikeuden, oikeuden hoitaa poliittista virkaa sekä oikeuden osallistua päätöksentekoon. Lisäksi hallitus panosti 1970-luvulla tyttöjen koulutukseen. Näiden toimien vaikutukset naisten asemaan olivat huomattavat, vaikkakin ne rajoittuivat yhteiskunnallisesti suhteellisen kapealle sektorille. Sisällissota katkaisi kuitenkin tämän kehityksen.

3. KOULUTUKSEN HISTORIA JA KEHITYS

Somalian koulutushistorian voi jakaa kolmeen vaiheeseen: perinteiseen koulutukseen, siirtomaa-aikaiseen koulutukseen ja siirtomaakauden jälkeiseen koulutukseen. Perinteinen koulutus muodostui kotikasvatuksesta sekä koraanikoulusta (*Dugsi*). Kotona lapset oppivat esimerkin avulla toimimaan tietyssä roolissa perheessä kantaen siten kortensa kekoon perheen toimeentulossa. Koraanikoulut huolehtivat puolestaan lasten uskonnollisesta kasvatuksesta. Lapset aloittivat koulun 4 - 5-vuotiaina ja pojat jatkoivat sitä yleensä noin 14-vuotiaaksi asti. Tytöt lopettivat koulunkäynnin yleensä jo noin 9 - 10-vuotiaina. Koraanikoulun opetus sisälsi lähinnä Koraanin ulkoaopettelua sekä islamin arvojen omaksumista. Koraanikoulut ovat olleet hyvin joustavia ja sopeutuneet vaihteleviin olosuhteisiin niin asukkaiden eri elämänmuotojen kuin yhteiskunnan mullistusten kuten sotien osaltakin. Koraanikoulujen merkitys somalialaiselle yhteiskunnalle on osoittautunut suureksi, ja niitä arvostetaan myös kansan keskuudessa.

Siirtomaa-aikaisesta koulutuksesta vastasivat lähinnä siirtomaavallat Italia ja Britannia. Koulutusta alettiin toteuttaa 1930-luvulla, ja sen avulla pyrittiin kouluttamaan virkailijoita siirtomaavallan tarpeisiin. Brittiläiset kouluttivat lähinnä hallintohenkilökuntaa, poliiseja sekä lääkintämiehiä, kun taas italialaiset virkailijoiden koulutuksen ohella pyrkivät kouluttamaan viljelijöitä ja muuta työvoimaa plantaaseille. Siirtomaavallat toteuttivat koulutusta omien koulutuksellisten perinteidensä mukaisesti, joten ne poikkesivat toisistaan niin kulttuurisesti kuin kielellisestikin. Molemmat pohjautuivat kuitenkin kristilliseen perinteeseen, mikä puolestaan aiheutti islamilaisten somalien vihamielisen suhtautumisen asiaan. Maan kokoon ja väkilukuun nähden koulutusta toteutettiin hyvin pienessä mittakaavassa, ja vain harvat ja valitut pystyivät osallistumaan siihen. 1950-luvulla siirtomaavallat lisäsivät ja tehostivat koulutusta tuottaakseen piakkoin itsenäistyvälle maalle koulutettua henkilökuntaa, mutta vuosikymmenen lopulla heitä oli onnistuttu tuottamaan vain kourallinen.

Siirtomaakauden jälkeinen koulutus kohtasi monia haasteita. Päälimmäisenä olivat kahden erilaisen koulutuskulttuurin yhteensovittaminen somalialaiseksi koulutukseksi sekä koulutuskielen valinta kolmesta käytetystä kielestä: englannista, italiasta ja arabiaasta. Ensimmäiset muutokset koettiin vasta vuoden 1967 koulutusuudistuksen myötä. Rakenteeksi valittiin perusaste (4 + 4 vuotta) + toinen aste (4 vuotta). Neljän ensimmäisen kouluvuoden opetuskieleksi valittiin arabia, jonka jälkeen kieli vaihtui englanniksi. Erityisesti toisella asteella koulutuksen sisältöä muutettiin huomattavasti Somalian olosuhteisiin soveltuvammaksi. Koraanikoulusta tuli pakollinen esiaste perusasteen koulutukseen.

Vuoden 1969 vallankumouksen myötä alkoivat koulutuksen osalta jälleen puhalttaa uudet tuulet. Lähtötilanne oli aika lohduton, sillä vuonna 1972 Somalian lukutaidottomuusprosentti oli 90. Samana vuonna tähän mennessä ainoastaan puhutussa muodossa esiintyneestä somalin kielestä tuli kirjakieli - se sai latinalaiset aakkoset. Vuosina 1972-1974 somalin kielestä tuli virallinen opetuskieli lähes kaikilla koulutusasteilla. Muutos ei suinkaan ollut yksinkertainen, vaan se edellytti koko opetusmateriaalin tuottamista somaliksi. Ongelmia aiheuttivat heikot käännökset, abstraktien asioiden ilmaisun luominen somalin kielelle ja opettajien kokemattomuus somalinkielisestä opetuksesta. Koulukseen tuli pakolliseksi myös kaksiviikkoinen sotilaallinen koulutus jo perusasteella. Vuonna 1973 kaikille toisen asteen koulutuksen

suorittaneille tuli pakolliseksi vuoden mittainen kansalaispalvelu (national service), joka muodostui kolmikuukautisesta sotilaallisesta koulutuksesta sekä 9 kuukauden mittaisesta toiminnasta perusasteen opettajana. Kymmenen vuotta myöhemmin kansalaispalvelu muuttui kaksivuotiseksi. Vuonna 1975 perusasteen koulutus tuli ilmaiseksi ja samalla myös pakolliseksi kaikille 6 – 14 -vuotiaille. Vuosien 1970-1980 välillä perusasteen alemman tason koulujen määrä kasvoi 417 %, oppilaiden määrä 458 % ja opettajien määrä 464 %. Vuonna 1970 perusasteen opetukseen osallistui 9 % 6 - 11-vuotiaista; kyseinen luku oli noussut vuonna 1975 jo 58 %:iin. Korkein osallistumisprosentti koulutuksen osalta saavutettiin vuonna 1981, jolloin 24 % kaikista kouluikäisistä osallistui opetukseen. Koulutuksen suhteen heikoimmassa asemassa olivat tytöt sekä paimentolaisperheiden lapset. Koulun keskeyttäminen oli yleistä, ja vain harva jatkoi perusasteen jälkeen toisen asteen koulutukseen.

Vuonna 1973 hallitus aloitti lukutaitokampanjan, jonka mottona oli ”jos osaat, opeta - jos et osaa, opi!”. Seuraavana vuonna kampanja sai jatkoa maaseudun kehittämiskampanjan muodossa. Lukutaidottomuuden kitkemisen ohella kampanjan tavoitteena oli edistää niin kansalaisten kuin karjankin terveyspalveluja, suorittaa väestön- ja karjanlaskenta ja levittää poliittista sanomaa. Valtava kampanja oli tarkoitus viedä läpi vuodessa, ja siihen rekrytoitiin kaikki kynnelle kykenevät. Opetushenkilökunnan puutteen vuoksi päätettiin kaikki koulut sulkea vuodeksi ja siirtää opettajat kampanjan palvelukseen. Kehittämiskampanjan loputtua Somalian lukutaidottomusprosentti oli laskenut 55:een. Hallitus aloitti myös lukuisia muita kampanjoita aikuis- ja erityisesti naisväestön kouluttamiseksi.

1970-luvun menestykset koulutuksen saralla eivät jääneet pitkäikäisiksi vaan alkoivat murentua jo 1980-luvulla. Syynä tilanteen heikentymiseen olivat vuosina 1977-78 käydyt Etiopian vastaisen sodan taloudelliset ja yhteiskunnalliset vaikutukset ja maan sisäisten kapinoiden aiheuttamat lisäykset puolustusmenoissa sekä koulutusbudjetin pienentyminen vuoden 1974 23 %:sta 1980-luvun lopun 1,5 - 2 %:iin (vrt. UNDOs 1997 ja UNESCO-PEER 1995). Tilannetta pahensivat myös opettajien täydennyskoulutuksen puute, aivovuoto rikkaimpiin naapurimaihin, korkea-asteen koulutettujen työttömyys ja maan talouden hidas kasvu. Koulutusjärjestelmä sekä sen puitteet rappeutuivat pahoin ja koululaisten lukumäärä väheni runsaasti: vuonna 1990 se oli vähentynyt 60 %:lla vuodesta 1982. Myös lukutaidottomien määrä 1990-luvulla oli jälleen noussut yli 90 %:iin.

Sisällissodan puhjettua vuonna 1991 koulutus lopetettiin lähes kokonaan. Sodan jaloissa tuhoutuivat niin koulut ja opetusmateriaalit kuin kirjastotkin ja väestö hajaantui ympäriinsä. Sisällissodan tiimellyksessä ainoastaan koraanikoulut jatkoivat toimintaansa. Sodan hieman rauhoituttua 1992 eri avustusjärjestöt pyrkivät käynnistämään perusasteen koulutuksen uudelleen. Somaliassa toimi kansainvälisiä, yksityisiä, uskonnollisia sekä eri maiden hallitusten avustusjärjestöjä, ja niin koulutuksen laatukin oli varsin kirjavaa. Kun avustusjärjestöt poistuivat maasta, romahti myös heidän aloittamansa koulustoiminta. 1990-luvun loppupuolella koulutusta on järjestetty lähinnä paikallishallinnon perustamissa oppilaitoksissa, joiden opetuksen taso, menetelmät ja sisällöt vaihtelevat. Somalien kamppaillessa jokapäiväisestä selviytymisestään koulutus ja sen arvostus ovat jääneet taka-alalle.

4. YLEISTÄ KOULUTUKSESTA

4.1. Hallinto

1970-luvun puolesta välistä 1980-luvun puoleen väliin päävastuussa koulutuksen hallinnosta olivat opetusministeriö (Ministry of Education) sekä kulttuuri- ja korkeakoulutusministeriö (Ministry of Culture and Higher Education). Ennen sisällissotaa koulutushallinto oli hyvin keskusjohtoinen, mutta koordinoivan elimen puuttuessa vastuualueet menivät usein päällekkäin muiden ministeriöiden kanssa. Oheisessa kaaviossa ovat eri ministeriöiden alaiset oppilaitokset.

Somalian oppilaitokset sekä aikuiskoulutus- ja koulutuskeskukset, 1999

Ministry of	Type of Institution	Huomautuksia
Education (Opetusministeriö)	Perusasteen oppilaitokset	Luokat 1 – 4 ja 5 – 8.
	Toisen asteen yleissivistävät oppilaitokset	Opintojen kesto neljä vuotta.
	Mogadishu Technical Institute (Mogadishun tekninen oppilaitos)	Toisen asteen oppilaitos; opintojen kesto neljä vuotta.
	Hargeisa Technical Institute (Hargeisan tekninen oppilaitos)	Toisen asteen oppilaitos; opintojen kesto neljä vuotta.
	Burao Technical Institute (Buraon tekninen oppilaitos)	Toisen asteen oppilaitos; opintojen kesto kolme vuotta.
	Mogadishu Institute for Accountants and Surveyors (Mogadishun laskentatoimen instituutti)	Toisen asteen oppilaitos; opintojen kesto neljä vuotta.
	Mogadishu Fisheries and Marine Institute (Mogadishun kalastus- ja merenkulkuinstituutti)	Toisen asteen oppilaitos; opintojen kesto neljä vuotta.
	Primary Teacher Training at the College of Education (Perusasteen opettajien koulutus kasvatustieteiden)	Toisen asteen koulutukseen kuuluva vuoden mittainen pikakurssi.

	tiedekunnassa)	
Education and Agriculture (Opetus- ja maatalousministeriö)	Afgoi agricultural secondary school (Afgoi toisen asteen maatalousoppilaitos)	Toisen asteen oppilaitos; opintojen kasvu neljä vuotta.
Culture and Higher Education (Korkeakoulutus- ja kulttuuriministeriö)	Somali National University (Somalian kansallinen yliopisto)	Kasvatustieteiden opintojen kesto kolme vuotta; viestinnän (journalismi) kaksi vuotta, muiden opintojen kesto neljä vuotta.
Labour and Sports (Työ- ja urheiluministeriö)	Vocational Training Centre, Mogadishu (Mogadishun ammatillinen koulutuskeskus) Somali Institute for Development Administration and Management, Mogadishu (Somalian Kehityshallinnon ja – johdon instituutti)	Toinen aste; opintojen kesto vuoden. Täydennyskoulutusta julkisen sektorin palveluksessa oleville henkilöille.
Justice and Religious Affairs (Oikeus- ja uskonnollisten asioiden ministeriö)	Lafole Vocational Training Centre, Afgoi (Lafolen ammatillinen koulutuskeskus, Afgoi)	Toinen aste; opintojen kesto kolme vuotta.
Post and Telecommunications (Posti ja viestintäministeriö)	National Telecommunications Training Institute, Mogadishu (Kansallinen telekommunikaatioinstituutti, Mogadishu)	Kolmivuotisia kursseja sekä kaksivuotisia täydennyskoulutusohjelmia.
Livestock, Forestry and Range (Karjankasvatus, metsän- ja puistonhoitoministeriö)	Training School in Animal Science (Eläintieteellinen koulu)	Perusasteen kaksivuotisia kursseja.
Health (Terveysministeriö)	Mogadishu and Hargeisa Nursing Schools (Mogadishun ja Hargeisan sairaanhoito-oppilaitokset) Health Personnel Training Institute, Mogadishu (Terveystieteiden alan henkilökunnan koulutuskeskus, Mogadishu)	Toisen asteen kaksivuotisia kursseja. Toisen asteen kaksivuotisia kursseja.
Transport, Department of	Aeronautical Radio	Toisen asteen 2,5 –vuotisia

Civil Aviation (Kuljetusministeriö, siviililento-osasto)	Technicians Training Institute, Mogadishu (Ilmailuradioteknikkojen koulutuskeskus, Mogadishu)	kursseja.
State Planning Commission (Valtion suunnittelukomissio)	National Institute of Statistics and Applied Economics (Tilastotieteen ja soveltavan kansantaloustieteen instituutti)	Kursseja sekä täydennyskoulutusta.
The Somali Revolutionary Socialist Party (Somalian vallankumouksellinen sosialistinen puolue)	Political Institute at Halane (Halanen poliittinen instituutti)	Toisen asteen kaksivuotinen koulutusohjelma; muita eri tasoisia lyhytkursseja.

Lähde: Maliyamkono 1980, 119. Käännökset eivät ole virallisia, ainoastaan suuntaa-antavia.

Sisällissodan myötä keskusjohtoinen koulutuksen organisaatio hajosi; toiminnassa olevat koulut ovat pitkälti paikallishallinnon ylläpitämiä. Koulujen tason sekä opetussuunnitelmien ja -menetelmien voidaan olettaa olevan varsin kirjavia maan yhtenäisen linjan puuttuessa.

4.2. Arvostelujärjestelmä

Perusasteen päättökokeen maksimipisteet olivat 550. Läpäistäkseen kokeen, joka oli monivalintakoe, oppilaan oli saatava vähintään 50 % vastauksista oikein eli 275 pistettä.

Toisen asteen koulutuksen päättökokeen arvostelu oli 0 - 100 % alimman hyväksytyn arvosanan ollessa 60 %.

Korkea-asteen koulutuksessa, jota Somaliassa järjestettiin ensisijaisesti Somalian kansallisessa yliopistossa (National University of Somalia - *Jaamacadda Ummadda Somaaliyeed*), arvostelujärjestelmät vaihtelivat sen mukaan, minkä maan järjestelmään tiedekunnan opetus pohjautui. Italian järjestelmään pohjautuvissa tiedekunnissa käytettiin arvostelujärjestelmää 0 - 30 alimman hyväksytyn arvosanan ollessa 18 (International Association of Universities 1997-98: World Academic Database). The College of Education, Lafole eli kasvatustieteiden tiedekunta oli ainoa, joka käytti pohjoisamerikkalaista arvostelujärjestelmää:

Arvosana	Pisteet
A =	4
B =	3
C =	2
D =	1
E =	0

Valmistuakseen opiskelijan oli saatava pääaineestaan 2,25 pisteen keskiarvo ja sivuaineestaan sekä yleisopetuksesta 2,0 (College of Education, Lafole, Somali National University, College Catalogue 1989).

4.3. Lukuvuosi

Lukuvuotta koskevat tiedot vaihtelevat eri lähteissä. Kouluvuosi oli jakautunut kahteen lukukauteen ja se kesti marraskuun alusta heinäkuun loppuun. Erään lähteen mukaan akateeminen lukuvuosi kesti tammikuusta joulukuuhun (Ministry of National Planning & USAID 1984).

4.4. Opetuskieli

Siirtomaakaudesta vuoteen 1967

- Britannian Somalimaa: Perusasteen neljä ensimmäistä vuotta arabia ja sen jälkeen englantia.
- Italian Somaliassa: Italia oli opetuskieli kaikilla asteilla. Arabia ja islamin opinnot kuuluivat ainevalikoimaan.
- Koraanikouluissa opetuskieli oli arabia.

Yhtenäistetty koulutusjärjestelmä 1967-1972

- Perusasteen neljä ensimmäistä vuotta opetus annettiin arabiaksi ja sen jälkeinen opetus englanniksi (Ministry of Education and Culture 1990).

Koulutusuudistus 1972-1975

- Vuosina 1972-1977 somali opetuskielenä otettiin käyttöön perusasteella sekä toisen asteen ensimmäisen vuoden opetuksessa. Toisen asteen ammatillisissa ja teknisissä oppilaitoksissa opetuskieli oli englantia (NARIC & British Council 1991).

Korkea-asteen koulutus

Yliopiston eri tiedekunnat käyttivät eri opetuskieliä, joita olivat somalia, arabia, italia ja englantia.

4.5. Yksityinen uskonnollinen koulutus

Koraani- ja moskeijakoulut

Vaikka somaleilla on periaatteessa ollut vuodesta 1975 lähtien mahdollisuus ilmaiseen koulutukseen valtion koulutusjärjestelmässä, niin käytännössä koraanikoulut edustavat ainoaa systemaattisesti koko maan kattavaa koulujärjestelmää, joka myös on mahdollistanut koulutuksen paimentolaisperheiden lapsille. Koraanikouluja on ollut määrällisesti valtion kouluja enemmän, jopa silloin kun valtion koulujen määrä oli korkeimmillaan. Ne myös ovat sopeutuneet erittäin hyvin niin somalialaiseen yhteiskuntaan kuin vallitseviin oloihinkin, olipa sitten kyse paimentolaisten koulutuksesta, luonnonmullistuksista tai sodasta. Koulut nauttivat laajalti myös yhteisön tukea. Koraanikoulut ovat pääasiassa yksityisiä, yhteisön omistamia.

Lapset aloittavat koulun 4 – 5 –vuotiaina, ja pojat jatkavat sitä yleensä noin 14-vuotiaiksi asti, kun taas tytöt lopettavat koulunkäynnin yleensä jo noin 9 - 10-vuotiaina. Koulun kesto vaihtelee merkittävästi yksilön sekä alueen mukaan. Jos oppilas siirtyy valtiollisen koulutuksen piiriin, jatkaa hän koraanikoulua usein osallistumalla iltapäiväopetukseen. Koraanikoulun opetus sisältää lähinnä Koraanin ulkoaopettelua sekä islamin arvojen omaksumista, toisinaan myös hieman muita aineita. Opetuskieli on arabia.

Koraanikoulun suorittaneet saivat pyrkiä jatkamaan uskonnollista koulutustaan moskeijakouluissa (mosque schools) kymmenennen ikävuoden jälkeen, joskaan pääsy niihin ei ollut helppoa. Koulutus niissä ei ole niin järjestelmällistä ja säännöllistä kuin koraanikouluissa. Opetettavat aineet ovat arabian kieli, islamin uskonto, islamin laki, astronomia, aritmetiikka, filosofia ja tiede. 8 - 10 vuoden koulunkäynnin jälkeen lahjakkaimmat oppilaat suorittavat kokeen, ja heistä itsestään tulee opettajia (*Sheikhs*).

Islamilaiset Al-Azhar-koulut

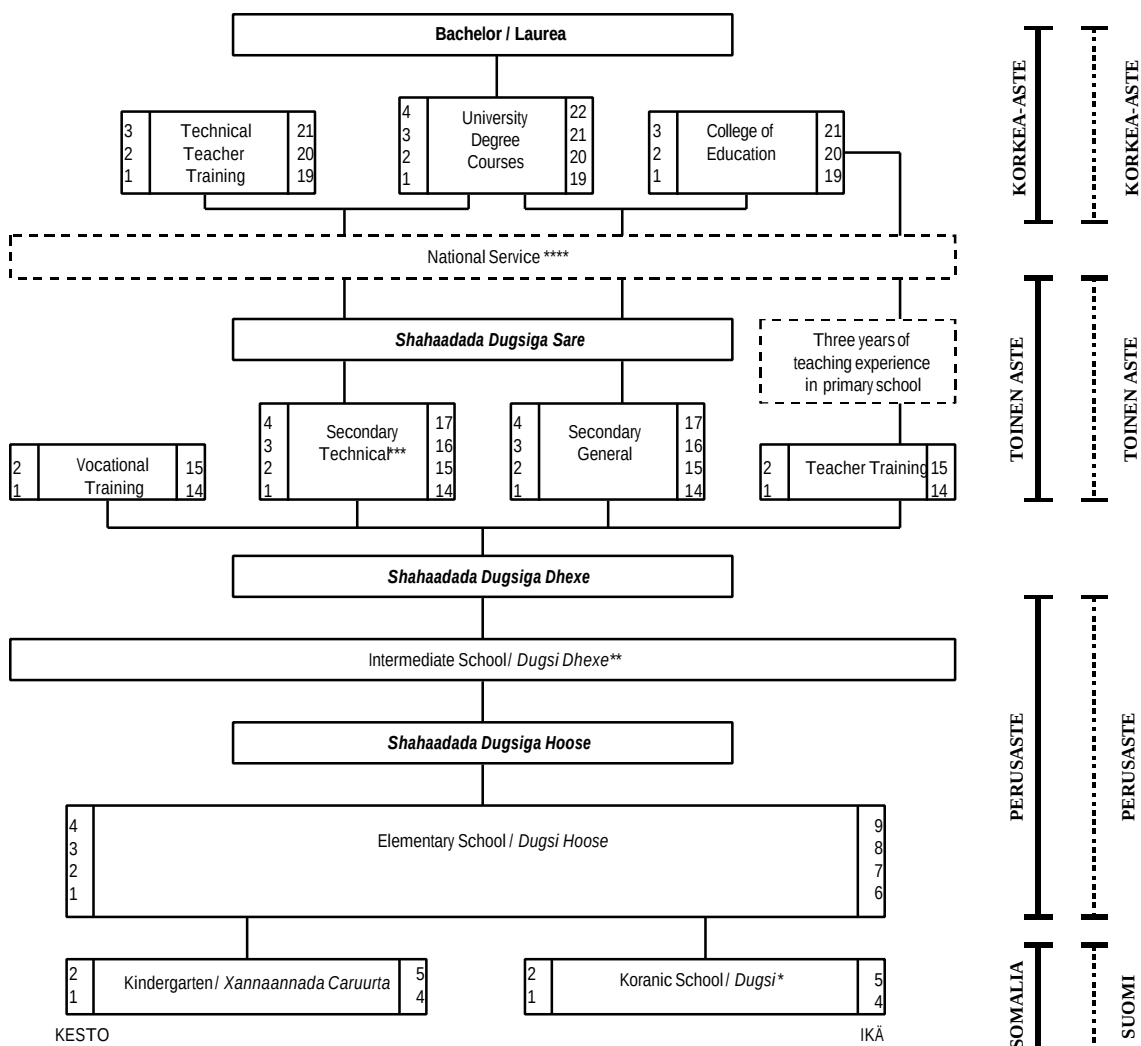
Somaliassa toimi koraanikoulujen ohella rinnakkaisia uskonnollista kasvatusta antavia Al-Azhar-kouluja, jotka saivat nimensä egyptiläisen Al-Azhar Universityn mukaan. Koulut sijaitsivat suurimmissa kaupungeissa ja niiden opetuskieli oli arabia. Koulutusta järjestettiin perusasteen neljännessä luokasta aina toisen asteen koulutuksen loppun asti. Vuoteen 1975 asti kouluissa oli käytössä egyptiläinen opetusohjelma, mutta Somalian kansallistettua koulut siirtyivät nämäkin käyttämään hallituksen ohjeen mukaista opetussuunnitelmaa ja somalin kieltä. Al-Azhar-koulun suorittaneilla oli oikeus pyrkiä yliopistoon, ja koulut myönsivät myös stipendejä kuuluisaan Al-Azhar University in Cairoon Egyptissä. Al-Azhar-kouluista valmistuneille järjestettiin myös työpaikkoja Persianlahden valtioista.

5. SOMALIAN KOULUTUSJÄRJESTELMÄ

5.1. Koulutusjärjestelmä graafisesti kuvattuna

Taulukossa ja kuvauksissa mainitut iät ovat teoreettisia ja saattavat poiketa huomattavastikin käytännöstä.

Graphic Presentation of the Education System

* Osa lapsista jatkaa koraanikoulua perusasteen koulun ohella. Se kuinka monta vuotta lapsi osallistuu koraanikouluun, vaihtelee hyvinkin paljon yksilöiden välillä

** Vuosien 1975-1979 aikana perusasteen koulutus lyhennettiin kahdeksasta kuuteen vuoteen.

*** Toisen asteen tekninen koulutus kesti joko kolme tai neljä vuotta.

**** Vuodesta 1973 lähtien kaikille toisen asteen koulutuksen suorittaneille tuli pakolliseksi vuoden mittainen kansallis-palvelu. Vuonna 1983 kansallispalvelu pidennettiin kaksivuotiseksi.

KATSO LUKUOHJE ESIPUHEESTA!

Source: Ministry of National Planning & USAID, 1984, and Blumminck 1997.

5.2. Esiaste – *Xannaannada Caruurta*

Esiasteen koulutusta annetaan muutamissa esikouluissa (*Xannaannada caruurta*) sekä yleisemmin koraanikouluissa (*Dugsi*). Esiasteen koulutus ei ole pakollista. Esiaste kestää vuoden tai kaksi, ja se aloitetaan 4 - 5-vuotiaana ja päätetään kuuden vuoden iässä. Opetuskielenä käytetään somalia, koraanikouluissa arabiaa. Esiasteen koulutus keskittyy koraanikouluihin, joista on kerrottu tarkemmin kappaleessa yksityinen uskonnollinen koulutus.

5.3. Perusaste – *Dugsi Hoose ja Dugsi Dhexe*

Perusasteen koulutus vuosina 1967 - 1990 on ollut kahdeksanvuotinen jakautuen kahteen neljän vuoden jaksoon (*Dugsi Hoose* ja *Dugsi Dhexe*). Teoriassa oppilaat aloittivat koulun kuusivuotiaana ja päättivät sen 14-vuotiaana. Perusasteen koulutus on ollut pakollinen, joskaan sitä ei ole pystytty kattavasti tarjoamaan kaikille. Koulutuksen tarjonnan puutteen vuoksi kohteena olevan ikäryhmän perusasteen koulutukseen osallistuminen on ollut varsin alhaisella tasolla. Vuonna 1970 kohdeväestöstä 9 % osallistui perusasteen opetukseen, vastaava luku vuonna 1980 oli 24 % (vrt. UNESCO 1990). Vuosina 1991 ja 1992 opetusta ei käytännöllisesti katsoen järjestetty lainkaan. Vuonna 1996 perusasteen opetukseen osallistui 6 - 23-vuotiaista 7 % (All Africa Press Service 1997). Perusasteen koulutus on ollut ilmaista vuodesta 1975 lähtien, joskin pieniä kustannuksia aiheutui koulupuvuista sekä -vihoista.

7 - 12-vuotiaiden osallistuminen perusasteen opetukseen prosentteina:

Vuosi	Osallistumisprosentti
1965	5,2
1970	6,2
1975	24,3
1980	27,1
1985	17,8

Lähde: *Bluiminck, Frank 1997, 15*

Vuoden 1986 lähteen (Ministry of Education & the Curriculum Development Centre) mukaan perusasteella opetettiin seuraavia aineita: somali, arabia, islamin opinnot, matematiikka, tiede, yhteiskunnalliset aineet, liikunta, ympäristöopinnot ja terveystieteet.

Perusasteen koulutuksen suorittaneet oppilaat voivat jatkaa opintojaan seuraavasti: yleinen toisen asteen koulutus (4 v), tekninen koulutus (3 - 4 v), ammatillinen koulutus (1, 2 tai 3 v) tai esiasteen opettajan koulutus (1 v ennen vuotta 1974, sen jälkeen 2 v). Useimmiten perusasteen koulutuksen suorittaneet palasivat kuitenkin perheidensä luo jatkamaan paimentolaiselämää tai sijoittuen perheen muihin töihin.

Perusasteen opettajia valmistui opettajankoulutusoppilaitoksista (Primary Teacher Training Institutes), ja kurssien pituus vaihteli eri aikoina vuodesta kahteen vuoteen. Pääsyvaatimuksena opettajankoulutukseen oli perusasteen suorittaminen.

5.4. Toinen aste

Yleissivistävä koulutus – *Dugsi Sare*

Toisen asteen koulutuksen tavoitteena oli

- valmistaa opiskelijoita, jotka pystyvät toimimaan merkittävässä asemassa kansakunnan sosiaalisessa, kulttuurisessa ja taloudellisessa kehittämisessä
- valmistaa sukupolvi, joka voi suorittaa yliopistokoulutuksen ja
- opettaa opiskelijoille sosialistista vallankumousfilosofiaa ja vapauttaa heidät siirtomaa-ajan mentaliteetista.

(*Adam Hussein M. in Maliyamkono 1980, 101*)

Lukuvuonna 1975 - 76 Somaliassa arvioitiin, että noin 1 % 15 - 18-vuotiaista osallistui toisen asteen koulutukseen. Vuonna 1985 vastaava luku oli 7 %. Vuodesta 1991 lähtien toisen asteen koulutusta ei Somaliassa ole järjestetty.

Toisen asteen yleissivistävä koulutus kestää neljä vuotta. Opiskelijat aloittavat sen 14-vuotiaina ja ovat 18-vuotiaita päättäessään sen. Pääsyvaatimuksena on perusasteen opintojen päästötodistus. Koulutus on ilmaista, joskin koulupuvuista ja -vihoista aiheutuu pieniä kustannuksia opiskelijoille.

Siirtomaa-ajoilta lähtien aina 1970-luvulla toteutettuun koulutuksen kansallistamiseen asti Somaliassa toimi eri ulkomaisten järjestöjen yksityisiä kouluja. Niiden opetuskieli ja -ohjelmat saattoivat olla hyvinkin erilaisia. Koulutuksen kansallistamisen myötä Opetusministeriö (Ministry of Education) ja Opintosuunnittelukeskus (Curriculum Development Centre) loivat uuden, kaikille yhteisen opetusohjelman. Opetettavat aineet olivat englanti, somali, maantiede, historia, kemia, fysiikka, biologia, matematiikka ja arabia/uskonto.

Toisen asteen yleissivistävän päättökokeen läpäisseiltä vaadittiin vuoden mittaisen kansallispalvelun (National Service) suorittamista, ennen kuin heille myönnettiin toisen asteen yleissivistävän koulutuksen päästötodistus. Tämän jälkeen opiskelijat voivat joko pyrkiä yliopistoon tai siirtyä työskentelemään johonkin hallituksen ministeriöistä tai virastoista. Yliopistoon (the National University of Somalia) haluavat osallistuivat pääsykokeeseen, jonka läpäistyään heidät hyväksyttiin suorittamaan joko Laurea-, B.A.-tai B. Sc.-tutkintoa. Tutkinnon nimi juontui siitä, minkä maan perinteitä tiedekunta noudatti. Muut oppilaitokset, jotka tarjosivat toisen asteen jälkeistä koulutusta olivat teknisen opetuksen opettajankoulutusoppilaitos (the Technical Teacher Training College), the Somali Institute of Development Administration (SIDAM) ja the Institute of Applied Economics (ISAE) (Ministry of National Planning & USAID, 1984).

Vuodesta 1973 lähtien hallitus takasi työpaikan julkisella sektorilla kaikille yliopiston tai toisen asteen koulutuksen suorittaneille. Maan talouden hidas kehitys yhdessä koulutettujen määrän kasvun kanssa johti pian tilanteeseen, jossa kaikkia valmistuneita ei voitu sijoittaa työhön. Vuodesta 1980 lähtien työllisyystakuuohjelma menetti suosiotaan myös, koska reaalianiot julkisen sektorin aloilla olivat pienentyneet. Valmistuneet pyrittiin ohjaamaan yksityisen sektorin palvelukseen. Vuonna 1983 työllisyystakuu poistettiin, ja valmistuneet joutuivat itse hakemaan työpaikkansa. Työllisyystilanne ei ollut hyvä, joten monet joutuivat työttömiksi tai hakeutuivat töihin öljyllä vaurastuneisiin naapurimaihin.

Toisen asteen yleissivistävän koulutuksen opettajat valmistuivat yliopistosta (College of Education, Lafole). 1980-luvun opettajapuutteen vuoksi opettajien valmistumista nopeutettiin siirtymällä kolmivuotisesta koulutuksesta kaksivuotiseen. Se kuitenkin laski opettajien ammatillista tasoa. Opettajia jouduttiin myös korvaamaan toisen asteen sivistävän koulutuksen suorittaneilla.

Ammatillinen ja tekninen toisen asteen koulutus

Ammatillinen ja tekninen toisen asteen koulutus poikkeavat toisistaan sekä kestoaltaan että opetuksen teoreettisuuden osalta. Ammatillinen koulutus kesti kaksi vuotta teknisen koulutuksen ollessa kestoaltaan kolmesta neljään vuoteen. Tekninen koulutus sisälsi ammatillisten aineiden ohella myös teoreettisempia opintoja, kun taas ammatillinen koulutus oli lähinnä taitopainotteista (Ministry of National Planning & USAID 1984, 8-7).

Teoriassa opiskelijat aloittivat opintonsa 14 - 15 vuoden iässä ja päättivät ne ammatillisessa koulutuksessa 16 - 17-vuotiaina ja teknisessä koulutuksessa 17 - 19-vuotiaina.

Pääsyvaatimuksena koulutukseen oli perusasteen päättökokeen suorittaminen sekä perusasteen päästötodistus. 1970- ja 1980-lukujen taitteessa hallituksen linja oli, että perusasteen päättävät lahjakkaimmat oppilaat hakeutuisivat ensisijaisesti ammatillisiin ja teknisiin oppilaitoksiin (Ministry of National Planning & USAID 1984). Näiden alojen oppilaitokset olivat kuitenkin suurimmaksi osaksi keskittyneet muutamille alueille, ja opiskelijan alan valinta noudatti yleensä lähimmän oppilaitoksen tarjontaa.

Ammatillisissa ja teknisissä oppilaitoksissa opiskelijoilta perittiin lukukausimaksu.

Ammatilliset ja tekniset oppilaitokset suunnittelivat opetusohjelmansa itse ja toimittivat ne Opetusministeriöön (Ministry of Education) hyväksyttäväksi. Opettajat olivat itse vastuussa luentojensa suunnittelusta ja käytettävästä opetusmateriaalista. Teorian ja käytännön harjoittelun osuus opetuksessa vaihtelivat merkittävästi eri alojen ja oppilaitosten välillä. Teknisissä oppilaitoksissa opetus painottui teoriaan, sillä niissä ei ollut käytännön harjoitteluun tarvittavia tiloja ja laitteita. Periaatteessa saman alan eri kurssit johtivat samanlaiseen ammatilliseen pätevyyyteen. Joissakin tapauksissa nämä kurssit saattoivat kuitenkin poiketa hyvinkin huomattavasti toisistaan niin kestoaltaan kuin sisällöltäänkin. Koulutuksen kirjavuudesta johtuen yleisiä kuvauksia tietyn alan opetuksesta, puhumattakaan kunnollisista ammattiluokituksista, oli mahdoton antaa. Yhtenä syynä opetuksen kirjavuuteen oli se, että Somalian ammatillisilla ja teknisillä oppilaitoksilla oli useimmiten ulkopuolinen rahoittaja tai tukija, kuten Maailmanpankki, Saksan Liittotasavalta, Pohjois-Korea, UNDP/UNESCO tai ILO.

Ohessa esimerkkejä eri ammatillisten ja teknisten oppilaitosten sekä aikuiskoulutus- ja harjoittelukeskusten (training centres) tarjoamasta opetuksesta. Pääsyvaatimuksena kaikkiin oppilaitoksiin oli perusasteen opintojen suorittaminen.

Yleinen konetekniikka (general mechanics)		
Koulu	Opintojen kesto	Huomautuksia
Mogadishu Industrial Institute	4 vuotta	
Burao Technical Institute	3 vuotta	
Lafole Vocational Training Centre	3 vuotta	
Mogadishu Vocational Training Centre	6 - 12 kuukautta tai 12 - 18 kuukautta	Oppisopimuskoulutus
Mogadishu Polytechnic	4 vuotta	
Sairaanhoitaja- ja kättilöopinnot (Professional Nurses / Midwives)		
Koulu	Opintojen kesto	Huomautuksia
Mogadishu Health Personnel Training Institute	2 vuotta	
Mogadishu School of Nursing	2 vuotta	
Hargeisa School of Nursing	2 vuotta	
Kismayo School of Nursing	2 vuotta	
Kaupan ja hallinnon ala (Managerial and Commercial Sector)		
Oppilaitos	Opintojen kesto	Opiskeluala (esim.)
Mogadishu Technical Institute for Accountants and Surveyors	4 vuotta	Laskentatoimi
Luonnonvarat (Natural Resources Sector)		
Oppilaitos	Opintojen kesto	Opiskeluala (esim.)
Afgoi Agricultural Secondary School	3 vuotta	Maatalousteknikko
Mogadishu Training School in Animal Science	2 vuotta	laboratorioteknikko
Jamaame Forestry and Wildlife Training School	14 kuukautta	metsänvartija (forestry guard)
Burao Institute of Range Management	2 vuotta	

Lähde: vrt. UNESCO 1977, Annex 28.

Ammatillisista oppilaitoksista valmistuneilla ei tiettävästi ollut jatkokoulutusmahdollisuuksia. Teknisten oppilaitosten nelivuotisilta kursseilta valmistuneilla oli oikeus pyrkiä yliopistoon. Sekä kolmi- että nelivuotisten kurssien parhaimmat saivat myös pyrkiä teknisen opetuksen opettajankoulutusoppilaitokseen (the Technical Teacher Training College).

Somalian itsenäistyttyä koulutetulle työvoimalle oli periaatteessa kysyntää. Vuodesta 1973 vuoteen 1983 valmistuneille oli voimassa työllisyystakuu, ja heidät sijoitettiin julkisen sektorin palvelukseen, millä osaltaan pyrittiin estämään aivovuoto öljyllä rikastuneisiin naapurimaihin. Valmistuneiden sijoittumista vapaille työmarkkinoille

vaikautti käytännön harjoittelun puute koulutuksessa. Usein koulutuksen saaneet vaativat työnantajalta huomattavasti korkeampaa palkkaa kuin kouluttamattomat työntekijät, vaikka he tarvitsivat aivan yhtä paljon ohjausta tehtäviinsä kuin alempipalkkaiset kouluttamattomat työntekijätkin.

Ammatillisten ja teknisten oppilaitosten opettajien koulutus aloitettiin Somaliassa 1973. Aluksi koulutus muodostui lyhyistä kursseista kestäen kahdesta viikosta kahteentoista kuukauteen. Vuonna 1976 Opetusministeriö (Ministry of Education) alkoi järjestää kahdessa oppilaitoksessa (the Mogadishu Industrial Institute for electrical, mechanical and automotive engineering teachers ja the Hargeisa Technical Institute for building and civil engineering teachers) eräiden alojen kaksivuotisia opettajankoulutuskursseja (UNESCO 1977). Vuonna 1978 Opetusministeriö perusti teknisen opetuksen opettajankoulutusoppilaitoksen (the Technical Teacher Training College eli TTTC), josta alan opettajat valmistuivat.

5.5. Korkea-aste

Korkea-asteen koulutusta Somaliassa annettiin seuraavissa oppilaitoksissa:

- The National University of Somalia – *Jaamacadda Ummadda Soomaliyeed*
 - Lafole College of Education
 - The Somali Institute of Development Administration and Management (SIDAM)
- The Technical Teacher Training College (TTTC)
- The National Telecommunication Training Institute (NTTI)
- The Institute of Statistical and Applied Economics (ISAE)

The National University of Somalia – Jaamacadda Ummadda Soomaliyeed

Ensisijainen korkea-asteen oppilaitos Somaliassa oli Somalian kansallinen yliopisto (the National University of Somalia) Mogadishussa. Italialaiset perustivat jo vuonna 1954 oppilaitoksen nimeltä the Higher Institute of Economics and Law. Vuonna 1963 oppilaitoksen koulutusohjelmaa toteutettiin yhdessä italialaisten kanssa niin, että kaksi ensimmäistä opiskeluvuotta suoritettiin Somaliassa ja kaksi seuraavaa Italiassa (Ministry of National Planning & USAID 1984, 10-4). Vuonna 1969 oppilaitos nimettiin Somalian kansalliseksi yliopistoksi. Tuolloin se muodostui kasvatustieteiden, oikeustieteiden ja kansantaloustieteiden tiedekunnista, joissa oli mahdollisuus suorittaa Bachelor's-tason tutkinto. 1970-luvulla yliopisto käsitti jo 12 tiedekuntaa. Yliopisto toimi Korkeakoulutus- ja kulttuuriministeriön (Ministry of Higher Education and Culture) valvonnan alaisuudessa ollen vain osittain itsenäinen.

Lafole College of Education (Kasvatustieteiden tiedekunta)

Oppilaitos kuului Somalian kansalliseen yliopistoon, ja siellä koulutettiin toisen asteen opettajia. Lafole'n kampus rakennettiin 1960-luvun alussa ja alunperin se oli Eastern Michigan State Universityn (USA) erillislaitos. Eastern Michigan State Universityn vaikutus näkyikin tiedekunnassa selvästi. Opetuskielenä olivat englanti ja somali. Alkujaan nelivuotiset Bachelor's-tutkintoon johtavat opinnot lyhennettiin kaksivuotiseksi, opettajien valmistumisen nopeuttamiseksi.

The Somali Institute of Development Administration and Management (SIDAM)
(Somalian Kehityshallinnon ja -johdon instituutti)

Myös SIDAM oli Somalian kansallisen yliopiston erillislaitos. Se perustettiin 1965, ja opetukseen sisältyi laskentatoimen, teollisuushallinnon, yleisen johdon ja kehityshallinnon kurssveja. Julkisen sektorin palveluksessa oleville SIDAM tarjosi myös täydennyskoulutusta toimisto- ja sihteeritaidoissa, kirjanpidossa, johtotöissä ja hallinnossa. Kielikoulutukseen sisältyivät englantia ja ranska.

The Technical Teacher Training College (TTTC)
(Teknisen opetuksen opettajankoulutuslaitos)

Vuonna 1978 UNDP:n ja UNESCO:n avustuksella Opetusministeriön alaisuuteen perustettiin teknisen opetuksen opettajankoulutusoppilaitos (the Technical Teacher Training College eli TTTC), josta alan opettajat valmistuivat. Pääsyvaatimuksena oppilaitokseen oli kolmen tai neljän vuoden toisen asteen teknisen koulutuksen suorittaminen. Alunperin kurssit olivat kaksivuotisia, mutta vuodesta 1982-83 lähtien kaikki kurssit kestivät kolme vuotta.

The National Telecommunication Training Institute (NTTI)
(Kansallinen telekommunikaatioinstituutti)

Oppilaitos perustettiin 1970-luvulla UNDP:n avustuksella. UNDP:n avustus käsitti henkilökunnan kouluttamisen televiestinnän, ilmailuliikenteen sekä merenkulku- ja satamaliikenteen valvonnan järjestelmien ylläpitoon (Ministry of National Planning & USAID 1984, 8-53). Toisen asteen koulutuksen suorittaneista valmistui tekniikoita (skilled technicians) ja perusasteen pohjakoulutuksen saaneista valmistui alustavat tiedot omaavia tai apulais-tekniikoita (semi-skilled technicians).

The Institute of Statistical and Applied Economics (ISAE)
(Tilastotieteen ja soveltavan kansantaloustieteen instituutti)

Oppilaitos kuului Kansallisen suunnittelun ministeriöön (Ministry of National Planning), ja se järjesti osa-aikaisia kaksivuotisia kursseja. Pääsyvaatimuksena oli vähintään toisen asteen pohjakoulutus.

Yliopiston aloittavat opiskelijat ovat teoriassa iältään 19 - 20-vuotiaita ja opintonsa päättäessään 23 - 24-vuotiaita. Kyseisestä ikäluokasta eli 18/20 - 24-vuotiaista somalialaisista 2 % osallistui korkea-asteen opetukseen vuonna 1985 (Africa Institute of South Sahara, 1995-96). Yliopisto-opiskelijoille opiskelu oli ilmaista. Hallitus tuki myös opiskelijoiden asumista sekä tarvittavan opiskelumateriaalin hankkimista (Ristuben, Peter J. et al. 1985).

Pääsyvaatimuksena yliopistoon oli toisen asteen yleissivistävän koulutuksen päästötodistus sekä kansallispalvelun (National Service) suorittaminen. Yliopiston vuosittaisten opintojen aloituspaikkojen määrän päätti Kansallisen suunnittelun ministeriö (Ministry of National Planning) ja se toteutettiin Korkeakoulutuksen ja kulttuurin ministeriön (Ministry of Higher Education and Culture) valvonnassa. 1980-luvun alkupuolella vuosittaisten aloituspaikkojen määrä oli 700. Pääsyvaatimukset täyttävälle yliopistoon pyrkiville järjestettiin pääsykoe, jonka kysymykset pohjautuivat toisen asteen yleissivistävään koulutukseen. Korkeimmat pisteet pääsykokeessa vaadittiin lääketieteelliseen ja alhaisimmat opettajankoulutukseen. Pääsykokeeseen saivat siis osallistua myös nelivuotisen toisen asteen teknisen koulutuksen suorittaneet sekä yksityisen uskonnollisen koulutuksen saaneet.

Useimmat yliopistotutkinnot olivat nelivuotisia, ja ne johtivat seuraaviin tutkintoihin: Diploma di Laurea (Laurea), Bachelor of Arts (B.A.) tai Bachelor of Science (B.Sc). Tiedekunnissa, joissa opetuskielenä oli italia, suoritettiin Laurea-tutkinto ja tiedekunnissa, joissa opetuskielenä oli englantia, suoritettiin Bachelor's-tutkinto.

Kasvatustieteiden tiedekunnan (Lafolle College of Education) Bachelor's-tason tutkinto suoritettiin kahdessa vuodessa.

The National University of Somalia, tiedekunnat vuonna 1983

Tiedekunta	Opintojen kesto vuosina	Lukukausia vuodessa	Vuosi, jolloin ensimmäiset tutkinnot myönnettiin
Maatalous	4	2	1975
Kansantalous	4	2	1972
Kasvatus	2	3	1973
Tekninen	4	2	1978
Geologia	4	2	1978
Teollinen kemia	4	2	1975
Journalismi	2	3	1980
Kielet	4	2	1983
Oikeustiede	4	2	1973
Lääketiede	4	2	1977
Poliittinen tiede	2	2	1978
Eläinlääketiede	4	2	1978

Lähde: Ministry of National Planning & USAID 1984, 10-5

Nelivuotisen yliopistotutkinnon eli Laurean, B.A:n tai B.Sc:n suorittaneille ei ollut jatko-opintomahdollisuutta Somaliassa. Valmistuneilla opiskelijoilla oli kuitenkin mahdollisuus hakea jatko-opintostipendiä ulkomaille Master's- tai tohtorintason tutkintoa varten esimerkiksi Britanniaan, jos he olivat valmistuneet englanninkielisestä tiedekunnasta, tai Italiaan, jos he olivat valmistuneet italiankielisestä tiedekunnasta. Jatko-opiskelumaat vaihtelivat Somalian poliittisten kumppaneiden mukaan. 1980-luvun lopulla yliopisto sekä SIDAM suunnittelivat opintojen laajentamista aina Master's-tutkintoon asti, mutta sisällissota keskeytti tämän kehityksen (World Academic Database 1997-98, International Association of Universities 1995-96).

Hallitus takasi työllisyyden julkisella sektorilla kaikille yliopistosta valmistuneille vuodesta 1973 aina vuoteen 1983 asti. 1980-luvun alkuun mennessä täystyöllisyystakuusta johtuen julkinen sektori oli ylimiehitetty, joten työllisyystakuu jouduttiin purkamaan. Julkisen sektorin palkat olivat matalat, ja Somaliassa oli vaikea löytää alan työtä, joten aivovuodosta naapurimaihin tuli kasvava ongelma. Merkittävä osa yliopistosta valmistuneista hakeutui parempien työllisyysolosuhteiden ja palkkojen johdosta töihin läheisiin Lähi-idän maihin. Korjatakseen tilannetta hallitus korotti hallituksen palkkoja 100 %:lla vuonna 1988 (Grey-Johnson 1990, 149).

Yhtenä syynä maan heikkoon työllisyystilanteeseen voidaan pitää maan henkisen pääoman huonoa hallintaa: eri yhteiskunnallisten ja taloudellisten sektorien samoin kuin opetussektorilla toimivien ministeriöiden yhteydenpito ja tiedonvaihto oli olematonta. Tämän lisäksi yliopisto-opintojen ja maassa tarvittavien teoreettisten sekä käytännön taitojen välillä vallitsi merkittävä kuilu. Yleisesti ottaen Somalian yliopisto-opinnot soveltuivat heikosti maan tarpeisiin.

Useiden vuosien ajan yliopisto-opettajat olivat lähinnä ulkomailla asuneita somaleja, pääasiassa Italiasta. Vuoden 1980 jälkeen yliopistojen henkilökuntaa pyrittiin somalilaistamaan lisää, ja uudet tulokkaat olivatkin usein maan omasta yliopistosta val-

mistuneita eli Bachelor-tason tutkinnon suorittaneita. Yliassistentit saivat opettaa ainoastaan professorin valvonnan alaisina. Vuoden tai kahden vuoden työkokemuksen jälkeen useimmat heistä saivat stipendin ulkomailla suoritettavia jatko-opintoja varten. Tohtorin tutkinnon suoritettuaan ja viiden vuoden työkokemuksen jälkeen Somalian kansallisessa yliopistossa sekä alan julkaisuja tuotettuaan heille voitiin myöntää professuuri. Silmiinpistävä piirre Somalian kansallisessa yliopistossa oli opetushenkilökunnan korkea suhde opiskelijoihin: useimmissa tiedekunnissa yhtä henkilökunnan edustajaa kohti oli vähemmän kuin kuusi opiskelijaa (Ministry of National Planning & USAID 1984).

5.6. Muu koulutus

Virallisen ja tunnustetun koulutuksen ohella Somaliassa järjestettiin runsaasti sen ulkopuolista opetusta. Ohessa esitellään siitä muutamia esimerkkejä.

Ammattitestit (Trade tests for skilled workers)

Vuonna 1977 Työministeriö kehitti ILO:n avustuksella noin 50 ammattitestiä. Testien suorittamista varten Mogadishuun perustettiin Testikeskus (Trade Test Centre), jossa lähinnä toisen asteen teknisten oppilaitosten opettajat suorittivat testit. Kaikkien ministeriöiden, kansallisten järjestöjen ja yritysten oli lähetettävä työntekijänsä testeihin (Ministry of National Planning & USAID 1984, 8 -37). Testien tarkoituksena oli mitata työntekijän taitotaso, jolla oli sitten vaikutus hänen palkkatasoonsa. Testi oli kolmiosainen. Testiin osallistuvan oli ensin läpäistävä ensimmäinen taso, jonka jälkeen hänen täytyi työskennellä tietyn asteen tehtävissä vähintään kaksi vuotta ennen osallistumistaan seuraavan tason testiin. Testin läpäisystä sai todistuksen. Testin porrastuksella kolmeen tasoon hallitus pyrki pitämään ammattitaitoiset työntekijät maassa, sillä lopullisen todistukseen saamiseen kului useita vuosia.

Aikuiskoulutus

Opetusministeriössä oli oma yksikkö ”epävirallista” koulutusta varten. Sen palvelut jakautuivat neljään osaan:

- Naisten koulutuspalvelut (The Women’s Education Service)
Perustettiin vuonna 1974 UNICEF’in ja FAO:n tuella. Tavoitteena oli valmistaa opettajia kenttätööhön sekä Perhekeskuksiin (Family Life Centres). Kurssin pääsyvaatimuksena oli perusasteen opintojen suorittaminen sekä oman yhteisön valinta koulutukseen. Opinnot kestivät vuoden.
- Kansallinen aikuiskoulutus- ja harjoittelukeskus (The National Adult Training and Education Centre, NATEC)
Toimintaa tuki pääasiassa Saksan Liittotasavalta. Vuosina 1980 - 1984 avattiin yhteensä neljä keskusta. Keskuksen tarkoituksena oli järjestää opetusta nomadeille sekä maaseudun aikuisväestölle.
- Aikuiskoulutuspalvelut (The Adult Education Service)
- Nuoriso ja liikunta (Youth and Sports)

Epävirallisen koulutuksen kentällä toimi erityisesti 1970-luvulta lähtien myös lukuisia muita ministeriöitä, kansallisia, kansainvälisiä ja vapaaehtoisjärjestöjä.

Sotilaallinen koulutus

Kansallispalvelua (National Service) suorittavien joukosta valittiin vuosittain parhaimmisto asepalvelukseen, ja heidät lähetettiin koulutukseen Italiaan, Neuvostoliittoon tai muihin itäblokin maihin. Erityisesti Neuvostoliitto myönsi lukuisia stipendejä somaleille sotilaallista koulutusta varten. Ogadenin sodan jälkeen vuonna 1978 hallitus perusti Siad Military Academyn (Siadin sotilasakatemian) Mogadishuun. Akatemian opiskelijat valittiin toisen asteen koulutuksen suorittaneista kaksivuotista sotilaskoulutusta varten. Tämän jälkeen opiskelijat saivat hakea jatkokoulutusstipendiä ulkomaille lähinnä Italiaan, Yhdysvaltoihin tai Egyptiin. 1980-luvulta lähtien armeija alkoi kärsiä miespulaa, jota ei saatu tyydytettyä kansallispalvelua suorittavien joukosta. Hallitus alkoikin sitten mielivaltaisesti kerätä miehiä siviileiden, opiskelijoiden ja myöhemmin opettajien ja muun opetushenkilökunnan joukosta aiheuttaen yleistä pelkoa (UNDOS 1997, 6).

6. SANASTOA

<i>Xannaannada Caruurta</i>	Esikoulu, lastentarha
<i>Dugsi</i>	Koraanikoulu
<i>Dugsi Hoose</i>	Perusaste, luokat 1 - 4 (elementary)
<i>Shahaadada Dugsia Hoose</i>	Perusasteen 4 ensimmäisen vuoden päästötodistus
<i>Dugsi Dhexe</i>	Perusaste, luokat 5 - 8 (intermediate)
<i>Shahaadada Dugsia Dhexe</i>	Koko perusasteen päästötodistus
<i>Dugsi Sare</i>	Toisen asteen yleissivistävä koulutus
<i>Shahaadada Dugsia Sare</i>	Toisen asteen yleissivistävän koulutuksen päästötodistus
<i>Jaamacadda Ummadda Soomaaliyeed</i>	Somalian kansallinen yliopisto
<i>Shahaaddada B.A.</i>	Bachelor's-tutkinto Somalian kansallisesta yliopistosta
<i>Shahaaddada B.A. ee Ingriisi/Soomaali</i>	Bachelor's-tutkinto englannista ja somalista Somalian kansallisesta yliopistosta
<i>Lawriyada ee Sharciga</i>	Laurea-tutkinto oikeustieteestä Somalian kansallisesta yliopistosta
<i>Lawriyada ee Dhaqaalaha</i>	Laurea-tutkinto kansantaloustieteestä Somalian kansallisesta yliopistosta
<i>Lawriyada ee Handasada Warshadaha</i>	Laurea-tutkinto teollisuustekniikasta (industrial engineering) Somalian kansallisesta yliopistosta
<i>Lawriyada ee Cilmiga Beeraha</i>	Laurea-tutkinto maataloustieteestä Somalian kansallisesta yliopistosta

